STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03303

DOS LEBN FUN MARTIRER

Georges Duhamel

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

זשאָרזש דיהאַמעל

דאס לעבן פּון מאַרטירער

ייִדיש: מ. מ. אוּן י. ראַפּאָפּאָרט.

פאַרלאַג „כּחות“
1930

Printed in Poland

GEORGES DUHAMEL

ŻYCIE MĘCZENNIKÓW

Wyd. „KOJCHOJS”

Druk. „REKORD” Dzika 18

~~[illegible]~~ Y 683, c.1

דאָס לעבּן פֿון מארטירער

אויף דער טעריטאָריע

איבער די פֿאַרניכטעטע דערפֿער, צווישן וועלכע די האַרמאַטן פֿאַרשפּרייטן זייער הערשאַפֿט אַזש ביז די דרום־בערג, אַזש איבערן אָקעאַן, אַזש ביז די בליצנדיקע ים־ברעגעס, איבער דער גאַנצער טעריטאָריע טראָגן זיך די געשרייען פֿון די פֿאַרוווּנדעטע און פֿון אומעטום הייבן זיך זיי אַנטקעגן ענלעכע געשרייען.

נישטאָ קיין איין פֿראַנצויזישע שטאָט, ווו עס זאָלן נישט בלוטיקן די וווּנדן, וואָס האָבן אויפֿגעבליט אויף די שלאַכט־פֿעלדער. נישטאָ קיין איין שטאָט אין פֿראַנקרייך, וואָס זאָל נישט האָבן גענומען אויף זיך דעם חוב, לייכטער צו מאַכן כאָטש אַ טייל פֿון אומגליק, אַזוי ווי זי טראָגט איר טייל פֿון טרויער. עס איז נישטאָ קיין איין שטאָט, וואָס זאָל נישט האָבן געהערט אין אירע מויערן דאָס ווידערקול פֿון ווייטיקדיקסטן קלאָגן זיך, וועלכעס וואַקסט און שטאַרקט זיך דאָרט, ווו די שלאַכט דויערט. די מלחמה גיסט זיך פֿונאַנדער איבערן גאַנצן לאַנד, און אַזוי ווי דער ים־אָפּפֿלוס פֿאַרווייעט זי עס מיט צעוואָרפֿענעם ברוכוואַרג.

אויף די בעטן, וואָס די געזעלשאַפֿטלעכע זאָרגעוודיקייט האָט אומעטום צעשטעלט, וואַרטן די מענטשלעכע קרבנות אויפֿן

אורטייל פון גורל. די בעטן זענען ווייסע, די באַנדאַזשן ריינע; אַ סך פּנימער שמייכלען ביז דעם מאָמענט, ווען עס צינדט זיי אָן דער פיבער, ביז דעם מאָמענט, ווען דערזעלבער פיבער טרייסלט אויף מיט די מחנות פאַרוווּנדעטע אויפן גאַנצן קאָנטינענט.

עמעצער, וואָס האָט באַזוכט די קראַנקע, האָט מיר געזאָגט:
„די בעטן זענען ווייסינקע, די באַנדאַזשן זענען אויס גאָר ריין, דידאַזיקע מענטשן שפּילן אין קאָרטן, לייענען צייטונגען, נאַשן; זיי זענען איינפאַך, אין אַלגעמיין גאַנץ רויק; זיי מאַכן נישט קיין איינדרוק פון שטאַרק אומגליקלעכע. אַלע דערציילן זיי דיזעלביקע געשיכטע. די מלחמה האָט זיי שטאַרק נישט פאַרענדערט. מען דערקענט זיי אַלעמען גאַנץ גרינג".

— זענט איר באמת זיכער, אַז איר דערקענט זיי? איר, וואָס איר האָט מיט אַ וויילע צוריק געקוקט אויף זיי, זענט איר טאַקע זיכער, אַז איר האָט זיי געזעען?

אונטער זייערע באַנדאַזשן זענען דאָ וווּנדן, וועלכע איר קענט זיך גאָרנישט פאָרשטעלן, אונטער דידאַזיקע וווּנדן, אין דער טיפעניש פון צעקריפּלטע קערפּערס, צאַפּלט זיך און פלאַקערט אַ וווּנדערלעכע נשמה, פול מיט סודות, אַ נשמה, וואָס איז נישט געניגט צום אַנטפּלעקן זיך, וואָס רעדט מיט אַ נאַיווער פשטות; ווי שטאַרק מיר ווילט זיך זי אייך באַווייזן!

אין דער איצטיקער תקופה, ווען קיין זאַך איז שוין נישט ענלעך צו זיך, זענען שוין די מענטשן אויך נישט די, וועלכע איר האָט געקענט אַמאָל. דאָס ליידן האָט זיי אויפגעוועקט פון אַ רויקער עקזיסטענץ און האָט זיי אַלע טאָג מכבד געווען מיט אַ געפערלעכן געטראַנק. היינט זענען זיי עפּעס מער, ווי דאָס, וואָס זיי זענען אַמאָל געווען; און ליב געהאַט האָבן מיר נאָר זאָרגלאָזע שאָטנס!

לאָמיר נישט לאָזן פאַרלירן גיין גאָרנישט פון זייערע פשוטע רייד, לאָמיר פאַרצייכענען זייערע מינדסטע באַוועגונגען, און זאָגט מיר צו, זאָגט מיר צו, אַז מיר וועלן טראַכטן איבער דעם, אַלע צוזאַמען, אין יעדער שעה פון טאָג, און אויך שפּעטער, ווען ס'וועט אַריינדרינגען אין אונז דער אומעט פון דער תקופה און די גרויסקייט פון קרבן.

קאַרע און לעראַנדאַ

זיי זענען אָנגעקומען ווי צוויי פעקלעך אין איין פאַקעט, ווי צוויי נעבעכדיקע, איבעריקע קלומעקלעך, וואָס זענען שלעכט פאַרפאַקט און האָבן זיך לאַנג געוואַלגערט אויף פאָסט. צוויי מענטשלעכע פאָרמען אַרומגעלייגטע מיט לייוונט און וואָל, איינגעקוועטשטע אין אויסטערלישע אַפּאַראַטן, פון וועלכע איינער האָט איינגעשלאָסן דאָס גאַנצע געשטאַלט ווי אַ טרומנע פון צינק און דראָטן.

עס האָט זיך געדוכט, אַז זיי האָבן נישט קיין באַשטימטן עלטער; אָדער, אפשר זענען זיי גאָר אַלט געווען העכער צוויי טויזנט יאָר, דעם עלטער פון מומיעס, וואָס ליגן פאַרשנורעוועט אויפן עק פון סאַקראָפאַגן.

מ׳האָט זיי אַרומגעוואַשן, אויסגעקעמט, [illegible]עסקראַבעט און גאָר פאָרזיכטיק אַוועקגעלייגט אויף ריינע ליילעכער, ערשט דאַן האָט מען געקענט אונטערשיידן, אַז איינער האָט געהאַט אַ פנים פון אַ זקן, דער אַנדערער איז נאָך געווען אַ קינד.

Free Public Library, Newark, N. J.

* *

זייערע בעטן שטייען קעגנאיבער, אין דעמזעלבן גרויסן זאַל. ביים סאַמע אַריינגאַנג באַמערקט מען זיי גלייך; דאָס שרעקלעכע אומגליק גיט זיי צו אַן אויסדרוק פֿון קרובהשאַפֿט. אין פֿאַרגלייך מיט זיי, זעען אויס די איבעריקע פֿאַרוווּנדעטע געזונט און גליקלעך. אין דערדאָזיקער מלוכה פֿון ליידן זענען זיי די מלכים; זייערע צוקאָפּנס זענען אַרומגערינגלט מיט שטילקייט און כּבוד, ווי ס'קומט דעם מאַיעסטעט.

כ'גיי צו צום יינגל און כ'פֿרעג:

— ווי הייסטו?

עס ענטפֿערט מיר אַ שעפּטשען, דורך וועלכן עס לייכט אַדורך אַ תּחנונים-בליק.

דאָס, וואָס איך הער, קלינגט מער אָדער ווייניקער: מאַהיהעהאַנדראַ. דאָס איז אַ זיפֿץ מיט מאָדוליאַציעס.

עס וועט מיר נייטיק זיין מער ווי אַ וואָך צייט, כּדי צו דערגיין, אַז דאָס יינגל הייסט מאַריאַן לעראַנדאַ.

בײַ דעם צווייטן בעט איז דער ענין ווייניקער קאָמפּליצירט. איך זע אַ קליינעם קאָפּ מיט אַ צאָנלאָז מויל. פֿון דער באָרדקלאַטשע באַקומט זיך אַרויס אַ פֿויערים-שטים, וואָס קלינגט צעבראָכן, אָבער רירנד און כּמעט מעלאָדיש. דאָ ליגט אַ מענטש, וואָס הייסט קאַררע.

* * *

זיי קומען נישט פֿון איין שלאַכט-פֿעלד, זיי זענען אָבער פֿאַרוווּנדעטע געוואָרן כּמעט איינצייטיק און זיי האָבן באַקומען דיזעלבע וווּנדן. בײַ יעדערן פֿון זיי איז די היפּט צעשמעטערט דורך אַ קויל. דער צופֿאַל האָט זיי פֿאַראייניקט אין דעמ-

זעלבן, ווייטן אַמבולאַנס, און דאָרט האָבן זיך זייערע ווונדן צעאייטערט אויף אַן אמת. פון יענעם טאָג אָן האָבן זיי זיך מער נישט צעשיידט, און אָט געפינען זיי זיך ענדלעך צוזאַמען, אַרומגענומען דורכן הימל=בלויען בליק פון מייסטער.

ער קוקט זיך צו צו זיי און שאָקלט נאָר מיטן קאָפּ; באמת, עס וועט זיין אַ שווערע אַרבעט! עס שטעלט זיך נאָר אַ פראַגע: ווער פון זיי וועט צוערשט שטאַרבן? — אַזוי פיל סיבות זענען פאַראַן, זיי זאָלן אויפהערן צו לעבן.

דער גריי=גרויער מענטש קוקט זיך צו צו זיי שווייגנדיק און דרייט לאַנג אין דער האַנט דעם פיינעם אינסטרומענט.

מען וועט גאָרנישט קענען דערגיין אָן דעמדאָזיקן וויכטיקן דיספּוט. עס איז נייטיק, די נשמה זאָל זיך דערווייטערן, נישט צו איר געהערט דאָך דידאָזיקע שעה. עס איז נייטיק דאָס מעסער זאָל צעטיילן דעם קערפּער, זאָל אַרויסבאַקומען אויפן טאָג=ליכט דעם שאָדן און אויספירן זיין אויפגאַבע.

דאַן שלאָפן ביידע חברים איין מיט דעמזעלבן שרעקלעכן שלאָף, בשעת וועלכן יעדער מענטש איז ענלעך אויף זיין אייגענעם טויטן גוף. אין יעם מאָמענט הייבט זיך אָן דער קאַמף. מיר האָבן גענומען אין באַזיץ דידאָזיקע צוויי קערפּערס און נישט אַזוי לייכט וועט מען זיי אַרויסרייסן בא אונדז.

* *
*

ווען ס'איז אַריבער די אייליקייט פון דערוואַכן און עס זענען שטיל געוואָרן די ערשטע שאַרפע ווייטיקן, הייב איך ביסלעכווייז אָן צו דערקענען מיינע נייע פריינט.

דאָס פּאָדערט אַ סך צייט און געדולד. דערצו איז גינסטיק די שעה פון איבערבינדן די ווונדן. דער מענטש ליגט אַ נאַקעטער אויפן טיש. מען זעט אים אינגאַנצן און מען זעט אויך אינגאַנצן אָפן דידאָזיקע גרויסע ווונדן, וועלכע וועקן אַזוי פיל אומרו און אַזוי פיל האָפענונגען.

די נאָכמיטאָג־שעהן זענען אויך גינסטיק פאַרן דערנענטערן זיך, אָבער עס איז שוין נישט דאָס זעלבע. עס איז געקומען די באַרויקונג און יעדער איינער פון די ביידע וועזנס האָט אויפגעהערט צו זיין בלויז אַ פאַרווייטיקטער פוס און אַ קרעכצנדיק מויל.

קאַררע האָט זיך תּיכּף אַ ריס געטון פאָרויס. ער האָט ווי אַ שפרונג געטון. קאַררע נעמט מיך שוין אַרום מיט אַ האַרציקן, טיפן בליק, בשעת לעראַנדאַ, דאַכט זיך, פאַרבלייבט אין דער טעמפקייט פון קלאָגן זיך.

— מען דאַרף טון אַלץ, וואָס עס איז נייטיק, — זאָגט קאַררע.

לעראַנדאַ קען נאָר פישטשען מיט איין און דעמזעלבן, קוים אַרטיקולירטן זאַץ:

— פאַרשאַפט מיר נישט קיין ווייטיק!

* * *

ווי נאָר כ׳האָב געקענט פאַרשטיין דעם יינגלס ווערטער, האָב איך זיך געווענדט צו איב, אָנרופנדיק אים באַם נאָמען. כ׳זאָג:

— ווי פילסטו זיך, מאַריאַן?

אָדער:

— כ׳בין צופרידן פון דיר, מאַריאַן.

דידאָזיקע אינטימקייט איז בנוגע אים איינגאַנצן אַ צוגעפּאַסטע, ווי אויך דאָס דוצן אים. ער האָט גלייך פאַרשטאַנען, אַז כ׳זאָג „דו״ נאָר צו די, וואָס ליידן גאָר שטאַרק און וועלכע כ׳טייל אויס מיט מיין פריינטשאַפט. דאַן זאָג איך: „מאַרי־אַן, דיין ווונד זעט הייבט אויס אויסגעצייכנט״. און אַלע, אין שפּיטאָל, רופן אים אויך „מאַריאַן״.

ווען ער איז אומגעדולדיק, זאָג איך אים

— לעראַנדאַ, איר טוט נישט גלייך!

זיינע אויגן ווערן פול מיט טרערן. איינמאָל האָב איך אַפילו געמוזט אָנקומען צום אויסדרוק: „הער לעראַנדאַ״; איז ער פון דעם געוואָרן אַזוי אומעטיק, אַז כ׳האָב זיך גלייך פאַריכט . . .

דאָס יינגל היט זיך פֿונדעסטוועגן נישט צו מוטשען דעם סאַביטאַר און נישט צו שרייען גאָר שטאַרק ביים איבערלייגן די ווונדן, ווייל ער ווייסט, אַז אין דעם טאָג, ווען כ'וועל אים זאָגן „הער, איך בעט זיך אייך באַרויקן!” — וועלן די באַציונגען צווישן אונז ווערן אָנגעצויגן,

* * *

שוין אין די ערשטע טעג האָט קאַררע באַוויזן, אַז ער איז אַ מאַנסביל. ווען כ'בין אַריינגעקומען אין פּאָדערהויז פֿון זאַל, וווּ מ'לייגט איבער די ווונדן, האָב איך געטראָפֿן ביידע פּריינט אויף טראַגעס, איינעם לעבן אַנדערן. קאַררע, וועלכער האָט אַרויסבאַקומען פֿון אונטער דער דעקע אַן אויסגעדאַרטע האַנט, האָט געהאַלטן פֿאַר מאַריאַנען אַן אמתע לעקציע וועגן מוטיקייט און צוטרוי . . . כ'האָב זיך צוגעהערט צו דערדאָזיקער ציטערדיקער שטים, כ'האָב געקוקט אויפֿן דאָזיקן צאָנלאָזן מויל און כ'האָב געפּילט, אַז ס'דריקט מיך עפּעס מאָדנע ביים קעל, בשעת לעראָנדאָ האָט געפּינטלט מיט די אויגן, ווי אַ קינד, אויף וועלכן מ'שרייט אָן. דאַן האָב איך זיך דערווייטערט, ווייל דאָס איז דאָך פּאָרגעקומען צווישן זיי, נידעריק, באַם סאַמע דיל, און צו מיר האָט דאָס דאָך קיין שייכות נישט געהאַט, צו מיר — צו אַ געזונטע פּערזאָן, וואָס באַנוצט זיך מיט אירע פֿיס.

* * *

קאַררע האָט באַוויזן, אַז ער האָט געהאַט דאָס רעכט צו לערנען מוטיקייט דעם קליינעם לעראָנדאָ.

ווען מ'ברענגט אַריין קאַררען צום איבערלייגן די ווונדן, ליגט ער רויק צוזאַמען מיט אַנדערע אויף דער ערד און וואַרט אויף זיין רייע. ער קוקט זיך ערנסט אַרום און שמייכלט, ווען

זיין בליק באַגעגנט זיך מיט מיר. ער איז נישט שטאַרק, ער געהערט אָבער אויך נישט צו די, וואָס כאַפּן אַ שמועס מיטן ערשטן בעסטן. נישט כדי צו שפּאַסן געפינט מען זיך דאָ, נאָר כדי צו ליידן; און קאַרדע קאָנצענטרירט זיך, כדי צו ליידן ווי צום בעסטן.

ווען ער איז נישט זיכער אין זיך, איז ער מיך מתרה און זאָגט:

— כ'בין נישט היינט ביי אַלע מיינע כּוחות.

מערסטנטייל האָט ער „אַלע זיינע כּוחות“, ער איז אָבער אַזוי מאָגער, אַזוי נעבעכדיק, אַזוי קליין לגבי דער גרויסער אייפגאַבע, אַז ער איז אַמאָל געצוווּנגען אָפּצוטרעטן. ער טוט דאָס אָבער מיט ווירדע. ער באַווייזט קוים צו זאָגן: „עס טוט מיר שטאַרק ווי די קני“ — און זיין זאַץ ווערט פאַרענדיקט כמעט מיט אַ געשריי, דאַן, פילנדיק, אַז ער וועט ריטשען אַזוי ווי אַנדערע, הייבט קאַרדע אָן צו זינגען. ווען דאָס איז געשען צום ערשטן מאָל, האָב איך גענוי נישט פאַרשטאַנען, וואָס דאָ קומט פאָר. קאַרדע האָט דורכאַנאַנד איבערגעחזרט דעם זעלביקן זאַץ: „אוי, סאַראַ ווייטיק אין קני!“ און ביסלעכווייז האָב איך דערקענט, ווי דער אַזיקער געשריי איז באמת פאַרוואַנדלט געוואָרן אין מוזיק און אין משך פון פינף לאַנגע מינוטן האָט קאַרדע אימפּראָוויזירט דאָס שרעקלעכע לידל, דאָס וווּנדערלעכע און האַרצרייסנדע לידל וועגן „ווייטיק אין קני“. פון דאַן אָן איז עס געוואָרן באַ אים אַ געוווינהייט, און ווען עס פעלן אים אויס כּוחות צו שווייגן, הייבט אָן קאַרדע צו זינגען.

אויסער אייגענע איינפאַלן באַנוצט ער זיך אויך מיט באַקאַנטע, אַלטע לידער; איך וויל בעסער נישט קוקן אויף זיין פּנים, ווען ער הייבט אָן צו זינגען: „מיין בעכער איז נישט גאָר שיין, נישט גרויס“. איך האָב אפילו אין דער זינגעכץ אַ גוטן תּירוץ; עס איז דאָך דאָ אַזוי פיל אַרבעט באַ דעמדאָזיקן פּוס, ער באַאומרויקט דאָך מיך אַזוי פיל און פאָדערט טויזנטער פאָרזיכטס-מיטלען.

איך טו אַלץ „וואָס איז נייטיק“, און אָט אַ האָב איך אים עטלעכע מאָל אַריינגעשפּריצט עסיקן יאָד. קאַרדע ליידט שטאַרק, דערפאַר טאַקע, אויב איך וועל איז אַ שעה אַרום פאַרבייגיין נאָנט

לעבן אים און אָנשטעלן די אויערן, וועל איך דערהערן, ווי מיט אַ ציטעריקער, מעלאָדישער שטים זורט ער דעם מאָטיוו: „ער האָט מיר אַריינגעשפּריצט יאָד".

*

*

קאַרדע איז שטאָלץ, ווען ער ווייזט אַרויס דרייסטקייט.

ער איז היינט אינדערפרי געווען אַזוי אָן כּוחות, אַז ס'איז געבליבן נאָר איין אויסוועג: האַנדלען גיך און פאַרשטאָפּן די אויערן. פּלוצלינג איז עמעצער אַ פרעמדער אַריינגעקומען אין זאַל. קאַרדע האָט עטוואָס אומגעדרייט דעם קאָפּ, באַמערקט דעם אַריינגעקומענעם און קנייטשנדיק טיף דעם שטערן, אָנגעהויבן צו זינגען:

„מיין בעכער איז נישט גאָר שיין, נישט גרויס!"

דער גאַסט האָט מיט פייכטע אויגן געקוקט אויף אים, און וואָס לענגער ער האָט אויף אים געקוקט, אַלץ רויקער האָט קאַרדע געשמייכלט; ער האָט געשמייכלט, דריקנדיק קאָנוולסיוו, מיט אָנגעשטרענגטע הענט, דעם קאַנט פון טיש.

*

*

לעראָנדאָ האָט געזונטע שטאַרקע ציין. קאַרדע פאַרמאָגט בלויז שוואַרצע פּיענעס, כ'האָב דערפון עגמת=נפש, ווייל מ'באַדאַרף האָבן פעסטע קינבאַקן, ווען מ'האָט אַ צעשמעטערטן היפט.

לעראָנדאָ קעמפט נאָך אַלץ מיטן טויט, אָבער מיט דער הילף פון עסן. ער פאַרטיפט די גוט=באַוויינטע קינבאַקן אין פלייש, ער גרידשעט מיט אַ חיהשער ענערגיע און ס'דוכט זיך, אַז ער קלאַמערט זיך אָן עפּעס, וואָס שטעלט אַ ווידערשטאַנד.

קאַרדע וואָלט גערן געגעסן; אָבער וואָס קען מען אויפטון מיט די אַלטע פּיענעס?

— איבעריקנס, זאָגט ער, פּלעג איך קיינמאָל קיין סך פלייש נישט עסן.

ער וויל בעסער רויכערן. געצוווּנגען צו ליגן נאָכאַנאַנד אויפן רוקן, איז ער געפאַלן אויף אַזאַ המצאה: ער לייגט אַוועק באַ זיך אויפן ברוסט אַ דעקל פון אַ טאָוולענעם שעכטעלע; דאָרט פאַלט אַראָפּ דאָס אַש פון די פּאַפּיראָסן, און קאָררע, נישט באַוועגנדיק זיך, רויכערט אָרנטלעך, ריין.

כ'קוק אויף דעמדאָזיקן אַש, אויף דעם רויך, אויפן געלן אויסגעדאַרטן פנים, און כ'טראַכט מיט אומעט, אַז ס'קלעקט נישט דער פאַרלאַנג צו לעבן, — מ'דאַרף האָבן ציין.

* * *

נישט יעדערער קען ליידן; און ווער עס קען שוין יאָ, דאַרף אָנווענדן אַלערליי מיטלען, כדי נישט צו פאַרלירן די ווירדע. ווי נאָר מען לייגט אַוועק קאָררען אויפן טיש, קוקט ער זיך אַרום און פרעגט:

— צי וועט היינט נישט זיין עמעצער, וואָס זאָל מיר טרעטן איבערן קאָפּ?

אויב עס איז נישטאָ קיין ענטפער, חזרט ער איבער מיט אַ שאָטן פון אומרויקייט:

— ווער זשע וועט מיר היינט טרעטן איבערן קאָפּ?

דאַן קומט צו איינע פון די פלעגערינס, נעמט אָן מיט ביידע הענט זיין קאָפּ און דריקט... איך קען אָנהייבן. ווי נאָר „מען טרעט אים איבערן קאָפּ, איז קאָררע געדולדיק”.

לעראָנדאָ האָט אַן אַנדער מיטל. מען מוז אים האַלטן פאַר די הענט. אויב ער געפינט נישט קיין הענט, וואָס זאָלן אים העלפן, מאַכט ער קולות: „איך וועל אַראָפּפאַלן!”

עס איז אוממעגלעך אים צו דערקלערן, אַז ער ליגט אויף אַ פעסטן טיש און ער דאַרף זיך נישט שרעקן. ער זוכט הענט, כדי אָנצוהאַלטן זיך אָן זיי און רופט, באַדעקט מיט שווייס: „איך פיל

בפּירוש, אַז איך וועל אַראָפּפאַלן". איך באַשטים דאַן עמעצן, וואָס זאָל אים האַלטן פאַר די הענט, ווייל מען קען דאָך נישט ליידן אומזיכערערהייט...

* *
*

יעדער מענטש האָט זיין אייגענעם אופן פון שרייען, ווען מען לייגט אים איבער די ווונדן. די אָרימע אויף דעם געביט לאָזן אַרויס נאָר איין געשריי, וואָס איז ענלעך ביי אַלעמען. זיי דערמאַנען פרויען ביים געבוירן, וועלכע חזרן איבער טויזנט מאָל, אין אַלע פאַזן פון ווייטיק, דיזעלבע „געהייליקטע" קלאָג.

קאַררע באַזיצט אַ באַדייטנדן סכום פאַרשידנאַרטיקע געשרייען און ער קלאָגט זיך אַנדערש אין דעם מאָמענט, ווען מען נעמט אים אַראָפּ די באַנדאַזשן, און אַנדערש, ווען מען לאָזט אים אַריין אין ווונד אַ צווענגל.

אין שווערסטן מאָמענט רופט ער אויס:

— אַך, סאַראַ ווייטיק אין קני!

נאָכדעם, ווען דער ווייטיק פאַרקלענערט זיך, שאָקלט ער מיטן קאָפּ און חזרט:

— או, די אומגליקלעכע קני!

ווען עס קומט אָן די רייע אויף דער היפּט, ווערט ער אויפגערעגט:

— שוין ווידער דידאָזיקע היפּט!

און ער חזרט דאָס אָן אויפהער, אַלע ווייל. איך נעם זיך ענדלעך צום ווונד אין דער פּיענטע, און קאַררע הייבט אָן:

— און וואָס איז מיט דער אָרימער פּיענטע?

און ענדלעך, ווען ער ווערט מיד פון אומאויפהערלעכן שרייען, שעפּטשעט ער, אָטעמענדיק רויק, שטילענקערהייט:

— זיי ווייסן גאָרנישט ווי עס טוט מיר ווי די אומגליקלעכע קני... זיי ווייסן גאָרנישט, ווי עס טוט מיר ווי...

לעראָנדאָ, וועלכער איז און וועט פאַרבלייבן לגבי דאַרען

נאָר אַ ייִנגל, באַזיצט גאָר אַ קליינעם סכום געשרייען, אָבער הערצדיק ווי זיין פריינט יאָמערט, פאַרהאַלט ער זיינע אייגענע קרעכצן און באָרגט אויס בײַ יענעם. איך הער דאַן, ווי ער הייבט אָן:

— אַך, אומגליקלעכע קני... זיי ווייסן נישט, ווי מיר טוט וויי...

איינמאָל אינדערפרי, ווען ער האָט זיך צעלאָזט אויף אַלע כלים, האָב איך אים ערנסט געפרעגט;

— פאַרוואָס שרייסטו פונקט אַזוי, ווי קאַררע?

מאַריאַן איז בלויז אַ פשוטער פויער, אָבער אויף זיין פנים האָט זיך אין דעם מאָמענט אָפּגעשפיגלט אַן אמתע באַליידיקונג:

— עס איז נישט אמת! איך שריי אַנדערש ווי ער...

איך האָב שוין מער גאָרנישט נישט געזאָגט; אַפילו די פשוטסטע נשמות זענען פילבאַר אויף געוויסע שטאָכן.

* *
*

מאַריאַן האָט מיר דערציילט וועגן זיין לעבן און וועגן דער שלאַכט. און וויל ער איז נישט שטאַרק באַרעדעוודיק, איז זיין דערציילונג — אַזוי ווי אַן אומקלאָר שטאַמלען, אין וועלכן ס'חזרט זיך איבער פון מאָל צו מאָל דיזעלבע פאַרזיכערונג:

— כ'בין געווען פעסט בײַ דער אַרבעט, איר ווייסט, פעסט, ווי אַן אַקס.

און כ'קען זיך נישט פאָרשטעלן, אַז ס'האָט עקזיסטירט אַמאָל עפּעס אַ מאַריאַן לעראַנדאָ, וואָס איז געווען אַ יונגער, געזונטער פויער און האָט פעסט געהאַלטן די הענטלעך פון אַקעראייזן. כ'קען נאָר אַ ליגנדיקן מענטש, און ס'איז מיר אפילו שווער פאָרצושטעלן זיך זיין וווקס און דעם אויסזען, וועלכן ער וועט האָבן, — ווען מ'וועט אים קענען שטעלן אויף די פיס...

מאַריאַן האָט זיך מוטיק פאַרהאַלטן בײַ דער שלאַכט. „ער

איז געבליבן איינער אַליין ביי די פורן, ווען ער איז געפאַלן אַ פאַרווונדעטער. די דייטשן האָבן אים געקאָפּעט מיט די פיס"...
דאָס זענען די זיכערסטע אויספירן פון מיינע פאָרשונגען.

לעראָנדאָ רייסט איבער פון צייט צו צייט זיין דערציילן און קוקט אין פולאַפּ, — דאָ ליגט דאָך די ווייטקייט און דער האָריזאָנט פון די מענטשן, וואָס „לעבן אויפן רוקן". נאָך אַ לאַנגער פּאָזע קוקט ער ווידער אויף מיר און חזרט איבער:

— איך האָב אָבער באַדאַרפט זיין אַ „וואַזשנער יאַט", כדי צו בלייבן אַליין ביי די פורן.

לעראָנדאָ האָט זיך אָן שום ספק פאַרהאַלטן „יאַטיש", און איך וויל, מען זאָל וועגן דעם וויסן. ווען עס קומען פרעמדע בשעתן איבערלייגן די וווּנדן, ווייז איך אָן אויף מאַריאַנען, וועלכער האַלט אָט-אָטביים אויסברעכן מיט אַ קרעכצן, און איך דערקלער:

— דאָס איז מאַריאַן. איר ווייסט, מאַריאַן לעראָנדאָ. ער האָט אַ צעשמעטערטן פוס ער איז אַן אמתער העלד: ער איז איינער אַליין געבליבן ביי די פורן!

די באַזוכער שאָקלען מיט די קעפּ פון אַנטציקונג, און מאַריאַן האַלט זיך אָפּ פון געשרייען. ער ווערט לייכט פאַררויטלט און דער האַלדז ווערט אים אַ ביסל אָנגעלאָפן. מיט די אויגן שיקט ער עפּעס אַ צייכן, אַזוי ווי ער זאָל זאָגן: „נו, יאָ, אַליין, איינער אַליין ביי די פורן!" און דערווייל ענדיקט מען איבערלייגן די וווּנדן.

אַלע מוזן זיך דערוויסן, אַז מאַריאַן איז געבליבן איינער אַליין ביי די פורן. איך האָב זיך געשווירן, אַז איך וועל דאָס באַשטעטיקן אויף דער רשימה פון רעגירונגס-פּענסיעס.

* * *

קאַררע איז געווען אין פייער נאָר איינמאָל, און האָט גלייך באַקומען אַ שאָס. דערדאָזיקער פאַקט רעגט אים אויף, ווייל ער

האָט געהאַט אַ היפּשן זאַפּאַס מוטיקייט, וועלכן ער דאַרף איצט פּטרן אין די שפּיטאָל־ווענט.

ער האָט זיך געלאָזט צוזאַמען מיט אַנדערע דורך אַ גרויס בוראַקעס־פֿעלד, און ער איז געלאָפֿן צום וואָלקן פֿון דינעם, ווייסן טוי. פּלוצלינג — טראַך! ער איז געפֿאַלן. ער האָט געהאַט אַ צעשמעטערטע היפּט. ער איז אַנידערגעפֿאַלן צווישן פֿייכטע בלעטער, אויף דער ערד, וואָס איז געווען אָנגעזאַפּט מיט רעגן.

אין אַ ווײַלע אַרום, האָט דער סערזשאַנט, וואָס איז דאָרט פֿאַרבײַגעגאַנגען, געזאָגט צו אים:

— מיר קערן זיך אום אין די אָקאָפּעס. כ׳וועל שפּעטער קומען נאָך אײַך.

קאַררע האָט אים נאָר געענטפֿערט:

— לייגט מיר אַוועק אַ רוקזאַק אונטערן קאָפּ.

ס׳איז צוגעפֿאַלן דער אָוונט. קאַררע האָט זיך טאַקע צוגעגרייט צום פֿאַרברענגען די נאַכט צווישן די בוראַקעס. און ער האָט זי אויסגעהאַלטן, איינער אַליין מיטן דראָבנעם, קאַלטן רעגן, פֿאַרטיפֿט אין ערנסטע מחשבות, אַזש ביזן פֿרימאָרגן.

* * *

ס׳איז אַ גליק באמת, וואָס קאַררע איז פֿאַרבליבן אַזוי פֿיל מוט פֿאַרן שפּיטאָל, ווײַל ס׳איז אים טאַקע נייטיק אַ סך. די כּסדרדיקע אָפּעראַציעס, דאָס איבערלייגן די ווונדן, דאָס אַלץ שעפּט אויס די רײַכסטע קוועלעס.

אָט אָ האָט מען אים אַנידערגעלייגט אויפֿן טיש; אין זײַן בליק פֿיל איך כּמעט אַ פֿריידיקן באַשלוס. היינט „האָט ער אַלע זײַנע כּוחות“.

אָבער איך האָב גראָד נישט קיין סך וואָס צו טון, חייניק ליידן דאַרף איך אים פֿאַרשאַפֿן. ער האָט קוים באַוויזן צונויפֿצוציען די ברעמען, און איך מאַך שוין צו דעם אַפּאַראַט.

— געענדיקט? שוין דער סוף? טאָ ליגט זשע כאָטש צופיר, — זאָל כאָטש קנײפּן, זאָל כאָטש קנײפּן.

קאַררע ווײסט, ער ווײסט גוט, אַז די מוטיקײט, וואָס איז הײנט געבליבן נישט אויסגענוצט, וועט אפשר מאָרגן שוין צו גאָרנישט נישט טויגן...

* * *

און אויף צומאָרגנס, און אין די קומענדיקע טעג, וועט קאַררע גאָכאַנאַד מוזן שעפּן פון די נשמה־אוצרות, וועלכע האַלטן אונטער דעם קערפּער אין דער צײט פון פּײן, אין דער צײט, ווען ער וואַרט אויפן גנאָד פון דער נאַטור.

דער שווימער, וואָס איז געבליבן פאַרלאָזט אין אָפענעם ים, מעסט זײן ענערגיע און שטרענגט אָן אַלע זײנע מוסקולן, כּדי צו האַלטן זיך אויף דער אויבערפלאַך. אָבער, גאָט מײנער, וואָס זאָל מען טון, אַז עס איז אויפן האָריזאָנט נישטאָ קײן יבשה, און הינטערן האָריזאָנט אויך נישט.

דערדאָזיקער פוס, וואָס איז צערוינירט ביזן קלאָך פון די בײנער, פרעסט, דוכט זיך, פאַמעלעך אויף דעם קראַנקן; מיר קוקן זיך צו צו אים מיט אומרויִקײט, און דער גרײז־גרויער מײסטער ווענדט צו אים דעם בליק פון זײנע קלײנע העל־בלויע אויגן, פון די אויגן, וואָס זענען געוווינט צו שאַצן מענטשלעכע לעבנס, און וועלכע זענען דאָך איצט אומזיכער, אומרויִק...

פאָרזיכטיק, פאַרשטעלטערהײט, רעד איך מיט קאַררען וועגן דעם פאַרסמטן פוס, וואָס שטעכט. מיט אַ שמײכל פון צאַנגלאָן מויל, ענטפערט ער תּיכּף:

— אויב ער, דער אומגליקלעכער, הײסט עס, שטעכט אַזוי, דאַרף מען פון אים פּטור ווערן.

מיט דערדאָזיקער דערלויבעניש וועלן מיר זיך מסתּמא אײנגיכן דעצידירן.

* * *

לעראָנדאָ קערט זיך אום רויק צום געזונט. ער ליגט אויפן דיקן, קרעמפּירט דורך באַנדאַזשן און אַ בלעכענעם אַפּאַראַט, געפאַנגען צווישן אַ באַרג קישעלעך, און מאַכט דאָך דעם איינדרוק פון אַ שיף, וועלכע וועט שוין באַגינען מיטן צופלוס אַרויסלאָזן זיך אין אָפענעם ים.

לעראָנדאָ ווערט דיקער, און — וואָס עס איז גאָר וווּנדערלעך — איינצייטיק זעט ער אויס צו זיין אַלץ לייכטער. ער האָט זיך אָפּגעוווינט פון קרעכצן, נישט דערפאַר, וואָס עס איז שטאַרקער געוואָרן זיין שוואַכער גייסט, נאָר דערפאַר, וואָס די חיה אין אים איז שטאַרקער און ווערט בעסער דערנערט.

ער פאַרמאָגט גאָר אַ פאַראיינפאַכטן באַגריף וועגן העלדישקייט. ווי נאָר איך דערהער זיין ערשטן געשריי אין אָפּעראַציע־זאַל, וואָס איז פול מיט אויסדאַמפּונגען, באַרויק איך אים מיטן בליק און איך זאָג:

— זיי אַ העלד, מאַריאַן! באַמי זיך אַרויסצווייזן ענערגיע!

דאַן קנייטשט מאַריאַן דעם שטערן, קרימט זיך און פרעגט:

— צי דאַרף איך זאָגן „צום טיוול“?

* * *

— די בלעכענע רינע, אין וועלכער עס האָט גערוט מאַריאַנס פאַרמלאָזער פוס, איז מיט דער צייט געוואָרן אָפּגענוצט, פאַרזשאַווערט און האָט זיך איינגעבראָכן באַ די קאַנטן. איך האָב באַשלאָסן צו פאַרבייטן זי מיט אַ נייער.

איך נעם זי אַראָפּ און נאָכן באַטראַכטן וואַרף איך זי אַריי אין ווינקל. מאַריאַן פאָלגט נאָך מיט אומרויקייט מיינע באַוועגונגען. אין דער צייט, ווען איך לייג אים אַרויף אַ נייע רינע, אַ

שטאַרקע און אַ באַקוועמע, אָבער אַזאַ, וואָס אונטערשיידט זיך עטוואָס פון דער פריערדיקער, נעמט מאַריאַן אַרום מיט אַ ליבן בליק דעם אַלטן מכשיר, און זיינע אויגן ווערן פול מיט אויפריכטיקע טרערן.

די ענדערונג, וואָס איך האָב אַריינגעבראַכט, איז אַ קליינע געשעעניש; אָבער אין לעבן פון קראַנקע זענען נישטאָ קיין קליינע געשעענישן.

לעראַנדאָ וועט אין משך פון צוויי טעג באַווייזן דאָס שטיקל צינקענע אַלטוואַרג, און אַ סך צייט וועט מען נאָך באַדאַרפן, כּדי ער זאָל אויפהערן קוקן מיט אומצוטרוי אויף זיין נייער ריינע און כּדי ער זאָל אויפהערן ביטער צו קריטיקירן יעדע קלייניקייט, וועלכע עס קען פאַרשטיין און אויפנעמען נאָר אַ „מבין“.

* * *

דערווייל באַמיט זיך קאַררע אומזיסט נאָכצושלעפּן זיין קערפּער נאָך דער באַוועגונג פון זיין נשמה. אַלצדינג אין אים — אויסער דעם בליק און דער וויכער שטים — באַווייזט פּריצייטיק אַ מת.

דורך ווינטער־טעג און לאַנגע שלאָפלאָזע נעכט, שלעפּט ער. דאַכט זיך, אַ צעבראָכן שיפל.

ער שלעפּט עס... ער שלעפּט מיט זיין ווייטיקדיק געזאַנג און מיט ריטערלעכע ווערטער, וועלכע ברעכן זיך ווען נישט ווען און וועלכע ווערן אָפּט צעשמאָלצן אין עפּעס אַ קינדערישן קלאָג זיך.

צוליבן דוחק אין אָרט און איבערפלוס אין אַרבעט, האָב איך אים געמוזט איבערלייגן זיינע ווונדן אין מאַריאַנס קעגנוואַרט. מאַריאַן איז געווען ערנסט און קאָנצענטרירט, אַזוי ווי אויף אַ לעקציע. עס איז באמת געווען אַ לעקציע פון מוטיקייט און געדולדיקייט. אָבער איז אַ געוויסן מאָמענט האָט זיך דער לערער אַ וואַקל

געטון. אין סאַמע מיטן פֿון איבערלייגן די ווונדן, האָט קאַררע לויז געמאַכט די צונויפֿגעדריקטע קינבאַקן און אָנגעהויבן יאָמערן קעגן ווילן, אָן אָפּהאַלט, אָן מאָס — מיט אַ פֿאַרצווייפֿלונג, וואָס האָט שוין אויפֿגעגעבן יעדע האָפֿנונג. לעראַנדאָ האָט זיך צוגעהערט פֿול מיט אומרויִקייט, און קאַררע, וויסנדיק, אַז מאַריאַן הערט זיך צו, האָט פֿונדעסטוועגן נישט אויפֿגעהערט צו יאָמערן — אַזוי ווי איינער, וואָס האָט שוין אויפֿגעגעבן זיין עקשנות און טרינקט אויס דעם בעכער פֿון חרפּה ביזן דעק.

* * *

לעראַנדאָ רופֿט מיך צו מיט אַ ווונק און שעפּטשעט:

„קאַררע! . . .״

און שווייגט.

כ׳פֿאַרש אים אויס, איך בעט אים אָן ווערטער, ער זאָל רעדן; ער חזרט נאָכאַנאַנד „קאַררע“, ענדלעך גיט ער צו:

— כ׳האָב געזען זיינע סטרופּעס! גאָט מיינער! אוי, ער האַלט שמאָל. . .

לעראַנדאָ אָריענטירט זיך גוט אין מעדיצינישע אויסדרוקן. ער ווייסט, וואָס דאָס איז אַזוינס סטרופּעס — און ער האָט געזען סטרופּעס אויף קאַררעס ווונדן. ער אַליין האָט ענלעכע אויף די הינטער־טיילן און אונטער דער פּיענטע; אָבער די טרערן, וואָס מאַכן פֿול זיינע אויגן, — דידאָזיקע טרערן זענען נאָר פֿאַר קאַררען.

און אגב, ווייסט ער, פֿילט ער, אַז זיינע סטרופּעס וועלן זיך פֿאַרהיילן.

* * *

אויף מאַריאַנען ווירקט נישט דאָס צוהערן זיך צום שרייען פֿון אַנדערע, ביז עס קומט נישט די ריי אויף אים אַליין.

צום אָפּעראַציע־טיש קומט ער צו מיט אַ פֿאָרויסבאַשטימטער שלעכטער באַציונג, זיינע נערוון זענען צעטרייסלט, אויסערגעוויינטלעך פּילבאַר.

שוין ביי מיינע ערשטע באַוועגונגען הייבט ער אָן אַ פּרעלודיע פֿון זיפֿצן און פּישטשען: „אָ, סאַראַ אומגליקלעכער איך בין, אַך, סאַראַ אומגליקלעכער!" דאָס איז זיין געוויינטלעכער נאַיווער אופן פֿון רחמנות האָבן אויף זיין אייגענעם מזל, און נאָכדעם, הייבט ער פּלוצלינג אָן צו שרייען אַזוי, ווי ער האָט שוין לאַנג נישט געשריגן. ער שרייט אַזוי ווי אין עקסטאַז, ער צעעפֿנט ברייט דאָס מויל און שרייט מיט די גאַנצע כּוחות, וואָס ער פֿאַרמאָגט אין ברוסט, און מען קען אויך זאָגן — אין פּנים, וואָס שוויצט און ווערט רויט. ער שרייט אָן אַ גרונט, ביי יעדן מאָל, וואָס מ׳רירט אים אָן.

דאַן רייס איך איבער מיינע מילדע טרייסט־ווערטער, וואָס זענען פֿול מיט מיטגעפֿיל, איך מאַך פּלוצלינג גראָב מיין שטים און איך באַפֿעל דעם יינגל, ער זאָל שווייגן, כ׳באַפֿעל מיט אַ שטרענגן טאָן, וועלכער שליסט אויס יעטוועדן ווידערשפּרוך.

מאַריאַנס אויפֿרעגונג פֿאַלט פּלוצלינג איין, אַזוי ווי אַ רעגנשוואָם, אין וועלכן מען שטעקט אַריין אַ פֿינגער. דער זאָל ציטערט נאָך פֿון מיין אַנטשלאָסענעם באַפֿעל. עפּעס איינע אַ פּרוי, וואָס אָריענטירט זיך נישט לכתחילה, וואָס דאָ קומט פֿאָר, קוקט מיך אָן פֿאַרוווּנדערט.

אָבער מאַריאַן, אַ פֿאַררויטלטער, אַ דערשראָקענער, שטויסט אָפּ זיין אומפֿאַרדינטן ווייטיק. און ווי לאַנג עס דויערט נאָך דאָס איבערלייגן די וווּנדן, האַלט איך פֿעסט אונטער זיין נשמה, כּדי ער זאָל נישט ליידן אומנייטיק, — אָט אַזוי ווי אַנדערע האַלטן און דריקן אים ביי די געלענקען פֿון די הענט.

און אָט פּלוצלינג איז אַלץ פֿאַרענדיקט. איך שיק אים אַ ברודערלעכן שמייכל, וועלכער גלייכט אויס זיין שטערן, ווי אַ בויגן, וואָס האָט אָפּגעלאָזט די פֿייל.

איינע אַ דאַמע, וואָס איז געווען ווייניקסטנס אַ פירשטין, איז געקומען באַזוכן די קראַנקע. זי האָט פאַרשפּרייט אַזאַ שטאַרקן און וואונדערבאַרן פּערפום־ריח, אַז זי האָט זיכער נישט געקענט פילן דעם געשטאַנק פון ליידן, וואָס הערשט דאָ. מען האָט איר אויפמערקזאַם געמאַכט אויף קאַררען, ווי אויף איינעם פון די אינטערעסאַנטסטע עקזעמפּלאַרן אין שפּיטאָל. זי האָט זיך צוגעקוקט צו אים מיט אַ נייגיריקן און אָפּגעבליאַקעוועטן שמייכל, וועלכער האָט, אַ דאַנק דער שמינקע, נאָך געהאַט אין זיך אַ געוויסן חן.

זי האָט געזאָגט דעם קראַנקן עטלעכע פּאַטריאָטישע זאַצן, פול מיט רמזים אויף זיין העלדישקייט, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן בשעת דער שלאַכט. קאַררע האָט אויפגעהערט צו קוקן אין פענסטער און אָנגעשטעלט אויף דער דאַמע אַ פּאָר אויגן — פול מיט פאַרווונדערונג און אַכטונג.

דאַן האָט זי געפרעגט דעם קראַנקן: וואָס וואָלט זי אים געקענט שענקען אַזוינס, עס זאָל אים פאַרשאַפן פרייד? איר באַוועגונג האָט צוגעזאָגט אַלע אוצרות פון דער וועלט.

קאַררע האָט פון זיין זייט אַ שמייכל געטון **מיט** גראַציע; אַ ווײַלע האָט ער אַ טראַכט געטון און באַשיידן געזאָגט:

— אַ שטיקעלע קאַלבס־בראָטן מיט יינגע קאַרטאָפל.

די עלעגאַנטע דאַמע האָט געפּונען פאַר נייטיק זיך פונאַנדערצולאַכן. כ׳האָב גלייך פאַרשטאַנען, אַז איר פאַראינטערעסירונג מיט קאַררען איז פּלוצלינג געפאַלן.

* *

איינער אַן אַלטער קומט אַמאָל באַזוכן קאַררען. ער שטעלט זיך ביי דעם בעט און מיט אַן אייז־קאַלטן אויסדרוק פון פּנים, לאָזט ער הערן ווערטער, פול מיט אומקלאָרער צוגעלאָזנקייט.

— זאָל מען אים געבן אַלץ, וואָס ער פאַרלאַנגט... מען דאַרף אַרויסשיקן אַ טעלעגראַם צו זיין משפּחה...

קאַררע פּראָטעסטירט נישט דרייסט: „צו וואָס טעלעגראַפירן? איך האָב נאָר מיין אַלטע אָרימע מאַמע; דאָס וועט זי איבערשרעקן...”

דאָס אַלטע מענטשעלע סטאַרטשעט אַרויס פון זיינע גלאַנצנדיקע שטיוול, ווי עפּעס אַ בונטע פלאַנץ פון אַ דאָפּלטן בלומענטאָפּ.

קאַררע הוסט — דער עיקר, כדי צוצוגעבן זיך מוט — און אויסער דעם, צוליבן שווערן בראָנכיט, וואָס טרייסלט אויף זיין קערפּער.

— דאַן בייגט זיך אָן דער אַלטער הער, — און אַלע זיינע מעדאַלן הענגען אַראָפּ פון דער ברוסט, ווי אויסגעטרוקנטע ברוסטן, ער בייגט זיך אָן סאָפּענדיק, נישט אַראָפּנעמענדיק זיין מיט גאָלדאויסגענייטן קאַשקעט און לייגט צו מיט חשיבות זיין טעמפּ אויער צו קאַררעס האַרץ.

*

*

— מיר האָבן געמוזט ברענגען אַלס קרבן קאַררעס פוס. ער איז פולשטענדיק פאַרשוווּנדן, איבערלאָזנדיק אַ שרעקלעכע וווּנד ביים סאַמע פוס־וואָרצל.

— עס איז אַ ווונדער באמת, וואָס דאָס, וואָס איז פון קאַררען געבליבן, האָט אים נישט פאַרלאָזט צוזאַמען מיט דעמדאָזיקן פוס.

— עס איז געווען אַ שווערער טאָג.

— אָ לעבן ! אָ נשמה ! ווי אַזוי האַלט איר זיך אין דעם דאָזיקן צערואינירטן קערפּער ! אָ, קליינינקעס פייערל אויף דער אויבערפלאַך פון אויגן ! צוואָנציק מאָל האָב איך געזען, ווי דו ביסט פאַרלאָשן געוואָרן און האָסט אויפגעלעבט פון דאָס ניי. און ביסט געווען צו אומרויִק, צו שוואַך, צופיל האָפנונגסלאָז, —

כּדי דו זאָלסט ווען נישט איז נאָך קענען אָפּשפּיגלען עפּעס אַנדערש, ווי אומרויִקייט, שוואַכקייט און האָפנונגסלאָזיקייט.

* *

אין די לאַנגע נאָכמיטאָג־שעהן קום איך זיך צוזעצן צווישן צוויי בעטן לעבן לעראָנדאָן. איך בין אים מכבד מיט אַ פּאַפּיראָס און מיר שמועסן, דאָס הייסט, אייגנטלעך, אַז מיר רעדן גאָרנישט, אָדער גאָר ווייניק... אָבער כּדי צו שמועסן מיט מאַריאַנען, איז גאָרנישט נייטיק צו רעדן.

מאַריאַן האָט ליב פּאַפּיראָסן, נאָר אַממערסטן האָט ער ליב ווען איך קום, כּדי צו פאַרברענגען מיט אים אַ קורצע ווײַלע ווען איך גיי דורכן זאַל, קלאַפּט לעראָנדאָ, צולאָקנדיק איבער זײַן לײַלעך, אַזוי ווי מען מאַכט עס מיט אַ באַנק, אויף וועלכער מען פאַרבעט אַ פרײַנט.

פון דער צײַט אָן, זינט ער האָט מיר דערצײלט וועגן זײַן לעבן און וועגן דער שלאַכט, איז אים נישט פאַרבליבן קיין סך מאַטעריאַל צום שמועסן.

ער שטרעקט אויס די האַנט נאָך די טשאַסטעס, וואָס זענען אָנגעשטעלט אויף זײַן טישל און כראָמסקעט מיט הנאה.

— ווי איר זעט, האַלט איך אין איין עסן.

און ער לאַכט.

אויב ער רײַסט איבער דאָס עסן, כּדי צו פאַרויכערן, לאַכט ער ווידער." דאַן קומט אָן אַ לענגערע ווײַלע פון שווײַגן. פון צײַט־צו־צײַט קוקט מאַריאַן ווידער אויף מיר און הייבט ווידער אָן צו לאַכן. און ווען איך שטיי אויף כּדי אַוועקצוגיין, זאָגט ער: „אַך, איר אײַלט זיך דאָך נישט אַזוי שטאַרק, מיר קענען נאָך אַ ווײַלע פּלוידערן!"

לעראָנדאָס פיס האָבן די קוילן אַזוי גוט באַארבעט, אַז איצט איז ער פאַרקירצט אויף אַ גוטן טוץ סענטימעטער, אַזוי קומט אונז פאָר, ווען מען קוקט אויף אים פון אויבן...

אָבער לעראָנדאָ, וואָס האָט אים געזעען בלויז פונדערווייטנס בשעת ער פלעגט אויפהייבן עטוואָס דעם קאָפּ איבערן טיש ביים איבערלייגן די יונגדן, האָט באַמערקט נאָר אַ קליינעם אונטערשייד אין דער לענג פון זיינעביידע פיס.

האָט ער געזאָגט פילאָזאָפיש:

— ער איז קירצער, אָבער ביי אַ גוטע פּאָדעשווע...

ווען מאַריאַן איז שוין געווען אַ ביסעלע געזונטער, האָט ער זיך אָנגעשפּאַרט אויפן עלנבויגן, — און דאַן האָט ער בעסער פאַרשטאַנען די גאַנצע באַדייטונג פון זיין מום.

— מען וועט באַדאַרפן זייער אַ גראָבע פּאָדעשווע, — האָט ער קאָנסטאַטירט.

איצטער, ווען לעראָנדאָ קען זיך שוין זעצן, שאַצט ער אָפּ אויך פון אויבן אַראָפּ דעם פאַרנעם פון זיין אומגליק; ער איז אָבער באַגליקט, פילנדיק, אַז דאָס לעבן צעבערענט זיך אין אים פון דאָסביי און ער מאַכט מיט הומאָר אַן אויספיר:

— דאָ וועט שוין נייטיק זיין נישט קיין פּאָדעשווע, נאָר אַ בענקעלע.

* * *

דערווייל איז קאררעס צושטאַנד אַ שווערער, זייער אַ שווערער. דידאָזיקע שטאַרקע נשמה האָט געמוזט פאַרבלייבן איינזאַם, ווייל אַלץ איז בוגד אין איר.

איין פיס איז ביי אים געווען נישט באַשעדיקט. איצט איז ער שטייף און אָנגעלאָפן. ער האָט געהאַט אָרעמס געזונטע און מעכ־

טיקע. און אָט אָ איז איינער פון זיי אינטערמינירט מיט געשווירן.

— די פלייצע, די פלייצע, אויף וועלכער מען רוט, פאַרראַט אים אויך. זי ווערט אָנגעריסן דאָ אין איין אָרט, דאָ אין צווייטן, ווייל אַ מענטש איז נישט באַשאַפן געוואָרן, כדי כסדר צו ליגן אויף דער פלייצע, נאָר בלויז, כדי צו שלאָפן אויף איר נאָך אַ טאָג פון אַרבעט.

— דער מענטש איז דאָך באמת נישט באַשאַפן געוואָרן צו ליידן, — מיט זיין קערפער, וואָס איז אַזוי נעבעכדיק און אומטריי.

און דאָס האַרץ קלאַפט מיט פאַרצווייפלונג.

איך מיטן בויך איז נישט גוט. הערט זיך נאָר צו: מיטן מאָגן איז אַזוי שלעכט, אַז איינמאָל האָט אים קאַררע נישט געקענט באַהערשן אין דער אָנוועזנהייט פון אַ סך פאַרזאַמלטע...

נישט קוקנדיק אויף אונזערע פאָרזיכטס־מיטלען. נישט קוקנדיק אויף אונזערע פאַרזיכערונגען, האָט זיך קאַררע אַזוי פאַרשעמט, אַז ער האָט אויסגעבראָכן אין אַ געוויין, ער, וואָס פלעגט שטענדיק זאָגן, אַז אַ מאַנסביל דאַרף נישט וויינען ער, וועלכער האָט נישט געוויינט ביי די שרעקלעכסטע יסורים, ער האָט געשלוכצט פון חרפה צוליב דערדאָזיקער געשעעניש, געשלוכצט אָן טרערן. און איך האָב אים נישט געקענט טרייסטן.

* *
*

קאַררע הערט שוין נישט אַלץ, וואָס מען רעדט צו אים נישט אויף אַלע פראַגן ענטפערט ער. אָפט איז ער אָפּוועזנד — עפּעס מיט אַ געהיימנישפולער דערווייטערונג.

ער, וואָס האָט שטענדיק געהאַט אַזאַ שטאָלצן רעדנסאַרט, — רעדט און באַקלאָגט זיך מיט קינדערישע ווערטער.

ווען נישט ווען לאָזט ער זיך אַראָפּ אַזוי ווי אין טיפענישן און דערציילט.

ער דערציילט אונז וועגן טויט, ער דערציילט מיט אַן אויסדריקלעכקייט, וועלכע דערמאָנט דערפאַרונג.

צייטנווייז זעט ער אים. און פון דעם ווערן זיינע אויגן ברייט צעעפנט.

אָבער ער וויל נישט, ער קען זיך נישט דעצידירן.

ער דאַרף נאָך אַ ביסל ליידן.

אין דער האַלבטונקלקייט גיי איך צו צו דעם בעט. דער אָטעם פון קראַנקן איז אַזוי שוואַך, אַז איך ווער פלוצלינג אַרומגעכאַפּט מיט אומרו און איך הייב זיך אָן צוצוהערן מיט אַן אָפן מויל.

פלוצלינג טוט קאַררע אַ פינקל מיט די אויגן.

וועט ער קרעכצן, שרייען? ניין. ער געפינט נאָך כוח אויף אַ שמייכל און זאָגט:

— סאַראַ ווייסע ציין איר האָט...

נאָכדעם שלאָפט ער איין, אַזוי ווי ער זאָל שטאַרבן.

* *

צי האָסטו זיך פאָרגעשטעלט, ברודער, אַזאַ מין פיין, דאַן ווען דו האָסט געשטופּט דאָס אַקער־אייזן איבערן שטיקעלע ברוינער ערד?

אָט אָ ליגסטו אין דער גסיסה שוין פינף חדשים, דו ליגסט איינגעוויקלט אין ווייסע, מיידליש־ריינע וועש, וואָס איז פריי אַפילו פון דער מינדסטער מיליטערישער אויסצייכנונג.

מען דאַרף אַז דיין ברוסט, אַז דיינע תכריכים אַפילו זאָלן זיין מיידליש־ריין, ריין פון דער קלענסטער באַלויבונג, וועלכע עס גיבן מענטשן.

ס׳איז נייטיק געווען, קאַררע, זאָלסט ליידן אָן אַ ציל און אָן אַ האָפענונג.

אָבער איך וויל נישט, אַז אַלע דיינע ליידן זאָלן אומזיסט פאַרלוירן גיין, און דעריבער באַשרייב איך זיי מיט גרויס פּינקטלעכקייט.

*

מאַריאַנען האָט מען אַראָפּגעטראָגן אין גאָרטן. איך געפין אים דאָרט אַן אויסגעצויגענעם אויף אַ סאָפע, מיט אַ היטעלע, וואָס איז אַראָפּגערוקט אויפן שטערן, צוליב די ערשטע שטראַלן פון דער פרילינגס־זון.

דאָס ייִנגל רעדט ווייניק, רויכערט אַ סך, לאַכט נאָך מער.

איך קוק אויף זיין פוס; אָבער ער קוקט אינגאַנצן נישט אויף אים; ער פילט אים שוין נישט.

און מיט דער צייט וועט ער אינגאַנצן אָן אים פאַרגעסן, און וועט אָנהייבן לעבן אַזוי, פונקט ווי אַ מענטש וואָלט באַשאַפן געוואָרן צו לעבן מיט איין שטייפן און דעפאָרמירטן פוס.

פאַרגעס וועגן דיין פוס, לעראָנדאָ, פאַרגעס וועגן דיין פיי. אָבער די וועלט זאָל נישט פאַרגעסן.

און איך לאָז איבער מאַריאַנען — אין זונענשיין, מיט אַ שיינער פאַרב, וואָס איז אינגאַנצן ניי אויף זיינע געשפרינקלטע באַק

* *
*

קאַרלע איז פאַרטאָג געשטאָרבן. לעראָנדאָ פאַרלאָזט אונד מאָרגן.

דאָס טאָגבוך פֿון לעבן פֿון די מאַרטירער

I

ווען מען זאָל פֿאַרטרייבן די שעמעוודיקייט פֿון גאָר דער וועלט, וואָלט זי געפֿונען אַ באַהעלטעניש אין מושאָנס האַרץ.

איך זע אים נאָך איצט, ווי ער קומט אָן אויף טראַגעס, וואָס זענען פֿול מיט זשוויר, איך זע דעם מאַנטל זיינעם, דעם פֿאַרבלאָטיקטן, און דאָסדאָזיקע שיינע, אומשולדיקע פּנים פֿון אַ גוט דערצויגן קינד.

— איך בעט אַנטשולדיקונג, — זאָגט ער, — עס איז אוממעגלעך צו זיין אינגאַנצן ריין...

— צי האָט איר „חיהלעך?“ — פֿרעגט דער סאַניטאַר, וועלכער טוט אים אויס.

מושאָן ווערט פֿאַררויטלט, אַ צעמישטער:

— אָ, אויב ס'איז דאָ, איז דאָס זיכער נישט מיינס!

מושאָן האָט נישט קיין לייז, אָבער ער האָט אַ צעשמעטערטן פֿוס — „אַ דאַנק אַ גראַנאַט“.

מען צעשניידט אים די הויזן און איך נעם אים אויס-

ון די שיך. דער פאַרוואונדעטער שטרעקט אויס די האַנט און לייגט פּאָר אומדרייסט:

— אפשר לאָזן, אַזוי ווי עס איז...

— מיין פריינט, מ׳קען דאָך נישט אונטערזוכן דעם פוס, אויב מען זאָל דיר נישט אויסטון די שיך.

אויף דעם ענטפערט מושאָן איינגאַנצן רויט פון אויפרעגונג:

— אָבער, אַז מען וועט אויסטון דעם שוך, וועט זיך שפּירן...

איך האָב נישט איינמאָל געטראַכט וועגן דעמדאָזיקן ענטפער. גלייב מיר, מושאָן, איך האָב נאָך ביזן היינטיקן טאָג נישט געטראָפן קיין פירשט, וואָס זאָל ווערט זיין אַראָפּצוציִען דיר די שיך און אָפּוואַשן דיינע אָרימע פיס.

II

פון בויך באַקומט זיך אַרויס אַ גאַנצער קנויל פאַרבלאָטיקטע באַנדאַזשן און דער עיפּוש פון פוילנדיקע געדערים. דער דאָקטאָר כאַפּט פאַרזיכטיק אָן מיטן צווענגעלע די באַנדאַזשן און ציט זיי דעליקאַט אַרויס. אַ זונענשטראַל באַלייכט דידאָזיקע טעטיקייט,די גאַנצע בודע טרייסלט זיך פון האַרמאַטן=קנאַלן.

— איך בין אַ גרויסער פּאָרצעליי=סוחר, — שטאַמלט דער פּאַציענט. — איר — זענט פון פּאַריז, און איך אויך. ראַטעוועט מיך, איר וועט זען: כ׳וועל אייך געבן אַ פיינע זאַך...

די באַנדאַזשן זענען אַרויסגענומען; דאָס צווענגעלע גלאַנצט, און ס׳דאַכט זיך, אַז דער זונענשטראַל ציטערט — אַזוי שטאַרק איז די קאַנאָנאַדע, — אַזוי ציטערן די ווענט, די פּאָדלאָגע, דער דינער דאַך, די גאַנצע ערד, די וועלט, וואָס איז מיד ביז צום גרונט.

פּלוצלינג ווערט אין רוים געבוירן עפּעס אַ מיאַוטשען, עס חאַקסט, עס צערייסט די לופט איבערן באַראַק, און אין עטלעכע

טריט פֿון אונז ר אויף אַ באָמבע מיט אַ קנאַל פֿון אַ געפּלאַצטן קעגנשטאַנד, וואָס ווערט צעטראַסקעט ווי ס׳געהער צו זיין.

עס דאַכט זיך, אַז די שוואַכע ווענט וויגן זיך אונטערן דראַנג פֿון דער לופֿט. דער דאָקטאָר האָט געמאַכט אַ קליינע באַוועגונג מיט דעם קאָפּ, אַזוי ווי, כּדי צו זעען, ווו האָט דער קעגנשטאַנד געקענט אַריינפֿאַלן.

דער פֿאַרצעליי־סוחר, וועלכער האָט באַמערקט דידאָזיקע באַוועגונג, זאָגט דאַן רויק:

— מ׳דאַרף נישט לייגן קיין אַכט אויף דידאָזיקע קלייניקייטן, עס איז נישט געפֿערלעך... היילט מיך נאָר אויס, און איך וועל אייך שענקען אַ פֿיינע זאַך, פֿון פֿאָרצעליי אָדער פֿון פֿאַיאַנס, לויטן אייסוואַל.

III

די סיבה פֿון בייז, איז נישט אַזוי דער צעשמעטערטער פּוס, נאָר גיכער יענע קליינע וווּנד אויף דער האַנט, פֿון וועלכער עס איז אַרויסגערונען אַזוי פֿיל לעבעדיק בלוט.

מיט אַ בלייך מויל, וועלכעס ס׳איז שווער אויסצוטיילן פֿון גאַנצן פּנים, מיט גרויסע, שוואַרצע אויגן, באַווייזט אונז דער קראַנקער אַ געזיכט, פֿון וועלכן עס שטראַלט אַן אומבאַרירטער גייסט, אַ גייסט, וואָס וועט זיך נישט אונטערגעבן ביזן לעצטן מאָמענט. אָן אילוזיעס, כּמעט שטרענג, באַטראַכט ער די רואינעס פֿון זיין קערפּער, נאָכדעם, קוקנדיק אויף די כירורגן, וואָס שייערן זיך מיט בערשטלעך די הענט, זאָגט ער:

— איר וועט זאָגן מיין פֿרוי, אַז מיין לעצטער געדאַנק איז געווען וועגן איר און וועגן די קינדער.

אַך, דאָ זענען נישטאָ קיין שום פֿאַרשטעלטקייטן, ווייל

נישט וואַרטנדיק, שטעלט אונטער דער קראַנקער זיין פּנים אונטער דער מאַסקע מיטן נאַרקאָז.

אין זאַל ציטערט נאָך דאָס ווידערקול פון די באַדייטונגספולע ווערטער.

— איך וועט זאָגן מיין פרוי...

מ'וועט נישט אָפּנאַרן דידאָזיקע מוטיקע נשמה מיט ליבלעכע טרייסט-רייד, מיטן קלאַנג פון ווערטער.

די ווייסע בלוזע קערט זיך אָפּ. דער כירורג גלאַנצט מיט די פייכטע אויגן פון אונטער די ברילן און ענטפערט געריירט:

— מיר וועלן תיכף איבערגעבן, מיין פריינט.

דער פּאַציענט האָט אַ פינטל געטון מיט די אויגן-לעפלעך, — אַזוי פּאָכעט מען מיט אַ טיכל פון דעק פון אַן אָפּשווימענדיקער שיף, — נאָכדעם האָט ער טיף איינגעאָטעמט דעם עטער און איז אַריינגעפאַלן אין אַ טיפן שלאָף.

ער איז שוין פאַרבליבן אין אים אויף אייביק; מיר פון אונזער זייט האָבן אויסגעפירט דעם צוזאָג.

IV

עטלעכע טעג פאַר טריקאָס טויט, האָט פּאַסירט מיט אים אַ נישט אָנגענעמע געשיכטע; ער האָט באַקומען אַ קליין קרעצל, אַזאַ מין געשוויר ביי דער זייט נאָז.

טריקאָ האָט דורכגעמאַכט גרויסע אומגליקן: פון זיינע הענט איז געבליבן בלויז אַ דערינערונג; אָבער דאָס ערגסטע איז געווען די גרויסע עפענונג אין דער זייט, די עפענונג, וואָס איז געווען ווי אַן עיפּושדיק מויל, די עפענונג, דורך וועלכער עס איז אַרויסגערונען דער חשק צו לעבן.

הוסטן, כראַקען מיט אויגן, וואָס זענען ברייט צעעפנט פון שרעק, זוכן אָפּצוציען דעם אָטעם, וועלכן עס איז שווער צו כאַפּן,

נישט האָבן שוין קיין הענט צו דראַפּען זיך, נישט קענען עס אַליין, און בכלל שוין נישט האָבן קיין חשק צום עסן — דאָס איז נישט קיין לעבן, און פונדעסטוועגן האָט טריקאָ זיך נישט אונטערגעגעבן. ער האָט געפירט זיין אייגענע מלחמה מיט אַ וווּנדערלעכער געדולדיקייט פון אַ מענטש, וועלכער האָט אָנטייל גענומען אין דער וועלט־מלחמה, און וועלכער ווייסט, אַז דער נצחון קען מיטאַמאָל נישט קומען.

טריקאָ אָבער האָט נישט באַזעסן נישט קיין רעזערוון, נישט קיין פאַרבינדעטע; ער איז געווען איינער אַליין, אויסגעמאָגערט ביז גאָר און אַזוי דערשעפּט, אַז עס איז געקומען אַ טאָג, ווען ער איז אומבאַמערקט אַריבער פון קראַנקן צושטאַנד אין אַ גסיסה־צושטאַנד.

דוקא דאַן איז אים געוואָרן דער פרישטשיק אויף דער נאָז.

טריקאָ האָט מוטיק איבערגעטראָגן די שווערסטע מאַטערנישן, אָבער דאָ האָט ער זיך אַרויסגעוויזן אוממעכטיק קעגן דער־דאָזיקער קליינער פאַרגרעסערונג פון זיינע יסורים.

— איר ווייסט, — האָט ער געשטאַמלט צום סאַניטאַר, וואָס איז אַרומגעגאַנגען אַרום אים, — איך זאָג אייך, אַז דער דאָזיקער פרישטשיק... דאָס איז אַ טראָפּן, וואָס איבערפולט דעם בעכער...

און דער בעכער איז ווירקלעך איבערפולט געוואָרן. דער־דאָזיקער ווייטיק האָט אים שוין נישט געקימערט. טריקאָ האָט אָנגעהויבן זיך צו באַקלאָגן, און פון דעם מאָמענט אָן, האָב איך געזען, אַז ער איז פאַרלוירן.

עטלעכע מאָל טעגלעך פלעג איך אים פרעגן: „וואָס זשע הערט זיך דאָרט מיט אייך, פּאַטערל?” ער, ווידער, האָט געענטפערט, האָבנדיק אין זינען נאָר יענץ קרעצל:

— שלעכט, שלעכט! דאָס קרעצל... ווערט אַלץ גרעסער.

און באמת, דער שפּיץ פון פרישטשיק איז ווייס געוואָרן; כ'האָב געוואָלט דורכשטעכן אים מיט אַ נאָדל.

טריקאָ, וועלכער האָט אַריבערגעטראָגן אַן פאַרשלעפּטונג

דאָס אויפשניידן די ברוסט, האָט אויסגעשריגן מיט טרערן אין די אויגן:

— כ׳וויל נישט קיין אָפּעראַציע, כ׳וויל שוין נישט קיין אָפּעראַציע!

אַ גאַנצן טאָג האָט ער געיענטשעט צוליב זיין פּרישטשיק, און אויף דער אַנדערער נאַכט, איז ער געשטאָרבן.

— ס׳איז געווען נישט קיין גוט קרעצל, — האָט מיר געזאָגט דער סאַניטאַר, — דאָס טאַקע האָט אים דערהרגעט.

ס׳איז אָבער נישט געווען קיין „נישט גוט“ קרעצל, אָבער ס׳האָט אים ווירקלעך דערהרגעט.

V

מעהעי איז שוין געווען מיט איין פוס אין קבר, אָבער ער איז נישט געשטאָרבן. הייסט עס, אַז קיין בייז איז נישטאָ.

די קויל האָט דורכגעהאַקט די קאָסקע און אָנגערירט נאָר דעם ביין. דער מוח איז גאַנץ. אין אָרדענונג!

עס איז גענוג נאָר איין ווייל — אויף אויפצוכאַפּן זיך, אַ ניס טון עטלעכע מאָל, אַלס אָנדענק נאָכן כלאָראָפאָרם, און אָט נעמט שוין מעהעי אַרום מיט אַ שנעלן בליק אַלץ, וואָס קומט פאָר אַרום אים.

אין דריי טעג אַרום נאָך דער אָפּעראַציע, איז מעהעי אַראָפּ פון בעט. עס וואָלטן נישט געהאָלפן קיין שום פאַרבאָטן, ער וואָלט נישט געפאָלגט — צום ערשטן מאָל אין זיין לעבן. עס קען קיין רייד נישט זיין וועגן צונעמען ביי אים זיין אָנטון. קיין כוואַט קען דאָס קיינמאָל נישט פעלן.

האָט זיך מעהעי, הייסט עס, אויפגעהויבן, און זיין קרענק האָט זיך בפירוש פאַרענדיקט.

אַלע טאָג, גלייך באַגינען כאַפּט זיך מעהעי אַראָפּ אין — צום

בעזים. פינקטלעך און געשיקט רוימט ער דעם זאַל, ביז ער זעט אויס ריין — ווי זיין האַרץ. ער לאָזט נישט דורך קיין איין ווינקעלע און קען פאָרזיכטיק קערן מיטן בעזים אונטער די בעטן, נישט אויפוועקנדיק די שלאָפנדיקע חברים און נישט אויפרעגנדיק די, וואָס ליידן. אין גאַנג פון דער אַרבעט דערלאַנגט מעהעי דאָ און דאָרט נאַכט-געשיר און ווייזט אַרויס אַ באמת פרויאישע זאָרגעוודיקייט, ווען ער העלפט זיך אָנטון פאַסאַרן, וועלכער האָט שטייפע און צעווייטיקטע פיס.

צכט אַזייגער איז דער זאַל אינגאַנצן ריין, און ווען ס'דאַרף זיך אָנהייבן דאָס איבערלייגן די ווונדן, באַווייזט זיך פלוצלינג מעהעי אין אַ שיין פאַרטוך. ער פאָלגט נאָך אויפמערקזאַם די שנעלע באַוועגונגען פון מיינע הענט, און ער איז שטענדיק דאָרט, ווו ס'איז נייטיק צוצורוקן באַנדאַזשן צום אויסגעשטרעקטן צווענגל, אָנגיסן ספירט, אָדער אַרומבינדן עמעצן מיט אַ באַנדאַזש, מיט וועלכן ער האָט זיך תיכף אויסגעלערנט צו באַגיין זייער געשיקט.

ער רעדט גאָרנישט; ער קוקט. דער ראַנד פון זיין שטערן, וועלכן מ'זעט אַרויס איבערן באַנדאַזש, קנייטשט זיך פון אָנגעשטרענגטער אויפמערקזאַמקייט.

טיילמאָל פאַלט אויס אויף אים גופא די רייע צו איבערלייגן זיינע ווונדן. אָבער ווי נאָר מ'האָט אים דערליידיקט, איז מעהעי אָנגעטון אין פאַרטוך, ווידער אויף די פיס און פאָרעט זיך שווייגנדיק אַרום.

עלף אַ זייגער ווערט מעהעי פאַרשוווּנדן. אפשר איז ער אַרויסגעגאַנגען אַ שפּאַציר טון און כאַפּן אַ ביסל פרישע לופט? ס'הייבט זיך גאָרנישט אָן. אָט אָ קומט ער אין אַ ווײַלע אַרום, טראָגנדיק אַ טאַץ אָנגעשטעלט מיט שיסלעך, און ער נעמט זיך צעטיילן דאָס עסן.

אינאָוונט דערלאַנגט ער די טערמאָמעטערס. ער העלפט די סאַניטאַרן אַזוי פלייסיק, אַז ס'בלייבט שוין פאַר זיי ווייניק וואָס צו טון.

און דערווייל אַרבעטן די ביינער פון זיין שאַרבן אונטער די באַנדאַזשן און דאָס רויטע פלייש בלוטיקט, אָבער וועגן דעם דאַרף

מען נישט זאָרגן. „דאָס וועט שוין גיט ווערן פון זיך אַליין". אַ מענטש קען דאָך אָן אַרבעט נישט אויסקומען. אַרבעט ער דעריבער און פאַרלאָזט זיך אויף זיין „געזונט" בלוט.

אינאָווענט, ווען עס ברענט דער קאָפּטשיק אין זאַל, ווען כ'גיי אַריין אויף די שפּיץ פינגער, כדי צו וואַרפן אויף אַלץ נאָך איין בליק, הער איך, ווי עמעצער מאַטערט זיך ביים צונויפשטעלן כראַזן: „ש... אַ... שאַ פּ... ע... פּע, שאַפּע". דאָס איז מעהעי, וועלכער לערנט זיך לייענען פאַרן שלאָף.

VI

מען האָט געלאָזט איין לאָמפּ ברענען, ווייל די מענטשן שלאָפן נאָך נישט, דאָ און דאָרט רייכערט מען. מען דאַרף דאָך זען דעם רויך פון פּאַפּיראָס; אָן דעם וואָלט דאָך אַ מענטש נישט גערייכערט...

פון צימער, וואָס האָט געהערט דער אַמאָליקער הויז-איינטימערין, האָבן מיר געמאַכט אַ ליכטיקן און ציכטיקן זאַל. אונטער די פּאָרהאַנגען, וואָס זענען פאַררוקט צום סופיט, פאַרדעקט מיט ווייסער וועש, וואַרט דער אַלטער לואַרן אומבאַוועגלעך, ביז עס וועלן זיך צוזאַמענוואַקסן זיינע דריי צעשמעטערטע סוף-גלידער. ער רייכערט אַ פּאַפּיראָס און דאָס אַש פאַלט אים אויף דער ברוסט. ער וויל זיך פאַרענטפערן, צוליב די סאַניטאַרן, וואָס זענען אויסער זיך פון אויפרעגונג אויף די בערגלעך מיסט, וואָס באַדעקן זיין בעט און זאָגט צו מיר:

— אַ ברעטאַנער מוז שטענדיק זיין אַ ביסל שמוציק.

איך ריר אָן דעם אַפּאַראַט אויף זיין פוס; דער פאַרווודעטער שרייט:

— Ma doué! Ma doué! Caste! Caste!

דאָס זענען זיינע ספּעציעלע קללות, פון וועלכע עס לאַכן אַלע און ער אַליין דער ערשטער. און יעדן טאָג גיט ער צו:

— הער מאַיאָר, נאָך קיינמאָל האָט איר מיר נישט פאַרשאַפט אַזוי פיל ווייטיק, ווי היינט.

און לאַכט ווידער.

לענס שלאָפט נאָך נישט, ער רעדט אָבער נישט מער ווי שטענדיק. אין משך פון דריי וואָכן האָט ער העכסטנס אַרויסגערעדט צוואָנציק ווערטער.

אין אַ ווינקל פון זאַל חזרט מעהעי געדולדיק: פּ...אַ...פּאַ; און דער סאַניטאַר, וואָס לערנט אים לייענען, לייגט אַוועק זיין ווייז-פינגער אויפן שמוציקן ביכל.

איך זוך קרואַנען. כ'זעץ זיך לעבן זיין בעט און כ'שווייג.

די טרויבן פון די האַרמאַטן-שאָסן ווערן רייף אין נאַכטרוים, און דאָס גאַנצע צימער גיט אַ רעזאַנאַנס, ווי אַ פּילבאַרע פּויק.

קרואַן קערט אום צו מיר זיין פּנים, וואָס זעט זיך אונטער די קאָמפּרעסן און רוקט אַרויס פון אונטער דער דעקע אַ פאַרשוויצטן פוס, ווייל אין דער צייט שטאַרקט זיך די היץ. ער שווייגט אויך; ער ווייסט פּונקט אַזוי גוט ווי איך, אַז עס איז אַ שווערער ענין; דאָך האָפט ער, אַז איך וועל אַוועקגיין און אים גאָרנישט נישט זאָגן.

ניין! מען מוז. איך בייג זיך אַראָפּ צו אים און איך שעפּטשע.

ער הערט, און עס הייבט אָן ביי אים צו ציטערן די קינדערישע גאָמבע, וואָס איז באַדעקט מיט אַ לייכטן העלן פוך.

מיט אַ שטאַרקן אַקצענט פון זיין פּראָווינץ, מיט אַ פייכטער שטים, וואָס ברעכט זיך, זאָגט ער דאָן:

— איך האָב שוין איין אויג אָפּגעגעבן, אויב מען דאַרף נאָך אָפּגעבן אַ האַנט אויך...

זיין איינציק אויג ווערט פול מיט טרערן, און זעענדיק זיין צווייטע האַנט — די געזונטע, דריק איך זי צאַרט פאַרן אַוועקגיין

ווען איך דערנענטער די פינגער צו קרואַנס אויסגערונענעם אויג, מאַכט ער אַ קליינע באַוועגונג אויף הינטער זיך.

— האָב קיין מורא נישט, — זאָג איך אים.

— אָ, איך האָב נישט קיין מורא — ענטפערט ער, און גיט צו מיט רואיקן שטאָלץ:

— אַז מען איז געווען אויפן אָפּשניט 108, קען מען שוין פאַר גאָרנישט נישט שרעקן זיך.

— פאַרוואָס זשע רוקסטו זיך אָפּ?

— דאָס רוקט זיך דער קאָפּ אַליין אָפּ. איך קלער גאָרנישט וועגן דעם.

און אַזוי איז עס באמת: דער מענטש שרעקט זיך נישט, דער קערפּער איז אָבער פאַרבליבן שרעקעדיק.

ווען דער באַנדאַזש איז שוין אין אָרדנונג, איז דאָס, וואָס מ'קען זען פון פאַרוווּנדעטנס פּנים, יינג, שיין, סימפּאַטיש. כ'באַשטעטיק עס מיט פאַרגעניגן און כ'זאָג:

— די שאָדנס אויף דעם געביט זענען נישט געפערלעך. מ'וועט זיי פאַריכטן — אַזוי, אַז מיט דער צייט וועסטו נאָך קענען באַזיגן פרויען.

קרואַן שמייכלט, רירט אָן דעם באַנדאַזש, קוקט אויף זיין צעשמעטערטן אָרעם, אַ ווײַלע, דאַכט זיך, בלאָנדזשעט ער אין דערינערונגען, ענדלעך זאָגט ער שטילינקערהייט:

— אַלץ איינס... מיידלעך — וועלן שוין נישט קומען אַזוי ווי אַמאָל...

VIII

— די ווונדן הייבן שוין אָן צו פאַרוואַקסן. נאָך אַ פּאָר וואָכן און אַ סוף. וועסט שפּרינגען ווי אַ האָז.

פלאַקע פּראָבירט לאַכן; ס'איז אָן אָפּגעהאַקט שטיל געלעכטער, וואָס באַדייט נישט „יאָ”, נישט „ניין”, וועלכעס זאָגט אָבער עדות וועגן אַ סך אומדרייסטקייט און וועגן נאָך עפּעס, וואָס ס'איז שטאַרק קאָמפּליצירט.

— זונטיק וועסטו זיך קענען אָנטון אַ קינסטלעכן פוס. נאָכדעם ציט מען אַרויף אַ שטיוול. דער הויז דעקט אַלץ צו. ס'איז אוממעגלעך צו דערקענען.

דער פאַרוווּנדעטער שאָקלט לייכט מיטן קאָפּ און הערט זיך צו מיט אַ בלאַסן שמייכל, נישט איבערצייגט.

— מיט אַ קינסטלעכן פוס, פלאַקע, וועסטו קענען שפּאַצירן. ס'וועט זיין כמעט אַזוי, ווי פריער.

פלאַקע שאָקלט כסדר מיטן קאָפּ און זאָגט שטיל

— אָ! כ'וועל נישט גיין שפּאַצירן.

ער קוקט זיך צו צו זיין צערוואַנירטן קערפּער און גיט צו:

— כ'וועל בכלל נישט אַרויסגיין פון שטוב.

— אָבער, פלאַקע, מיט אַ גוטן אַפּאַראַט וועסטו גיין ווי אַלע. פאַרוואָס זשע זאָלסטו נישט אַרויסגיין פון שטוב?

פלאַקע וואַקלט זיך און שווייגט.

— פאַרוואָס?

דאַן דערקלערט דער פאַרוווּנדעטער מיט אַ שטים, וואָס מ'הערט זי קוים:

— כ'וועל נישט אַרויסגיין; כ'וואָלט זיך געשעמט...

פלאַקע וועט האָבן אַ מעדאַל אויף דער ברוסט. ער איז אַ מוטיקער זעלנער, און ער איז גאָר קיין נאַר נישט, ס'זענען אָבער

דאָ געפֿילן גאָר קאָמפּליצירטע, וועלכע מ'דאַרף נישט באַאורטיילן צו איילִיק.

IX

אין עק זאַל געפֿינט זיך אַ קליין בעט פֿון ברעטער, וואָס איז ענלעך צו אַלע אַנדערע בעטן. דאָרט אָבער, אַ באַהאַלטענער, אַ פֿאַרדעקטער מיט ליילעכער, געפֿינט זיך מאַטוויעס שמייכל, וועלכער איז צו קיין שום אַנדערן שמייכל נישט ענלעך.

מאַטוויע האָט אַזוי לאַנג געוואָרפֿן גראַנאַטן, ביז ס'האָט אים אַליין געטראָפֿן איינער. אָבער דערפֿאַר אַ רעכטער. צוליב דעמדאָזיקן אומגליקלעכן ענין האָט ער פֿאַרלוירן אַ ריפּ, באַקומען פֿאַרשידענע וווּנדן און איז כּמעט אינגאַנצן טויב געוואָרן. אַזאַ גורל האָט דאָס געהאַט דער באָמבאַרדיר־גרענאַדיר מאַטוויע.

דער באָמבאַרדיר־גרענאַדיר האָט אַ ליבלעך גלאַט פּנים, וועלכעס האָט אין משך פֿון עטלעכע וואָכן געמוזט אויסדריקן אַ סך ליידן, איצט אָבער לערנט עס זיך אָפּשפּיגלען אַ גוטע שטימונג.

ווי נאָר כ'קום אַריין אין זאַל, וואַרט אויף מיר מאַטוויעס שמייכל און ער באַגריסט מיך. ווען דאָס איבערלייגן די וווּנדן איז פֿאַרענדיקט, דריקט מיר מאַטוויע אויס זיין דאַנק מיט אַ שמייכל. ווען כ'קוק איבער די טאַבעלע מיט די היץ־פֿאַרצייכענונגען באַגלייט מיך דער שמייכל, אָבער נישט כּדי מיך צו קאָנטראָלירן; מאַטוויע האָט צו מיר צוטרוי; נאָר — כּדי מיר צו זאָגן אַ סך שטומע זאַצן, וועלכע כ'פֿאַרשטיי אויסגעצייכנט, צוליב דערדאָזיקער אומגליקלעכער טויבקייט איז דער שמועס פֿאַרשווערט. לכל הפּחות דער שמועס, וואָס ווערט געוויינטלעך געפֿירט, צום גליק דאַרפֿן מיר ביידע נישט האָבן קיין ווערטער. שוין פֿון לאַנג קלעקן אונז געוויעס שמייכלען. און מאַטוויע שמייכלט, נישט נאָר מיט די אויגן, נאָר

מיט זיין נאָז, מיט דער נישט פאַרוואַקסענער גאָמבע. מיטן ברייטלאַטן שטערן, וואָס איז איינגעראַמט אין בלאַסע האָר פון אַ צפון איינוווינער, מיט זיין גאַנץ זיס פּנים פון אַ מעגלעך קינד.

איצט, זינט ער גייט שוין אַראָפּ פון בעט, זעצט ער זיך צום טיש צוזאַמען מיט די חברים. כדי רופן אים צום עסן, לאָזט באַראַף אַרויס אַ שאַרפן געשריי, וועלכער דערגרייכט צו די אויערן פון באָמבאַרדיר-גרענאַדיר.

ער קומט, קלאַפּנדיק מיט די טרעפּקעס, און פאָרשט אַלע פאַכנדיקע פּנימער, איינס נאָכן אַנדערן. און ווייל ער הערט כמעט גאָרנישט, וואַקלט ער זיך נישט טרויעדיק קיינעם. און דאָסמאָל שפּיגלט אָפּ זיין שמייכל פאַרדאַגהטקייט און אומזיכערקייט. הערט לעבן אים, רוף איך זיך אָן מיט אַן אָנגעשטרענגטער שטים:

— די חברים רופן דיך צום טיש, מיין יינגל.

— יאָ, יאָ, — ענטפערט ער, — נאָר, וויסנדיק, אַז כ'בין טויב פאַרטייטש איר מיך, פּראָבירן זיי אַמאָל צוטון מיר אַ שפּיצל..

זיינע באַקן פאַררויטלען זיך שטאַרק צוליב דערדאָזיקער פלוצלינגער פאַרטרויליכקייט. דאַן דעצידירט ער זיך צו פאַרנעמען אַן אָרט, נישט פאַרגעסנדיק דערביי צו פאַרשטענדיקן זיך מיט מיר מיט איינעם פון זיינע העפלעכסטע שמייכלען.

X

ווען פאַרוואונדעטן פּאַגאַ וואָלט מען אַמאָל געזאָגט: ס'איז אַ טיפּ; זיינט זאָגט מען: ס'איז אַ פרי, — און באַדייטן באַדייט דאָס, אַז סיי אין טעאָריע, סיי אין פּראַקטיק האָט פּאַגאַ עפּעס אַ נישט געוויינטלעכן אופן פון אויפנעמען דאָס לעבן; און ווייל דאָס לעבן דאָ פאַרקערפּערט זיך פּשוט אין ליידן, הייסט עס, אַז פּאַגאַ ליידט נישט אַזוי ווי אַנדערע.

פון סאַמע אָנהייב, אין יענע שווערע מינוטן, ווען דער פאַרוווּנדעטער געפינט זיך אין אַ צושטאַנד פון פאַרגליווערונג און רעזיגנאַציע, האָט שוין פאַגאַ צוגעצויגן די אַלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט מיט זיין שטאַרקער עקסצענטרישקייט.

דער לינקער פוס צעבראָכן, דער רעכטער פוסטריט באַשעדיקט, אָט דאָס איז געווען פאַרנאָטירט איבער זיין צוקאָפּנס.

דער לינקער פוס איז געווען זייער געפערלעך. אַלע אינדערפרי פלעגט זיך אונזער ליבער הויפט-דאָקטאָר צוקוקן מיט זיינע אָפּגעבלאַקעוועטע אייגעלעך צום אָנגעלאָפענעם לייב און פלעגט זאָגן: „נו! לאָמיר נאָך וואַרטן ביז מאָרגן.”

אָבער פאַגאַ האָט נישט געוואָלט וואַרטן.

פאַררויטלט פון היץ, מיט ציטערנדיקע הענט, מיט זיין דרום-אַקצענט, וואָס איז דורכן רעדן פון היץ פאַרשטאַרקט געוואָרן, פלעגט ער זאָגן, ווי נאָר מ׳פלעגט אים באַזוכן:

— מיין פאַרלאַנג! מיין ווונטש! דער הער מאַיאָר ווייסט זיי גוט...

און ער פלעגט צוגעבן שטילער, ליידנשאַפטלעכער:

— איך וויל, מ׳זאָל אים אָפּשניידן. כ׳וויל, מ׳זאָל אָפּשניידן דעמדאָזיקן פוס. אַך, כ׳וועל זיך נישט באַרויקן, ביז מ׳וועט דאָס נישט טון. אָפּשניידן, אָפּשניידן! הער מאַיאָר.

מ׳האָט אים גאָרנישט נישט אָפּגעשניטן און זיינע געשעפטן זענען גאַנץ גוט אַוועקגעגאַנגען. כ׳בין אַפילו איבערצייגט, אַז דערדאָזיקער פוס איז ווידער געוואָרן אַ גאַנץ סאָלידער אינסטרומענט.

מ׳דאַרף אָנערקענען, אַז פאַגאַ האָט פאַרשטאַנען, אַז ער האָט זיך אַריינגעמישט נישט אין זיינע געשעפטן. פונדעסטוועגן האָט ער נישט געענדערט זיין קאַטעגאָרישן טאָן ביים געבן אָנווייזונגען, ווי אַזוי מ׳זאָל אים היילן.

— כ׳בעט נישט ציען פאַר די באַנדאַזשן! כ׳וויל נישט! הער מאַיאָר, איר הערט! נישט ציען! כ׳וויל נישט.

און ער פלעגט דאַן אָנהייבן נערוועז צו ציטערן מיטן גאַנצן קערפער און פלעגט זאָגן:

— כ'בין זייער רויק. אָ! זייער רויק. קוקט זיך נאָר צו, מישלע, און איר, בריניאָ, און איר, הער סעזורשאַנט, איר זעט? כ'בין רויק, הער מאַיאָר, כ'בעט אַ קוק טון: כ'בין אינגאַנצן רויק.

בשעת מעשה ראָבן זיך די קאָמפּרעסן פֿאַמעלעך אָפּגעקלעפּט אונטער אַ דינעם שטראָם וואַסער. פֿאַגאַ אָבער האָט געמורמלט דורך די ציין:

— ער ציט... ער ציט... אָ, דער גרויזאַמער, כ'וויל נישט, כ'וויל נישט.

מיטאַמאָל רופֿט ער אויס אַ פֿאַררויטלטער:

— שוין! פֿאַרטיק! זעט נאָר, מישלע, בריניאָ, די קאָמפּרעס האָבן זיך אָפּגעקלעפּט, הער סערזשאַנט! הער סערזשאַנט! די קאָמפּרעסן האָבן זיך אָפּגעקלעפּט.

אַ צעשטראַלטער אויף אַ ווײַלע, פּאַטשט ער אין די הענט, כּדי תּיכּף ווידער צו ווערן אָנגעברוגזט און באַפֿעלט, שטאַרק קנייטשנדיק די ברעמען:

— הײַנט אָן יאָד, הער מאַיאָר, נעמט צו דאָס צוועגל, הער מאַיאָר, צוגענומען זאָל ווערן!

אָבער דאָס צוועגל איז געווען אומברחמנותדיק דער יאָד האָט קאַלט דערפֿילט זײַנע פֿליכטן; פֿאַגאַ האָט דאַן געריטשעט:

— שנעל! שנעל! קושן! קושן!

מיט הענט, אויסגעצויגענע ווי פֿילהערנער האָט ער געשלאָגן איבער דער לופֿט, געטשעפּעט זיך בלינדערהייט אָן דער ערשטער אָנגעטראָפֿענער בלוזע, געצויגן זי צו זיך, און געאָרעמט געקושט...

אויף אַזאַ מין אופֿן פֿלעגט אים אַמאָל אויסקומען צו באַדעקן מיט קושן מושלעס הענט, נישט גאָר קיין פּאַסיקע אָביעקטן פֿאַר אַזאַ מין געברויך, מישלע פֿלעגט זאָגן מיט געלעכטער:

— לאָז שוין צורו, כ'האָב שמוציקע הענט.

דאַן פֿלעגט דער אָרימער פֿאַגאַ קושן אים די נאַקעטע האָריקע אונטעראָרעמס און זאָגן גערירט:

— אויב די הענט זענען שמוציק, זענען די עלענבויגנס — אָנגענעם.

וואָס זשע איז געוואָרן מיט די אַלע, וועלכע כ'האָב געזען, ווי אין משך פון אַזוי פיל טעג און נעכט פון אומרויִקייט און געדולדיקער מי, לייזן זיי זיך ביסלעכווייז אויס פון דער טונקעלער נאַכט-מדינה און לעבן אויף פאַר פרייד? וואָס זשע איז געוואָרן מיט דער טליענדיקער גלאָווניע, אין וועלכער ס'האָבן זיך, אונטער דעם עקשנותדיקן אָטעם, אויפדאָסניי אָנגעצונדן פונקען? וואָס זשע איז געוואָרן מיט אייך, איר ווערטפולע עקזיסטענצן, איר אומגליקלעכע, אויסערגעוויינטלעכע נשמות, צוליב וועלכע כ'האָב אַזוי פיל שטומע מלחמות געהאַלטן, איר, וואָס איר האָט זיך ווידער געלאָזט אין דער וועלט אַריין?

וווּ זשע ביסטו, קליינער פאַגאַ? צי געדענקסטו נאָך יענע צייט, ווען כ'פלעג דיר טוישן אַ טאָג איבער אַ טאָג איינעם נאָכן אַנדערן דיינע צוויי באַנדאַזשן, און דו פלעגסט מיר שטרענג זאָגן:

— היינט — דעם פוס, נאָר דעם פוס. היינט איז נישט דער „טאָג פון פוסטריט”.

XI

דעם סערזשאַנט לעקאָל דערקענט מען צוליב דער גרויסער שוואַרצער באָרד, וואָס באַמיט זיך אומזיסט צו פאַרכמורען דאָס דאָזיקע ליבלעכסטע פנים פון דער וועלט.

ער איז אַהער אָנגעקומען אין דעם טאָג, ווען ס'איז געשטאָרבן דער קליינער דעלפאָרט, און ווי נאָר ער איז געקומען צו

זיך פון שווערן שלאָף, האָבן זיינע געעפנטע אויגן גלייך צוגעזען, ווי דעלפּאָרט שטאַרבט.

כ'בין געווען בײַ אים עטלעכע מאָל. ער האָט אויסגעזען אַזוי צעבראָכן, זיין לאַנגע באָרד איז אַזוי אומעטיק נאָכגעהאָנגען, אַז כ'פלעג אויף אַלערליי אופנים איבערחזרן:

— אייער וווּנד, סערזשאַנט, איז נישט געפערלעך.

יעדעס מאָל פלעגט ער שאָקלען מיטן קאָפּ, אַזוי ווי אַלס סימן, אַז דאָס אינטערעסירט אים נאָר טיילווייז, און ער פלעגט זיך בײַמיען צוצומאַכן די אויגן.

לעקאָל איז שטאַרק נערוועז: ער האָט נישט געקענט צומאַכן די אויגן, און ער האָט געזען דעם שטאַרבנדיקן דעלפּאָרט, ס'איז אים אויסגעקומען צו זען די גאַנצע סצענע פון יענעמס גסיסה; ווייל, אויב מ'איז פאַרווונדעט אין רעכטן אָרעם, קען מען דאָך אַנדערש ווי אויפן לינקן נישט ליגן.

דער זאַל איז געווען פול, כ'האָב נישט געקענט אומטוישן דעם סערזשאַנט זיין אָרט; און כ'וואָלט דאָך צופרידן געווען אים לייגן באַזונדער, כדי ער זאָל אַ גאַנצן טאָג קענען זיין איינער אַליין מיט זיין אייגענעם ליידן.

איצטער פילט זיך לעקאָל בעסער; ער ווערט געזונט נישט מיטאַמאָל, נאָר מיט ערנסטקייט, וואָס קען און זעט פאָרויס די פאַרשידענע צופעליקייטן פון גורל.

לעקאָל איז אין לעבן געווען אַ סטענאָגראַף. מיר זענען שוין נישט „אין לעבן“, אָבער אַ גוטער סטענאָגראַף האַלט זיך פעסט ביי זיינע פּרינציפּן. בשעתן איבערלייגן די ווונדן קוקט לעקאָל אויפמערקזאַם אויף דעם קליינעם זייגערל, וואָס ער טראָגט אויף דער האַנט.

ער גיט אַרויס אָפּגעריסענע קרעכצן און רייסט פלוצלינג איבער, כדי צו קאָנסטאַטירן:

— היינט פופציק ס קונדן — אויפן אַראָפּנעמען דעם קאָמפּרעס. נעכטן האָט עס איין פאַרנומען צוויי און זיבעציק סעקונדן.

איז דען זיין ערשטער זאַך, נאָך דער אָפּעראַציע, נישט געווען:

— כ'בעט אייך, וויפיל מינוט בין איך געשלאָפן.

XII

דעראַנקורן האָב איך צום ערשטן מאָל דערזעען אין זאַל, וואָס איז בשכנות מיט דער קאַפּליצע; מ'האָט איינגעאָרדנט אַ גאַנצן טראַנספּאָרט פאַרוווּנדעטע, וואָס האָבן זיך אומגעקערט פון דייטשלאַנד, נאָך אַ לאַנגיעריקער געפאַנגענשאַפט.

זיי זענען דאָרט געווען אַ מאַן פופציק ווייניקסטנס, וואָס האָבן מיט פריידיקן בליק באַטראַכט די ווענט, בענק, דעם טעלעפאָן, דאָס גאַנצע באַשיידענע מעבלוואַרג פון וואַרט-צימער, די דאָזיקע אַלע קעגנשטאַנדן, וואָס זענען אונטער פראַנקרייכס הימל אַזוי פיל שענער, ווי אין דעם שרעקלעכן גלות.

דאָס וואַרט-צימער האָט אויסגעזען ווי עפּעס אַ מוזעום פון אומגליק: בלינדע, קאַלעקעס, פּאַראַליזירטע, פּנימער, צערוינירטע פון פולווער און אייזן.

עפּעס אַ דיק יינגל, וואָס האָט מיט מי אויפגעהויבן דעם דעפאָרמירטן אָרעם, האָט גערעדט:

— כ'האָב זיי אָפּגעפרייערט. זיי האָבן ביזן סוף געמיינט, אַז כ'בין אינדעראמתן געווען פּאַראַליזירט. כ'זע גוט אויס, דאָס איז דערפאַר, וואָס מ'האָט אונז געשיקט אויף אַ וואָך קיין קאָנסטאַנס, כדי אונז אויסצופּאַשען...

אַן אַנדערער, אַ מאָגערער, אַ שוואַרצלעכער, איז געגאַנגען הין און צוריק, אונטערציענדיק זיין מאַכטלאָזן פוס מיט דער הילף פון אַ שטריקל, וואָס האָט זיך געצויגן לענג אויס פון די הויזן. ער האָט גערעדט מיט געלעכטער:

— כ'מאַרשיר גיכער מיט דער פויסט, ווי מיט דעם פוס מיי-

ע הערץ, ווער וויל אַ צי טון דאָס צאַפּל=מענטשל פאַרן שטריק!

זיי אַלע האָבן געטראָגן אויסטערלישע בגדים, צוזאַמענגענייטע פון ציווילע און זעלנערישע שמאַטעס.

אויף איינער פון די בענק זענען געזעסן אין אַ שורה פינפצען אָדער צוואַנציק בירגער, וועלכע האָבן פאַרמאָגט אפשר אַ טוץ פיס — בסך=הכל. טאַקע דאָ האָב איך דערזען דעראַנקורן. ער האָט עהאַלטן אין האַנט זיינע קוליעס און זיך אַרומגעקוקט, גלעטנדיק מעכאַניש די לאַנגע, העלע וואָנסעס.

דעראַנקור איז געוואָרן מיין פריינט.

איין פוס זיינער איז געווען אַמפּוטירט ביזן בויך, און די ווונד האָט זיך נישט געוואָלט היילן; אויסער דעם האָט ער געהאַט אַ גאַנצע קאָלעקציע אַנדערע ווונדן; יענע האָבן זיך שוין אַ ביסל פאַרצויגן אין דער צייט פון געפאַנגענשאַפט.

דעראַנקור פלעגט כמעט אינגאַנצן נישט רעדן וועגן זיך און נאָך ווייניקער — וועגן זיינע אומגליקן. פון זיינע חברים האָב איך זיך דערוווסט, אַז ער האָט געקעמפט ביי זיין היים=שטאָט לאָנגווי, און שווער פאַרווונדעט, איז ער געבליבן ליגן ניין טעג אויפן שלאַכט=פעלד. ער האָט צוגעזעען דעם טויט פון זיין פאָטער, וואָס איז אים געקומען צו הילף און נאָכדעם איז ער געלעגן לעבן מת, געפייניקט פון היץ; אַזוי זענען אַריבער ניין טעג און ניין נעכט אין אומאויפהערלעכע, פינצטערע קאָשמאַרן. אין די פרימאָרגנס פלעגט ער זויגן דאָס פייכטע גראָז, וועלכעס ער האָט געקענט רייסן אויסציענדיק די הענט...

נאָכדעם האָט ער דורכגעמאַכט די דייטשישע געפאַנגענשאַפט, און איצט קערט ער זיך אום קיין פראַנקרייך, אַ צעשעדיקטער, באַדעקט מיט ווונדן, אין דער צייט, ווען זיין פרוי און קינדער זענען אין נויט און פאַרלאָזנקייט פאַרבליבן אין קאַנט, וואָס איז פאַרנומען דורכן שונא.

וועגן דעם אַלעמען האָט דעראַנקור מיט קיין איין וואָרט נישט דערמאָנט. ס'האָט זיך געדאַכט אַז ער קען זיך לחלוטין נישט באַקלאָגן; אויף דעם אומגליק, וואָס אַרום אים, האָט ער געקוקט מיט אַן ערנסטן בליק פול דערפאַרונג און, וואָלסט געזאָגט, —

מיט עטוואָס אַ קאַלטן בליק, ווען נישט די געוועזענע רירעוודיקייט פון זיינע געזיכטס-שטריכן.

דעראַנקור פלעגט אויסמיידן פאַרווייַלונגען, פלעגט קיינמאָל נישט לאַכן, זוכן איינזאַמקייט און גאַנצע שעהן פאַרברענגען אָן באַוועגונג, דרייענדיק בלויז פּאַמעלעך מיטן קאָפּ אויף אַלע זייטן, דערביי האָט ער געקוקט אויפן פּאָלאָפּ און אויף די ווענט — ווי איינער, וואָס קוקט אין זיך...

ס'איז געקומען דער טאָג, ווען מ'האָט געדאַרפט דעראַנקורן אָפּערירן, כדי פון זיין שטיקל פוס מאַכן עפּעס, וואָס זאָל טויגן צו אַ וואָסער נישט איז געברויך.

מ'האָט אים אַוועקגעלייגט אויפן טיש. ער איז נאָך אַלץ געבליבן רויִק, געהערשט איבער זיך, ווי שטענדיק, אין גלייכגילטיק געקוקט אויף די הכנות צו דער אָפּעראַציע.

מ'האָט אים אַרויפגעלייגט די מאַסקע מיט כלאָראָפאָרם; ער האָט טיף אָפּגעאָטעמט צוויי צי דריי מאָל, און דאַן איז געשעען אַן אויסטערלישע זאַך: דעראַנקור האָט אָנגעהויבן שרעקלעך שלוכצן און רעדן וועגן דעם אַלעמען, וועגן וואָס ער האָט קיינמאָל נישט גערעדט. דער ווייטיק, געצוימט אין משך פון אַזוי פיל חדשים, האָט זיך צעגאָסן, אָדער ריכטיקער געזאָגט, אויסגעבראָכן אין האָפנונגסלאָזע, האַרצרייסנדע יללות.

דאָס זענען נישט געווען קיין רייד פון היץ, יענער חיהשער בונט, די מוסקול-רעאַקציע פון מענטשן, וועלכע מ'פאַרשלעפערט אויף אַזאַ אופן. דאָס איז געווען דער צוזאַמענברוך פון אַ שטאַרק אָנגעצויגענעם ווילן, אונטער דער ווירקונג פון אַ קליינעם שטויס. דעראַנקור האָט זיך געהאַלטן לאַנגע חדשים, זיך קעגנגעשטעלט דעם יאוש, און דאָ, פּלוצלינג, האָט ער נאָכגעגעבן, זיך צעגאָסן אין ווייטיקדיקע ווערטער און טרערן. די כוואַליעס האָבן זיך געשפּאָלטן און אָפּגעדעקט אַ שרעקלעכן, גריבערדיקן ים-דעק.

מיר האָבן פאַרענדיקט וואַשן די הענט און געקוקט פאַרגליווערטע, דערדריקטע, דורכגענומענע מיט שרעק און יראת-הכבוד.

דאַן האָט עמעצער פון אונז אַ געשריי געטון:

— שנעלער, שנעלער! כלאָראָפאָרם! באַטויבט אים מיטאַמאָל, זאָל ער שלאָפן!

XIII.

— מ'ווערט נישט פּאַראַליזירט צוליב אַ קליין לעכל אין פּלייצע... כ'זאָג אייך, כ'איז גאָרנישט, ס'איז נאָר די פּאַרעיווע קויל. אָבער מ'דאַרף זי מיר אַרויסנעמען, הער מאַיאָר. מ'דאַרף זי אַרויסבאַקומען, און ס'וועט אַפילו קיין סימן נישט בלייבן.

אַזוי האָט גערעדט דער זוואַו, וואָס איז צייט דריי טעג געלעגן אומבאַוועגלעך אויף זיין געלעגער.

— ווען איר זאָלט וויסן, סאַראַ שטאַרקער איך בין. טוט נאָר אַ קוק אויף מיינע אָרעמס. כ'האָב דאָך נישט צו זיך קיין גלייכן, וואָס זאָל אַ כאַפּ טון אַ זעקל און האָפּ! — אויפן רוקן הינדערט קילאָ! מיט איין נעם.

דער דאָקטאָר קוקט זיך צו צום מוסקולעזן טאָרס און זיין פּנים דריקט אויס מיטגעפיל, רחמנות, פאַרזאָרגטקייט און אויך — אַזוי ווי אַ פאַרלאַנג צו דערווייטערן זיך...

— נאָר אָט דידאָזיקע קויל דערלויבט מיר נישט צו באַוועגן מיט די פיס. מ'דאַרף זי מיר אַרויסנעמען, הער מאַיאָר, מ'דאַרף זי אַרויסשלעפּן.

דער דאָקטאָר נעמט אַרום מיטן בליק די מאַכטלאָזע ענדגלידער, דעם אָנגעלאָפּענעם בויך, וואָס פאַרמאָגט שוין נישט קיין לעבן. ער ווייסט גוט, אַז די קויל האָט צעשמעטערט דעם חוט-השדרה און איבערגעריסן דעם געהיימען שנור פון רוקן-מאַרך וועלכער האָט מיטן איצט שוין אָפּגעשטאָרבענעם קערפּער רעגירט און אים אַרויסגעגעבן באַפעלן.

— אָפּערירט מיך, הער מאַיאָר. ביי מיין קאָמפּלעקציע, זעט איר, וועל איך געזונט ווערן, כ'וועל גאָר שנעל געזונט ווערן.

דער דאָקטאָר מורמלט עפּעס אומדייטלעך: די אָפּעראַציע וואָלט איצט געווען צו שווער, מ׳דאַרף בעסער אַ ביסל צוואַרטן...

— ניין, ניין, האָט קיין מורא נישט. כ׳האָב אַ סך כּוחות. שרעקט זיך נישט, די אָפּעראַציע וועט געלונגען אויסגעצייכנט.

דאָסדאָזיקע שאַרפע פּנים שטרענגט זיך אָן פון עקשנותדיקן געדאַנק. די שטים ווערט ווייך: בלינדער צוטרוי און תחנונים גייען איר צו אַן אומדערוואַרטן קלאַנג. דער ווילן, וואָס איז אַזוי אָנגעשטרענגט, דערנענטערט און ציט צוזאַמען די געדיכטע ברעמען, דער גייסט מאַכט אַזאַ אָנשטרענגונג, אַז די אומבאַוועגלעכקייט פון די פיס זעט פּלוצלינג אויס צו זיין לחלוטין אוממעגלעך, אומדערלאָזבאַר. אָ גאָט! מ׳זאָל ביז אַזאַ גראַד וועלן, און נישט זיין קיין ערשטער איבער דעם אייגענעם קערפּער?

— אַך! מאַכט אַן אָפּעראַציע! מאַכט אַן אָפּעראַציע! איר וועט זען, ווי גוט מיר וועט זיין.

דער דאָקטאָר דרייט אין די פינגער אַ קאַנט פון ליילעך און דערהערנדיק אין אַ ווײַלע אַרום, אַז עמעצער פון די קראַנקע קרעכצט אין שכנותדיקן זאַל, הייבט ער זיך אויף, זאָגט צו, אַז ער וועט באַלד צוריקקומען און גייט אַוועק, אַנטלויפט.

XIV.

אונטן, אונטער די הויפּט־טרעפּ איז פאָרגעקומען אַ באַראַטונג פון פיינטלעכע געטער.

דער גומיע*) איז נאָר וואָס געשטאָרבן. דאָס איז געווען יענער וועלכן מיר פלעגן זען, ווי ער זיצט ערנסט, הינטער דער שאָפּע אין דער געזעלשאַפט פון אַנדערע פּרעכטיקע אַראַבער. אין יענער

---

*) גומיען — דאָס זײַנען אַראַבישע אָפּטיילונגען אין פראַנצויזישן מיליטע

צייט פליגן זיי טראָגן שטיול פון רויטן סאַפּיאַן און מאַיעסטעטישע רויטע פּלאַשטשן. זיי פלעגן זיצן אין אַ קרייז און צוקוק זיך, פון הינטער זייערע טורבאַנעס, צו די אומגעהייער גרויסע בלאָזעס, וועלכע ס'האָבן געשפּייזט די וואָלקנס איבער אַרטוא. היינט טראָגן די זעלבע מענטשן ברוינע קאַסקעס און זעען אויס, ווי סילועטן פון סאַראַצענישע קריגער.

דער גומיע איז געשטאָרבן פון אַ קלאַפּ אין בויך, וועלכן זיין ווייס פערד האָט אים געגעבן.

אין שפּיטאָל איז געווען איין סאַניטאַר אַ מוזולמענער, אַ פאַרמעגלעכער סוחר, וועלכער איז אַריינגעטרעטן אין מיליטער אַלס פרייוויליקער. אָ, אין אים איז אַלץ געווען אייראָפּעיש, אַפילו פּאַריזיש, נאָר פון צווישן די לאָקן פון דער גרויער באָרד האָט אַרויסגעקוקט אַדורכגעטריבענער שמייכל. און זיין בליק האָט געהאַט יענעם אייגנאַרטיקן אויסדרוק, וועלכער איז אייגן די איינוווינער פון צווייטן ברעג פון מיטללענדישן ים.

ראַשיד „האָט אַלץ גוט דערליידיקט". ער האָט זיך דערמאָנט זיין מוטער-שפּראַך און, אַרו זייענדיק אַרום גוסס, האָט ער אים געגעבן אַזאַ טרייסט, אין וועלכער ס'נייטיקן זיך מענטשן פון יענע קאַנט.

נאָכן טויט פון זעלנער, האָט ער אַליין איינגעלייגט זיין קערפּער אויף אַ ספּעציעלן אופן; נאָכדעם האָט ער פאַררייכערט אַ פּאַפּיראָס און איז אַוועק זוכן מאָנעען און רענאָען.

צוליב מאַנגל אין אָרט, האָט דאָס שפּיטאָל דאַן נישט פאַרמאָגט קיין מתים-שטיבל. די געשטאָרבענע פלעגט מען אַרויסשטעלן אין דער בית-הקברות-קאַפּליצע, ביז ס'פלעגט נישט פאַרטיק ווערן דאָס קבר. דאָס מיליטערישע בית-הקברות האָט זיך געפונען ביים קאָשטשאָל, האַרט לעבן ציווילן בית-הקברות, האָט אים אין משך פון עטלעכע וואָכן געפרעסן ווי אַ קרעבס און געדראָט מיט צעשטערונג.

ראַשיד האָט וועגן דעם אַלעם געטראַכט: דערפאַר טאַקע האָט ער געזוכט מאָנעען און רענאָען, די קאַטוילישע גלחים און סאַניטאַרן פון צווייטער מדרגה.

די באַגעגעניש איז פאָרגעקומען ביים אַרויסגאַנג פון ד הויפּט-טרעפּ. איבערגעבויגן איבער דעם פאָרענטש, האָב איך זי

צוגעהערט צו דער באַראַטונג פון די פייַנטלעכע געטער.

מאָנע, אַ מאַן אין די דרייסיקער, האָט געהאַט שייַנע אויגן מיט אַ טונקעלן בליק און אַ געדיכטע באָרד, פון וועלכער ס׳האָט אַרויסגעסטאַרטשעט אַ לולקע. רענאָ פלעגט אייַנבייגן עטוואָס אין אַ זייט דאָס מאָגערע פּנים פון אַ סעמינאַריסט.

מאָנע און רענאָ האָבן זיך ערנסט אייַנגעהערט, ווי מענטשן, וואָס אַנטשיידן אין גאָטס נאָמען. ראַשיד האָט פאַרטיידיקט זייַן געשטאַרבענעם מיט מליצות, וואָס האָבן געשוועבט צווישן וואָלקנס רויך

— מ׳קען דאָך נישט לאָזן דעם אַראַבערס קערפּער אונטער אַ בויד, אין אַ גאָס-רעגן... דערדאָזיקער מענטש איז אומגעקומען פאַרן לאַנד, אויף זייַן פּאָסטן... ס׳וואָלט אים געקומען מיליטערישער כבוד, און דאָס אַליין איז שוין אַ גרויסע עוולה, וואָס מיר מאַכן אים נישט אַזאַ לוויה, ווי ער וואָלט געהאַט בייַ זיך אין לאַנד.

מאָנע האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ. רענאָ האָט מיט אַ האַלב אָפענעם מויל געזוכט אַ רעזאָלוציע.

ער האָט זי ענדלעך געפונען:

— נו, הער ראַשיד, טראָגט אים אַרייַן אין קאָשטשאָל: דאָס איז דאָך פאַר אַלעמען גאָטס-הויז.

ראַשיד האָט זיך פאַרנייגט מיטן גרעסטן דרך-ארץ און איז אַוועק צו זייַן מת.

ער האָט זיך פלייסיק פאַרנומען מיט אַלץ: ער האָט זיך אינגאַנצן געווידמעט דערדאָזיקער לוויה. ער האָט רעפּרעזענטירט אויף איר די משפחה, איז געווען צערעמאָניע-מייסטער, כמעט גייסטלעכער.

דעם אַראַבערס קערפּער איז אַרויסגעשטעלט געוואָרן אין דער קאַפּליצע, צוגעדעקט מיט אַן אָפּגעשאָסענעם פאָן און מיט אַ הייפל כריזאַנטעמעס.

מען האָט אים צוגענומען פון דאָרטן, כדי צו באַגראָבן אין דער געהייליקטער ערד.

מאָנע און רענאָ האָבן זיך געפונען צווישן אונדז, בשעת מ׳האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קערפּער אין קבר. ראַשיד האָט מיט גרויס ווירדע רעפּרעזענטירט אַלעמען „פון דאָרטן“. ער האָט געהאַלטן אין האַנט עפּעס אַ קעגנשטאַנד, וועלכן ער האָט פאַרן

אָוועקגיין אַרײנגעקוקט אין דער ערד. דאָס איז געווען יענע האַלבע לבנה פֿון ווייסן האָלץ, אַרויפֿגעזעצט אויף אַ דרענגל, וועלכע מ'זעט נאָך אַלץ צווישן די האַלב צעפֿוילטע צלמים, אין שאָטן פֿון לעקער-טורעם אין ל...

די זעלבע פֿוילעניש פֿאַרשפּרייט זיך דאָ און דאָרטן, זי מישט צונויף און פֿאַרייניקט אַלטע דעוויזן און אַלטע דאָגמאַטן.

XV.

נאָג איז מוטיק, ער איז אָבער אַ נאָרמאַנדיער; דאָס גיט צו צו דער מוטיקייט זיינער אַן אייגנאַרטיקע פֿאָרם, וועלכע שליסט נישט אויס נישט קיין צוריקגעצויגנקייט און פֿאָרזיכטיקייט, נישט קיין איינגעהאַלטנקייט אין רעדן.

אין דעם טאָג, ווען ער איז פֿאַרווונדעט געוואָרן, האָט ער איבערגעטראָגן די צוגרייטונגס-אָפּעראַציע מיט אַן אמתער רויקייט. ביים אונטערהייבן זיין צעשמעטערטן אָרעם, האָב איך אים געפֿרעגט:

— צי ליידט איר שטאַרק?

אָבער ער האָט קוים געעפֿנט דאָס מויל, כּדי אַ וואָרטשע צו טון:

— מילא! ס'קען זיין...

אין די ווייטערדיקע טעג האָט זיך די טעמפּעראַטור געהויבן און זיין צושטאַנד איז אין אַ געוויסער מאָס ערגער געוואָרן. נאָג האָט גאָרנישט געגעסן, און ווען מ'פֿלעגט אים פֿרעגן, צי ער פֿילט נישט קיין אַפּעטיט, פֿלעגט ער אַ טרייסל טון מיטן קאָפּ:

— איך מיין, אַז נישט...

זיין אָרעם איז געווען צעשמעטערט אין דער אויבערשטער טייל, די ווונד האָט אויסגעזעען געפֿערלעך, דאַן האָט מען באַשלאָסן אויף גיך צו דערליידיקן דעם ענין.

— מיין אָרימער נאָג — האָב איך געזאָגט צו אים — פֿון דערדאָזיקער האַנט וועלן מיר לחלוטין גאָרנישט קענען מאַכן.

דערלויבט זי צו אַמפּוטירן. זייט פאַרשטענדיק.

ווען מיר וואָלטן געוואַרט אויף אַ תשובה, וואָלט נאָג, אָן שום ספק, געשטאָרבן. אויף זיין פּנים האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אַ שטאַרקע צערייצטקייט; ער האָט אָבער נישט געזאָגט נישט יאָ, נישט ניין.

— שרעקט זיך נישט, נאָג. כ׳גאַראַנטיר פאַר אַ גוטן אויסגאַנג פון דער אָפּעראַציע.

דאַן האָט ער פאַרלאַנגט צונויפצושטעלן אַ צוואה. נאָכן דערליידיקן דידאָזיקע זאַך, האָט ער ווידער נישט אויסגעדריקט נישט קיין צושטימונג, נישט קיין קעגנשטעלן זיך און מ׳האָט אים איבערגעטראָגן אויפן טיש, וווּ ס׳איז פאָרגעקומען די אָפּעראַציע.

גלייך ביים ערשטן מאָל איבערלייגן די באַנדאַזשן האָט ער זיך צוגעקוקט צו זיין פאַרבלוטיקטן אָרעם און זיך אָנגערופן:

— האָט איר נישט געקענט איבערלאָזן כאָטש אַ שטיקל?

צום גליק איז אַלץ געגאַנגען אויסגעצייכנט.

אין פאַרלויף פון עטלעכע טעג האָט דער פאַרוווּנדעטער שוין געקענט זיצן אין אַ פאָטעל. זיין גאַנץ וועזן האָט עדות געזאָגט אויף אַן אמונה תחית־המתים, און דאָך האָט אין זיינע רייד געקלונגען אומצוטרוי.

— נו, איר זעט — אַלץ איז גוט.

— הם... ס׳האָט געקענט זיין בעסער...

ער האָט זיך קיינמאָל נישט דעצידירט, אפילו נאָכן געשעענעם פאַקט, צו אָנערקענען דעם באַשלוס, וואָס האָט אים געראַטעוועט דאָס לעבן.

ווען מ׳פלעגט אים זאָגן: „אָט האָט איר זיך אַרויסגעקאַראַטשקעט", פלעגט ער זיך באַוואָרענען:

— מ׳דאַרף נאָך זען, מ׳דאַרף נאָך זען...

ער איז געזונט געוואָרן און מיר האָבן אים צוריקגעשיקט אַהיים. פון יענער צייט אָן האָט ער אונז עטלעכע מאָל געשריבן — „געשעפטלעך", פאָרזיכטיקע בריוו, וועלכע ער פלעגט חתמענען:

„דער אָרימער קאַליקע".

XVI.

ראַפּיטאַ און לאַפּואַנט טרעפן זיך שטענדיק אין זאַל, ווו מ'לייגט איבער די ווונדן. דעם ערשטן טראָגט מען אַריין, לאַפּואַנט ווידער קומט אַליין, מיט אַ מינע פון אַ כוואַט, אונטערהאַלטנדיק זיין עלנבויגן, וועלכן עס גייט „גיכער גוט“.

ראַפּיטאַ, וועלכער ליגט אויפן טיש, אָפּגעבונדן דעם באַדאַזש אויפן היפט, וואַרט ביז מ'וועט זיך נעמען צו אים און קוקט זיך צו צו אַ ווינטער-פליג, וואָס שפּרייזט איבערן פּולאַפּ, ווי אַן אַלטיטשקע, נידערגעשלאָגן פון אומעט.

דעם חברס ווונדן זענען אָפּגעדעקט, פאַרפירט לאַפּואַנט, וועלכער איז בקי אין די ענינים, אַ שמועס:

— וואָס איז דאָס אַזוינס, וואָס מ'שטאָפּט דיר אַריין?

— גאַרנישט, ס'איז נאָר געלער ספּירט.

— דאָס איז דער שטאַרקסטער! ער קנייפּט, אָבער ער שטאַרקט דעם קערפּער. און מיר — איז שטענדיק מיט עטער.

— עטער שטינקט.

— ס'שטינקט, אָבער מ'קען זיך צוגעוויינען, ס'דערוואַרעמט דאָס בלוט. האָסט שוין נישט קיין דרענעס*)?

— דעם לעצטן האָט מען מיר דינסטיק אַרויסגענומען.

— איך האָב שוין אויך נישט קיין דרענעס. וואַרט נאָר, ברודער, לאָמיר נאָר אַ קוק טון. ס'בייסט דיך?

— יאָ, פּונקט אַזוי, ווי שטשורעס וואָלטן מיך גריזשען

— אויב אַזוי, ווי שטשורעס, איז פּרימאַ. מיך אויך פּונקט אַזוי ווי שטשורעס. האָסט חשק צו קראַצן?

---

*) אַ גומען רערל, וואָס מ'שטעקט אַריין אין ווונד.

— יאָ, מ'האָט אָבער געזאָגט, אַז קראַצן דאַרף מען נישט.

— ריכטיק, מ'דאַרף נישט... אָבער אַלנפאַלס קענסטו אַ האָרעלע אַ קלאַפּ טון מיטן פינגער איבערן באַנדאַזש. ס'וועט דיר לייכטער מאַכן.

לאַפּואַנט בייגט זיך אָן און פאָרשט דעם חברס שווערע ווונדן.

— פּרימאָ לייב האָסטו, ברודער, גאָר פּרימאָ. ביי מיר איז אויך נומער איינס. כ'וועל דיר באַלד ווייזן, אַלץ איז רויט. די הויט פאַרוואַקסט פיין, זי איז נאָך אָבער דין, גאָר דין!

לאַפּואַנט זעצט זיך בשעת מ'צעשנייט אים דעם באַנדאַזש, דאַן גיט ער זיך אַ קער אום, און איז שוין לעבן חבר.

— זעסט, ס'איז ווויל!

ראַפּיטאָ באַוואָרנט אָן באַוואָרעניש:

— נישטאָ וואָס צו רעדן, ס'איז אַ פיינע ווונד.

— און ווען דו זאָלסט וויסן, וויפיל פּאַסקודסטווע ס'איז פו דאַנעט אַרויס.

אין דעם מאָמענט האָט דאָס צווענגל, וואָס האָט געוואַנדערט אין אַלע ריכטונגען, צוגעדעקט די ווונד מיט באַנדאַזשן, און דאָס איבערלייגן די ווונדן איז געווען פאַרענדיקט.

— צום זעען זיך! — זאָגט לאַפּואַנט צו זיין עלנבויגן און באַטראַכט אים נאָכאַמאָל, צוקומענדיק צו דער טיר. גיט ער צו:

— נאָר די פינגער, צום טייוול, ווילן זיך נישט באַוועגן. אָבער כ'לאַך זיך אויס פון דעם. כ'וועל איצט ווערן אַ בריוטרעגער. דאָס איז שוין זיכער!

XVII.

בושאַנטו איז נישט געווען שטאַרק באַרעדעוודיק. מיר האָבן נאָרנישט געוווּסט וועגן זיין אָפּשטאַמונג. וואָס שייך זיינע פלענער, —

האָט ער זיי איינמאָל פאַרראַטן, ווען ער האָט געגעבן דעם הויפּט־דאָקטאָר אונטערצושרייבן אַ בקשה, מ'זאָל אים דערלויבן עפענען אַ מזרח קאַפּע־הויז אין מעדיע, ווי נאָר ער וועט געזונט ווערן. דער הויפּט־דאָקטאָר האָט געהאַלטן, אַז ער קען אים די דאָזיקע דערלויבניש נישט געבן.

בושאַנטו האָט דורכגעמאַכט אַ סך יסורים, כדי צו קענען בלייבן ביי דער האַנט, פון וועלכער מ'האָט טיילווייז אַרויסגענומען די ביינער, און וועלכער מ'האָט נאָך פונדעסטוועגן פאָרויסגעזאָגט אַ געוויסע נוצלעכקייט. ער האָט געשריגן צוגלייך מיט אַנדערע און זיין געשריי איז געווען: „מאָהאַבדי! מאָהאַבדי!" ווען מ'פלעגט דערנענטערן צו אים דאָס צווענגל, פלעגט ער זאָגן: „רוקט עס מיר נישט אַריין אינעווייניק" און נאָכדעם פלעגט ער די גאַנצע צייט שווייגן, צוליב זעלבסטווירדע און פוילקייט. ביי טאָג פלעגט מען אים זען ווי ער וואַנדערט איבער די זאַלן, צוהאַלטנדיק מיט דער געזונטער האַנט דעם אַרומבאַנדאַזשירטן האַנט־געשפּענסט.

איינמאָל, ווען בושאַנטו האָט זיצנדיק אויף אַ שטול געוואַרט מ'זאָל אים איבערלייגן די ווונדן, האָט דער אומגליקלעכער סערזשאַנט זיגע אָנגעהויבן צו באַקלאָגן זיך מיט אַ שטים, וואָס איז גיכער געווען אַ שאָטן פון אַ שטים, פונקט אַזוי ווי זיין קערפּער איז שוין געווען בלויז אַ שאָטן פון אַ קערפּער.

פיגע איז געקראָכן איבער דער גאָלגאָטע פון ליידן, ווו ער האָט אייביק געדאַרפט אומפאַלן, גאָט ווייסט שוין צום וויפלטן מאָל, כדי דאָס מאָל מער שוין נישט אויפצושטיין.

די מוטיקייט, דער אויסערגעוויינטלעכער אויסדויער זענען זיך אַריינגעפאַלן אין אַזאַ יאוש, וועלכן גאָרנישט, ווי ס'האָט זיך געדאַכט, וועט שוין נישט קענען לינדערן.

דאַן האָט פיגע אָנגעהויבן צו באַקלאָגן זיך, אַז יעדער איינציקער אין זאַל האָט געמאַכט אַן אָנשטעל, אַז ער איז מיט עפּעס שטאַרק פאַרנומען, און ער הערט גאָרנישט, ווייל ווען אַזאַ מענטש האָט געקרעכצט, האָט מען געהאַט דעם איינדרוק, אַז ס'נעמט שוין צו אַלן אַ סוף.

בושאַנטו האָט אַרומגעקערט דעם קאָפּ, באַמערקט דעם סער־

זשאַנט, פּאָרזיכטיק אָנגענומען מיט דער רעכטער האַנט זיין גאַלאַרעט-אָרעם און זיך גערירט אין וועג אַריין. מיט קליינע טריטלעך איז ער צוגעקומען אַזש ביזן טיש, אויף וועלכן יענער האָט געליטן.

מיט אַן אויסגעצויגענעם האַלז, מיטן גרויסן געבויגענעם קערפּער, וואָס איז איצט אינגאַנצן — אויפמערקזאַמקייט, האָט ער באַטראַכט די ווונדן, די שמוציקע וועש, דאָס פּנים, וואָס איז דורכזיכטיק פון אויסגעצערטקייט, און זיין הילצערן פּנים האָט אויסגעדריקט מיט גרויס מאַטערניש אַלערליי געפילן.

דאַן האָט בושאַנטו געטאָן גאָר אַן איינפאַכע זאַך: ער האָט אַראָפּגעלאָזט זיין מאַכטלאָזן אָרעם, געגעבן פיגען די רעכטע האַנט, אָנגעכאַפּט זיינע דורכזיכטיקע פינגער און זיי געדריקט.

דער סערזשאַנט האָט זיך באַרויקט. ווי לאַנג ס'האָט געדויערט דער דאָזיקער האַנט-דרוק, האָט ער זיך אינגאַנצן נישט באַקלאָגט, און אפשר האָט ער אויך אויפגעהערט צו ליידן. בושאַנטו האָט געלאָזט ביי אים זיין האַנט אַזוי לאַנג, ווי ס'איז נייטיק געווען.

כ'האָב עס געזעען, ברודער בושאַנטו. כ'האָב אויך געזעען ווי ס'איז נאָכגעהאָנגען און ס'האָט דיר געשווערט, ווי אַן אומבאַהעגלעכע שמאַטע, דער פּאַרווייטיקטער לינקער אָרעם, וועלכן דו האָסט דאָך געמוזט אָפּלאָזן, כדי צו האָבן אַ האַנט צום דערלאַנגען

XVIII.

אַלט זיין איבער פערציק יאָר, זיין אַ סאָלידער סוחר, וועלכן מ'שעצט אין גאַנצן קוואַרטאַל, אָנפירן מיט אַ בליענדיקער באַהייצונגס-אונטערנעמונג אין באַקומען צוויי שטיקלעך גראַנאַט — אין לינקן זייט-טייל און אין דער פּלייצע, — דאָס איז אַ טרויעריקער גורל, און דער דאָזיקער גורל איז דווקא באַשערט געווען דעם הער לעוי, אַ פוסגייער פון רעזערוו.

כ'האָב קיינמאָל דעם הער לעווי נישט געדוצט — צוליב זיין עלטער און בכּבודיקן אויסזעען און אפשר אויך, כדי אָפּצוהיטן מיין אויטאָריטעט, ווייל בנוגע אים איז דאָס מיר שטאַרק נייטיק געווען.

הער לעווי איז נישט תמיד געווען אַן „אָרטיקער פּאַציענט". פון סאַמע אָנהייב האָט ער זיך געווענדט צו מיר מיט אַ ביטע, אַז מ'זאָל אים „פאַר קיין שום פּרייז" נישט רירן.

כ'האָב נישט גענומען אין אַכט דעמדאָזיקן פאַרבאָט און כ'האָב אויסגעפירט, וואָס ס'איז געווען נייטיק. אין משך פון דערדאָזיקער צייט, האָט הער לעווי, פאַרשטייט זיך, געכראָפּעט. ביים סוף, האָט ער זיך דאָך אויפגעכאַפּט; דאַן האָט ער אַרויסגעלאָזט עטלעכע שטאַרקע געשרייען און האָט מיר געגעבן דעם נאָמען „תליון". מילא, זאָל זיין אַזוי!

גלייך נאָך דער אָפּעראַציע האָב איך אים געוויזן גראָבע שטיקלעך אייזן, וועלכע כ'האָב אַרויסגענומען פון זיין פּלייצע און געזעס. מיט אויגן, וואָס זענען פאַרלאָפן געווען מיט טרערן, האָט הער לעווי געזאָגט עטלעכע ווערטער אויפן אַדרעס פון זיין משפחה, דאַן האָט ער הייס גענומען דריקן מיינע הענט: „אַ דאַנק, אַ דאַנק, ליבער דאָקטאָר!"

הער לעווי האָט זיך אַ סך אויסגעליטן, גאָר אַ סך, דאָס איז אמת. כ'מיין דאָ די פּילטרעס פון מאַרלע. און אויך דידאָזיקע פּאַסקודנע גומענע דרענעס, וועלכע מ'רוקט אַריין אין די ווונדן... אַן איינגעבויגענער, אויף די קני, מיט דעם קאָפּ אַריינגערוקט אין קישן, האָט הער לעווי געליטן — טאָג־טעגלעך און אין משך פון אַ סך טעג — אָן סטאָיציזם, אָן רעזיגנאַציע. כ'האָב דערהערט, אַז כ'בין אַ „מערדער" און כ'בין נאָך עטלעכע מאָל אָנגערופן געוואָרן „תליון". מילא!

און דאָך, ווייל כ'האָב געוואָלט, אַז הער לעווי זאָל געזונט ווערן, פלעג איך בייטן די מאַרלע און אויפּפּאַסן מיינע באַרימטע דרענעס.

און טאָג־טעגלעך, נאָכן איבערלייגן די ווונדן, פלעגט דער

פאַציענט מיט באַגייסטערונג מיר דריקן די הענט, איבערחזרנדיק: „אַ דאַנק, אַ דאַנק, ליבער דאָקטאָר!"

מיט דער צייט האָט הער לעווי אויפגעהערט צו ליידן, און רעדוצירט זיינע יללות ביז צום קרימען זיך פון אַ קאַפריזער פרוי אָדער פון אַן אויסגעצוידלט קינד. אָבער, איצט, נעמט זיך שוין קיינער נישט איבער מיט דעם. הער לעווי מאַכט דעם גאַנצן זאַל פריילעך; ער קען אַזוי האַרציק לאַכן, ער איז בטבע אַזוי פריילעך און רויק, אַז כ'בין באמת אין פאַרלעגנהייט, וואָס פאַראַשטעלונג זאָל איך אָננעמען בנוגע אים, ווען מרמז זייענדיק אויף דער פאַרגאַנגענהייט, זאָגט ער:

— אַך, כ'האָב זיך אַזוי פיל אויסגעליטן, אַזוי פיל!... — און קוקט מיך אָן בשעת מעשה מיט אַ בליק, וואָס איז איינצייטיק אי גוטמוטיק, אי שטאָלץ, נאַיוו און זייער שטיפעריש.

XIX

'איז נישט יענער טיפ פון שיינעם מאַיעסטעטישן אַראַבער פון „טויזנט און איין נאַכט"; ס'איז עפעס אַ מין ברוינע פאַרזעניש, מיט אַ שפיציקן שטערן, מיט שיטערע, נישט אָנגענעמע האָר.

אָט ליגט ער אויפן טיש און שרייט, ווייל דער בויך טוט אים וויי און די גאַנצע היפט איז פול מיט מאַטעריע. וואָס קען מען אים זאָגן? ער הערט גאָרנישט, פאַרשטייט גאָרנישט; ער איז דערשראָקן, פאַרפרעמדט, נעבעכדיק...

נישט קענענדיק רעדן מיט אים, נעם איך אַ פאַפיראָס און כ'לייג אים אַריין צווישן די ליפן. זיין גאַנץ פנים ענדערט זיך. ער נעמט דעליקאַט אָן דעם פאַפיראָס מיט צוויי ביינערדיקע פינגער; אין אופן פון האַלטן אים פאַרמאָגט ער עפעס אַן אויסערגעוויינטלעכן אַריסטאָקראַטיזם און עלעגאַנץ.

בשעת דעם איבערלייגן די וווּנדן, רויכערט דאָס אָרימע מענטשל ערנסט, לאַנגזאַם, מיט דער עלעגאַנץ פון אַ מזרח-פירשט; נאָכדעם וואַרפט ער אַוועק דעם האַלב אויסגערויכערטן פּאַפּיראָס מיט אַ נאַכלעסיקער באַוועגונג.

דאַן, ווערט ער ווידער אַ חיה. ער שפּייט אויף מיין פאַרטוך, און קושט מיר די האַנט, חזרנדיק עפּעס, וואָס קלינגט: „בויאַ! בויאַ!“

X

גאַטראָ האָט געהאַט אַן אויסזעען פון אַ משא-אייזל. ער איז געווען שווער, קוואַדראַט-מעסיק, פּעסט אין געשטעל און האָט געהאַט אַ מאַיעסטעטישע מינע. דאָס, וואָס ער האָט געקענט אַ נעם טון אויף די פּלייצעס, וואָלט אַ נאָרמאַלן מענטש צעקוועטשט; ביינער האָט ער געהאַט גראָבע און אַזוינע האַרטע, אַז אַ שטיקל גראַנאַט, וואָס איז אים געבליבן שטעקן אין שאַרבן, האָט געמאַכט אין אים קוים אַ שפּאַרונע און האָט ווייטער נישט געקענט קומען. גאַטראָ איז איינער אַליין, צופּיס, געקומען אין אַמבולאַנס; ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אין ווינקל אויף אַ שטול און געזאָגט ׳

— נאַרישקייטן, ס׳איז בלויז אַ דראַפּ.

מ׳האָט אים געגעבן אַ טעפּעלע טיי מיט ראָם. דאַן האָט ער אָנגעהויבן אונטערצוזינגען:

לויפנדיק צווישן די קוסטעס,
האָב איך זיך אַ ביסעלע צעדראַפּעט,
לויפנדיק צווישן די קוסטעס
און יאָגנדיק אונדזער חזירל,

— ביסט שוין איינמאָל אַ כוואַט — האָט געזאָגט צו אים הער בוסען. — קום נאָר אַהער, ווייז זיך נאָר.

גאַטראָ איז אַרייַן אין אָפּעראַציע-זאַל, זאָגנדיק:

— ס'איז קאָמיש צו גיין אויף דער טריקעניש, ווען מ'קריגט זיך אַרויס פון די בלאָטעס... טוט נאָר אַ קוק, ס'איז מער נישט, ווי אַ דראַפּ. מ'קען אָבער קיינמאָל נישט זיין זיכער; ס'האָבן דאָרט געקענט פאַרבלייבן עפּעס רעשטלעך.

דער אַלטער בוסען האָט אויסגעמאָסטן די ווּנד און אָנגעטאַפּט דעם צעבראָכענעם ביין. ער איז געווען אַ דערפאַרענער כירורג, וואָס האָט פאַרמאָגט זיינע אייגענע מיינונגען וועגן וויטיק און מוטיקייט. ער האָט אויף גיך באַשלאָסן:

— איך אייל זיך; און דו ביסט אַ כוואַט. כ'מוז דיר דאָרטן עפּעס טון; אַ נאַרישקייט... וועסט זיך דאָ שטעלן אויף די קני און וועסט זיך נישט רירן.

אין אַ פּאָר מינוט אַרום איז גאָטראָ געשטאַנען אויף די קני און אַרומגענומען דעם פוס פון טיש, זיין קאָפּ איז געווען באַדעקט מיט פאַרבלוטיקטע שמאַטעס און דער פּאָטערל בוסען האַלטנדיק אַ שער האָט אים געקלאַפּט מיטן האַמער איבערן שאַרבן, מיט קליינע קלעפּ, אַזוי ווי אַ סקולפּטור. גאָטראָ האָט גערעדט:

— הער באָסען, הער באָסען, ס'טוט וויי.

— נישט באָסען, נאָר בוסען, — האָט רויק געענטפערט דער אַלטער.

— זאָל זיין בוסען...

נאָך אַ ווײַלע שטילקייט, רופט זיך אָן גאָטראָ:

— הער באָסען, אַזאַ מייסטערווערק קען פאַרפּטרן!

— נישט קיין סכנה!

— הער באָסען, איך זאָג אייך, אַז דאָס פּטרט אַוועק!

— נאָך איין רגע!

— הער באָסען, איר רוקט מיר אַריין טשוועקעס אין שטערן, ס'איז נישט פיין.

— ס'איז שוין כמעט נאָך אַלעמען.

— הער באָסען, ס'וועט שוין קלעקן פאַר מיר!

— כ'האָב שוין אַזוי גוט ווי געענדיקט — האָט געענטפערט דער דאָקטאָר און קגעלייגט די אינסטרומענטן.

מ'האָט דעם פאַרווונדעטן אַרומגעבאַנדאַזשירט דעם קאָפּ. ער איז אַרויס פון זאַל.

— נישט קיין שלעכטער בחורעץ, דער אַלטער, — האָט ער געזאָגט לאַכנדיק; — אָבער אַזוי טראַסקען מיט אַ האַמער... ס'גייט מיר נישט אָן ווייטיק... ס'איז אַ קנאַפּער ווייטיק פון דעם, אָבער דאָס פּטרט דאָך אַוועק, איך פאַרשטיי זיך אויף דעם! דאָס פּטרט אַוועק, און איך האָב פיינט אַזעלכע מעשׂיות.

XXI.

נאָר איין מענטש איז דאָ אויף דער וועלט, וואָס קען האַלטן הורטיקס פוס; דאָס איז — מאָנע.

הורטיק, אַ דרום-איינוווינער, שרייט פאַריאושט: „אַך, דער פוס, דער פוס!" און זיין אומרויִקער בליק זוכט עמעצן, — נישט קיין דאָקטאָר — נאָר דעם סאַניטאַר מאָנע. אַ דאָקטאָר, אַלץ איינס וועלכער, וועט שטענדיק טון דאָס, וואָס עס טון דאָקטוירים. אָבער נאָר מאָנע קען אָננעמען זיין פיענטע, נאָכדעם מיט ביידע הענט — דעם פוסטריט, פאָרזיכטיק אויפהייבן דעם פוס און האַלטן אים אינדערהייך, ווי לאַנג ס'איז נייטיק.

עס זענען דאָ מענטשן, וואָס לאַכן זיך אויס פון דער געשיכטע. דאָס זענען אָבער בעלי-קנאה, וואָס פאַרגינען נישט מאָנען זיין אַמט, און וואָס וואָלטן וועלן ווייזן, אַז אויך זיי וואָלטן געקענט האַלטן הורטיקס פוס, ווי ס'באַדאַרף צו זיין. אָבער איך געפין זיך דאָ נישט, כּדי צו פּאַוואָריזירן מענטשן מיט אַמביציעס. ווי נאָר מ'ברענגט מר הורטיקן, רוף איך מאָנען. אויב מאָנע איז פאַרנומען, — וואַרט איך. מאָנע קומט, נעמט אָן דעם פוס, און הורטיק הערט אויף צו שרייען. דאָס דויערט אַמאָל לאַנג, גאַנץ לאַנג, מאָנעס שטערן באַדעקט זיך מיט שווערע טראָפּנס שווייס.

כ'ווייס אָבער, אַז ער וואָלט פאַר קיין שום פרייז נישט אָפּגעטרעטן זיין אָרט.

ווען ס'איז אָנגעקומען צו אונז פון אַמבולאַנס מאַזי, האָט הורטיק, וועלכער איז נישט קיין עגאָיסט, תיכף שטילערהייט געמאָלדן אים:

— דו ביסט — אויך מיט אַ פוס, אַ יאָ? ני, טאָ געדענקזשע באַמי זיך, אַז מאָן זאָל אים דיר צוהאַלטן.

XXII.

ווען נישט דאָס לאַנגווייליקן זיך, וואָלט בושאַר נישט געווען שטאַרק אומגליקלעך, ווייל ער איז אַ געדולדיקער און רויקער מענטש. אָבער בושאַר לאַנגווייַלט זיך רויק, נישט באַקלאָגנדיק זיך. ער איז צו שווער קראַנק, כדי זיך צו קענען אַמוזירן אָדער שמועסן. ער קען שוין נישט שלאָפן. ער קען זיך נאָר צוקוקן צו דער וואַנט און צו זיינע געדאַנקען, וועלכע קריכן איבער אים פּאַמעלעך, אַזוי ווי רויפּעס.

אינדערפרי קום איך מיטן אורין־אָפּצאַפּער, וועלכן כ'טו אַרויף בושאַרן נאָכן איבערלייגן אים די ווונדן, ווייל ער קען נעבעך זעלבסטשטענדיק נישט אויספירן געוויסע פונקציעס.

אַ דינער שטראָם פון מוטנער פליסיקייט פליסט לאַנגזאַם אַריין אין דער כלי. בושאַר האָט פאַרלייגט די הענט אויפן קאַרק און קוקט זיך צו מיט אַ געוויסן אינטערעס. בשעת די דאָזיקע טעטיקייט קומט פאָר, פרעג איך דעם פּאַציענט:

— צי האָב איך דיר נישט פאַרשאַפט קיין ווייטיק? איז עס שטאַרק אומאָנגענעם?

בושאַר שמייכלט מעלאַנכאָליש, שאָקלט מיט דעם קאָפּ אויף יין און זאָגט:

— ניין, באמנות, ניין! גיכער ווײלט דאָס מיך, וואָס איר

טוט מיר דאָ. ס'נעמט מיר צו אַ ביסעלע צייט; דער טאָג איז דאָך אַזוי לאַנג...

XXII.

געדאַנקען פון רופין פּראָספּער

צי אַלדי רוחות. ווי נישט באַקוועם דאָס איז אין זייער רייטוואָגן. אָבער ווער קרעכצט דאָס אַזוי? דאָס איז נישט צום פאַרטראָגן! אין איינצלעך, וואָלט צו דעם אַלעמען נישט געקומען, ווען מ'וואָלט נאָר צו דער צייט דערלאַנגט דאָס מאכל. ער איז אַ פּאַסקודנער דער 77 קאַליבער... אַך ניין! ווער קרעכצט עס אַזוי? צום טייוול! מען טרייסלט ווידער! ניין, גענוג! עי, בירגער, ס'איז דאָך אַ מענטש — נישט קיין סאַליוט. אַכטונג: איך האָב צעשעד קטע נירן...

זעט נאָר, ס'קאַפּעט מיר עפּעס אויפן נאָז. אַמאָל טרעפט זיך, אַז פון אויבן... עי, דו דאָרט אויבן, אפשר דערליידיקסטו אַן ענין? — ער ענטפערט נישט... און אפשר איז עס גאָר בלוט דאָסדאָזיקע פּאַסקודסטווע...

אָט האָסטו דיר, עמעצער הייבט ווידער אָן צו פּישטשען ווי אַ פּיסקאַר. ניין, צו אַלדע שוואַרצע יאָר, צי איז עס אַמאָל נישט איך? וואָס זאָגט איר אויף דעם, דאָס רייס איך זיך גאָר אַזוי. אַ שיינע מעשה. איך האָב דאָס געמאַכט דעם גאַנצן גערודער און כ'האָב נישט געוווסט דערפון. אוי ווונדן, דאָס איז אַ ביטערער עסק — זיך צוהערן צו זיך אַליין, ווי מ'רייסט זיך...

אַך, ענדלעך פאַרהאַלט זיך דאָך דער פאַרשאָלטענער אויטאָמאָביל זייערער.

זעט נאָר, — זון! וואָס פאַראַ בוים איז דאָס גאָר? מיר ווייסן שוין: אַ יאַפּאַנישער. עי, מ'וואָלט זיך באַדאַרפט צוקוקן, נישט

אומזיסט איז מען דאָך אַ גערטנער, פּעטערל. אַי! אַי! אַי! אַי! די ריפּן, מײַנע ריפּן! וואָס וועט זי זאָגן אויף דעם — זי, פּעליציע?

אַכטונג, אָט גייט פּעליציע מיט וועש אין וועשערײַ. זי מאַכט ן אָנשטעל, אַז זי זעט מיך ניט... כ׳וועל זיך באַהאַלטן, דאָרט ווישן דעם בעז. פּעליציע, פּעליציע! כ׳האָב אַ שטיקל פון 77 קאַליבער אין ניר... וואָס שייך מיר, געפעלט זי מיר בעסער אין דעם בלויען בלוזקעלע אירען...

אָבער וואָס לייגט זי מיר אַרויף אויפן נאָז, איר דאָרט? ס׳שטינקט, זאָג איך אייך, סע שטינקט, כ׳שטיק זיך, זאָג איך אייך. פּעליציע! פּעליציע! טו אָן דײַן בלוי בלוזקעלע מיט די ווייסע אַרבעסלעך, מײַן קליינע פּעל... אָ! אָבער... אָ! אָבער...

אָ, מ׳הערט שוין די גלעקער פון שבועות־יום־טוב! גאָט מײַנער. מ׳הערט שוין די גלעקער פון... מ׳הערט שוין די גלעקער פון... די גלעקער...

XXIV.

כ׳דערמאָן זיך אים אויסגעצייכנט, כאָטש ער איז דאָ געווען אַזוי ווייניק. כ׳מיין אַפילו, אַז כ׳וועל קיינמאָל נישט אימשטאַנד זיין אים צו פאַרגעסן, און ער האָט דאָך געוויילט צווישן אונז אַזאַ קורצע צייט.

ווען ער איז אָנגעקומען, האָבן מיר אים געזאָגט, אַז ס׳איז אומבאַדינגט נייטיק אַן אָפּעראַציע. ער האָט אַ שאָקל געטון מיט דעם קאָפּ, וואָס האָט באַדייט: „דאָס איז אייער ענין, און נישט מיינער“.

מ׳האָט אים אָפּערירט, און תיכף נאָכן דערוואַכן, איז ער ווידער אַריינגעפאַלן אין אַ האַלב־שלאָף, וואָס איז געווען ווי עפּעס אַ שיינע משוגעת, אַ שטומע און דערהויבענע.

זיין אָטעם איז געווען אַזוי פאַרלייגט מיט בלוט, אַז ער האָט גיכער דערמאַנט אַ קרעכץ; זיין בליק אָבער האָט געלויכטן מיט אַן אמתער רויקייט. דערדאָזיקער בליק איז קיינמאָל נישט געווען מיט אונז.

מיר איז אויסגעקומען עטלעכע מאָל אָפּצודעקן און איבערצולייגן זיינע ווונדן, און די דאָזיקע ווונדן האָבן געמוזט ליידן... אין דאָך, ביזן סוף, האָט ער אויסגעזעען צו זיין פרעמד פון אַלץ, אַפילו פון זיינע אייגענע ליידן.

XXV.

— אַהער ביטע. איר וועט אים קענען זעען נאָך איינמאָל.

כ׳עפן די טיר און כ׳שטופּ אַריין דעם בלאָנדן, געוווּקסיקן אַרטילעריסט אין צימער, ווּ ס׳איז מיט אַ ווײַלע פריער געשטאָרבן זיין ברודער.

כ׳ציִ אַראָפּ דאָס ליילעך און כ׳דעק אָפּ דעם געשטאָרבענעמס פּנים. דער קערפּער איז נאָך וואַרעם.

דער געקומענער זעט אויס ווי אַ פויער. ער האַלט מיט ביידע הענט זיין קאַסקע און קוקט זיך צו צו דעם ברודערס שטריכן מיט אַ בליק, וואָס איז פול מיט פאַרווונדערונג און שרעק. מיטאַמאָל הייבט ער אָן צו שרייען:

— אָרימער אַנדרעי! אָרימער אַנדרעי!

דערדאָזיקער געשריי פון דעם ריז איז אינגאַנצן אומגעריכט, און גרויס איז ער, ווי דאָס קול פון די אַנטיקע טראַגיקער, וואָס פלעגן זינגען טרויער-לידער נאָכן העלד.

נאָכדעם לאָזט דער פויער אַרויס פון די הענט זיין קאַסקע, פאַלט אויף די קני ביי דעם טויטנס בעט, נעמט אין די דלאָניעס דעם טויטנס פּנים און קושט אים ווייך, מיט ליבשאַפט, שטילינקער-

הייט שמאָטשקענדיק מיט די ליפּן — אַזוי ווי מען קושט אַ הענטל פון אַ זויג-קינד.

כ׳נעם אים אָן פאַר דער האַנט און כ׳פיר אים אַוועק. אַ שלוכצן, וואָס איז ענלעך צו אַ הירזשען, טרייסלט אויף זיין מעכטיק געשטאַלט; פאַרבלענדט פון טרערן פאַרטשעפּעט ער זיך אָן אַלע קעגנשטאַנדן. ס׳איז שוין גאָרנישטאָ אין אים, אויסער דעם אָפּגעריסענעם יאָמער:

— אָרימער אַנדרעי! אָרימער אַנדרעי!

XXVI.

דאָס געצעלט איז געשטאַנען צווישן סאָסנעס. כ׳הייב אויף די לייוונטענע וואַנט, און אָט אָ — איז ער.

נישט געקוקט אויף די בלויע פלעקן, וואָס באַדעקן די הוי-נישט געקוקט אויף דער פאַרגליווערטקייט פון די שטריכן און אויף דער — שוין אייביקער — אָפּוועזנהייט פון בליק, איז דאָס-זעלבע, מיר אַזוי גיט באַקאַנטע פּנים.

ווי לאַנג ער האָט דאָס געמוזט ליידן, כדי צו באַקומען ענדלעך דאָס רעכט צו ווערן אַזאַ זאַך, וואָס ליידט שוין נישט מער.

כ׳צי אַראָפּ די תכריכים. דער קערפּער איז נאָך כמעט נישט גערירט פון פוילן, די באַנדאַזשן זענען אַזוי ווי פריער אויף זייערע ערטער און אַזוי ווי פריער טראַכט איך אויך איצט ביים אַראָפּרוקן דאָס ליילעך וועגן בליק, וועלכן ער וועט מיר וואַרפן אין מאָמענט פון ווייטיק.

שוין נישטאָ מער קיין בליק, נישטאָ קיין ווייטיק, אפילו קיין מאָמענטן זענען נישטאָ, בלויז איין איינציקע אומבאַוווסטע אייביקייט.

פאַר וועמען איז — דאָס פייכטע האַרבסט-ווינטעלע, פון

וועלכן עס פלאַטערט די אָנגעצויגענע פלאַכטע ביים אַריינגאַנג? פאַר וועמען זענען — דידאָזיקע ים=גערוישן פון די סאָסנעס און די פּאַסמעס זונענשיין, וואָס זענען דורכגעוועבט מיט מחנות אינזעקטן? פאַר וועמען — די האַרמאַטן=דונערן, וואָס זענען שוין היינט אַזוי אַריינגעפלאָכטן אין פּייזאַזש, ווי זיי וואָלטן געווען נאַטור=שטימען? פאַר מיר אַליין, פאַר מיר, וואָס איך געפין זיך דאָ, אויג אויף אויג מיטן געשטאָרבענעם.

דער בר=מינן פאַרמאָגט נאָך אין זיך אַזוי פיל פון אַ לעבעדיקן מענטש, אַז כ'קען זיך נישט באַשליסן זיין אַליין, כ'קען נישט אָנהייבן טראַכטן אַזוי, ווי מ'טראַכט אין איינזאַמקייט.

און אויסערדעם, האָבן מיר דאָך באמת צופיל טעג פאַרבראַכט, האָפנדיק און וואַרטנדיק צוזאַמען, און אויב וועסט דערלויבן, חבר, וועל איך נאָך צוגעבן: ליידנדיק צוזאַמען.

צופיל טעג האָבן מיר דורכגעמאַכט מיטן פאַרלאַנג, ס'זאָל פאַלן די היץ, אין באַטראַכטן די ווונדן און אין זוכן סיבות פון קאָמפּליקאַציעס — ביידע ציטערנדיקע דו — פון געשפּירטן ווייטיק, און איך צוליב דעם, וואָס כ'האָב אים דיר נישט איינמאָל פאַרשאַפט.

אַזוי פיל טעג האָבן מיר דורכגעמאַכט, דערמאָן זיך, דו נשמהלאָזער גוף, אַזוי פיל טעג אין אַ נאַיוון וואַרטן אויף דעם פאַרדינטן מעדאַל. אָבער כדי צו זיין אויף דער רשימה, איז דאָך גענוג אָפּצוגעבן אַן אויג, אָדער עפּעס אַ גליד, און דו האָסט דאָך מיט איינמאָל אָפּגעגעבן דאָס לעבן. דער מעדאַל איז נישט אָנגעקומען, ווייל אַ מעדאַל קומט נישט אָן אַזוי, ווי דער טויט.

אַזוי פיל טעג! און אָט אָ זענען מיר ווידער צוזאַמען — צום לעצטן מאָל.

נו, צו דער אַרבעט! כ'בין אַהערגעקומען אויסצופירן אַ געוויסע טעטיקייט. כ'בין אַהערגעקומען — פרעגן געוויסע זאַכן, וועגן וועלכע דיין קערפּער קען מיר איצט דערציילן.

כ'עפן דאָס קעסטל. ווי שטענדיק צעשנייד איך מיט אַ בלאַנקענדיקער שער דעם באַנדאַזש. און אָט=אָט וויל איך דיר

שוין זאָגן ווי געוויינטלעך: „אויב כ׳וועל דיר פאַרשאַפן ווייטיק, זאָג מיר תיכף".

XXVII.

אויפן ראַנד פון אַ בוראַקעס-פעלד, עטלעכע טריט פון וועג צווישן די ווייסע זאַמדן פון שאַמפּאַן, זעט זיך אַ בית-עולם.

די צווייגן פון יינגע בעריאָזעס שאַפן אַ פּרימיטיווע פאַרצוימונג, וועלכע פאַרשטעלט גאָרנישט, נאָר דערלויבט ווינטן און בליקן פריי צו וואַנדערן. עס איז דאָ אַ טויער, ווי אין די נאָרמאַנדישע גערטנער. ביים אַריינגאַנג האָט מען איינגעפלאַנצט פיר יעגלינעס, וועלכע זענען געשטאָרבן שטייענדיקערהייט — אַזוי ווי זעלנער.

דאָס איז אַ מענער-בית-עולם.

אין די דערפער, אַרום די קאָשטשאָלן, אָדער אויף שיינע בערגלעך, צווישן בלומען און וויינטרויבן ליגן אַלטע בית-עולמס, וועלכע די יאָרהונדערטער פאַרפולן לאַנגזאַם און ווו די פרוי רוט ביי דער זייט פון מאַן, און דאָס קינד לעבן די עלטערן.

אָבער דאָ איז דאָס בית-עולם גאָרנישט שולדיק נישט דער קראַנקהייט, נישט דער עלטער. דאָס איז אַ בית-עולם פון יינגע און שטאַרקע מענער.

זייערע נעמען קען מען איבערלייענען אויף אַ הונדערט צוזאַמענגעפּרעסטע קליינע צלמים, וועלכע חזרןטאָג-טעגלעך אין שטומען כאָר: „ס׳איז דאָ, הייסט עס, עפּעס, וואָס איז ווערטפולער פאַרן לעבן, ס׳איז דאָ, הייסט עס, עפּעס, וואָס איז נייטיקער פאַרן לעבן... אויב מיר זענען דאָ דאָ".

דער קרבן

ען האָט געעפנט אַלע פענצטער. די קראַנקע האָבן פון זייערע בעטן געקענט זען דורך די ציטערנדיקע היץ־כוואַליעס די שפּיצן פון בעררי און נאָזשאַן־ל'אַבבעס, די טורעמס פון דער קאַטעדראַלע, וועלכע האָט זיך נאָך צעלייגט, ווי אַ גוססדיקער לייב אינמיטן פון ריימסער טאָל, ווי אויך די קרייד־קאָנטורן פון די אָקאָפּעס, וואָס שניידן דורך די געגנט.

דאָס שלאַכט־פעלד האָט אויסגעזען ווי אונטערן דרוק פון עפּעס אַ פּאַראַליווערטקייט. ווען ניט ווען פלעגט זיך אין דער אומבאַוועגלעכער ווייטקייט ווערטיקאַל אויפהייבן אַ רויך־זייל, דעם אויפרייס אָבער האָט מען געהערט עטוואָס שפּעטער, אַזוי ווי ער וואָלט אַרומגעבלאָנדזשעט אַ פאַרשעמטער, וואָס ער באַליידיקט די צעשטראַלטע שטילקייט

ס'איז געווען איינער פון די שענסטע פרימאָרגנס פון זומער 1915, איינער פון די טעג, ווען די סווערענע גלייכגילטיקייט פון דער נאַטור מאַכט נאָך אַכזריותדיקער בולט די לאַסט פון מלחמה, ווען די פּראַכט פון הימל שטרייכט אונטער די אַנגסט פון האַרצן.

מיר האָבן גראָד געהאַט פאַרענדיקט די פרימאָרגנס־אַרבעט, ווען פאַרן גאַנעק האָט זיך אָפּגעשטעלט אַן אויטאָ.

— דעזשורנער דאָקטאָר!

כ׳בין אַראָפּ פון די טרעפּלעך. דער שאָפער האָט מיר דערקלערט:

— ס׳זענען דאָ דריי לייכט פאַרוואונדעטע, וועלכע וועלן פאָרן ווייטער, חוצדעם געפינען זיך אויך שווערע פאַרוואונדעטע...

ער האָט אויפגעעפנט דאָס הינטער־טייל פון אויטאָ. אין איין זייט האָבן געדרימלט זיצנדיק דריי זעלנער; פון דער אַנדערער האָט מע געזען טראַגעס און די פיס פון ליגנדיקע מענטשן. פון אינעווייניק האָט זיך געלאָזט הערן אַ שטיל, ערנסט, לייכטציטערנדיק קול:

— איך, הער דאָקטאָר, בין אַ שווער פאַרוואונדעטער.

ס׳איז גיכער געווען אַ בחורל איידער אַ דערוואַקסענער מאַנספאַרשוין. ווייניק באַוואַקסן, די נאָז אַ הויקערדיקע, פיין געצייכנט, גרויס־געוואָרענע טונקעלע אויגן אויף אַ שרעקלעך אויסגעמאַטערט פנים, די פאַרב פון פנים מאַט־גרוי, ווי ביי מענטשן, וואָס האָבן אַ סך בלוט פאַרלוירן.

— אָ, ווי מיד איך בין — האָט ער געזאָגט.

ביים אַרויפטראָגן אויף די טרעפּ, האָט זיך דער פאַרוואונדעטער געהאַלטן מיט ביידע הענט פאַר דער טראַגע. ער האָט עטוואָס אויפגעהויבן דעם קאָפּ, געוואָרפן אויף דעם אַרומיקן גרינס, אויף די שיינע בערגלעך און אויפן האָריזאָנט אַ בליק, פול פאַרוואונדערונג, יאוש און רעזיגנאַציע. אין אַ וויילע אַרום האָט ער זיך שוין געפונען אין דער געביידע...

דאָ הייבט זיך אָן די געשיכטע פון גאַסטאָן לעגליז, די געשיכטע איז זייער באַשיידן און זייער אומעטיק. אָבער, כ׳בעט אייך, צי זענען נאָך פאַראַן אין היינטיקער צייט אויף דער וועלט געשיכטעס, וואָס זאָלן נישט זיין אומעטיק.

כ׳וועל זי דערציילן טאָג איין, טאָג אויס, אַזוי, ווי מיר האָבן זי איבערגעלעבט, אַזוי ווי זי האָט זיך איינגעקריצט אין מיין זכרון און אין דיין פלייש, אָ יאָ, לעגליז, פריינט מיינער?

* * *

ס'איז גענוג געווען איין טראָפּן כלאָראָפאָרם, לעגליז זאָל אַריינפאַלן אין אַ שלאָף, וואָס איז נאָענט צום טויט.

— לאָמיר זיך אַליין, — זאָגט מיר דער הויפּט־דאָקטאָר, — דאָס אָרימע קינד קען נאָך איינשלאָפן אויף אייביק.

אין אַ ווײלע אַרום גיט ער צו, שאָקלענדיק מיט דעם קאָפּ:

— ביידע קני! ביידע קני! סאַראַ צוקונפט!

ווי שווער עס איז צו טראָגן די לאַסט פון דערפאַרנקייט. ס'איז שווער, ווען מ'האָט צופיל זכרון, כדי פאָרויסצוזען די צוקונפט.

פון קליינע גראַנאַט־פּיצלעך זענען אַנטשטאַנען מינימאַלע וווּנדן; אָבער דער כּוֹעל־יוצא פון דידאָזיקע וווּנדן קענען זיין שווערע קאָמפּליקאַציעס; אַ קני איז דאָך אַזאַ דעליקאַטער, קאָמפּליצירטער ווונדער!

דער קאַפּראַל לעגליז ליגט אין בעט. ער אָטעמט שווער, אָפּגעריסן, ווי איינער, וואָס האָט נאָר וואָס אויפגעהערט צו שלוכצן. ער קוקט זיך לאַנגזאַם אַרום און ס'זעט נישט אויס, ער זאָל זיין דעצידירט צו לעבן. ער קוקט זיך צו צו דער אַמפּולקע מיטן סערום, צו די רערלעך, נאָדלען און צום גאַנצן אַפּאַראַט, וועלכן מ'האָט געלאָזט אין באַוועגונג, כדי אונטערצוהאַלטן זיין אויסגייענדיק האַרץ, און ער זעט אויס זייער, זייער נידערגעשלאָגן. ער וואָלט געוואָלט טרינקען, אָבער טרינקען טאָר ער נישט, ער וואָלט געוואָלט שלאָפן, אָבער דער שלאָף מיידט אויס די, וועלכע נייטיקן זיך אין אים צום מערסטן; ער וואָלט אפשר געוואָלט שטאַרבן, אָבער דאָס ווילן מיר נישט.

ער דערמאָנט זיך דעם וואַכפּאָסטן — פאַר דער ערשטער זעלנער־ליניע, ווו ער האָט פאַרבראַכט אַ גאַנצע נאַכט. ער זעט דעם שמאָלן דורכגאַנג צווישן די זעקלעך זאַמד: דורך דאָרט איז ער אַרויסגעגאַנגען פאַרטאָג, כדי אָן אָטעם צו טון מיט קאָל

טער לופּט און פון דער טיפעניש פון גראָבן אַרויפקוק: צו די הימלען. אַ שטילקייט האָט געהערשט אַרום, און די זיסקייט פון זומערדיקן פרימאָרגן האָט אַריינגעדרונגען אַזש אינעווייניק אין די אַקאָפּעס. דאָך האָט עמעצער געוואַכט און אויפגעכאַפּט דעם לייכטן גערויש פון זיינע טריט. אַ אומזיכטבאַרע האַנט האָט געוואָרפן אַ באָמבע. ער האָט געאײַלט צום טירל, נאָר צוליבן רוקזאַק, וואָס ער האָט געטראָגן, איז ער געבליבן שטעקן אין דורכגאַנג, ווי אין אַ פאַסטקע. דער אויפרייס האָט צעריסן די לופט, און צעריסן יינע פיס פונקט אַזוי, ווי ער האָט צעריסן די ריינע לופט, דעם ומערדיקן פרימאָרגן און די פּרעכטיקע שטילקייט.

* * *

טעג גייען פאַרביי און אַט הייבט דאָס בלוט אָן אויפסניי צו קרייזן. ס'פּולסירן די אָדערן אויף דעם האַלז, די ליפּן רויטלען זיך דעליקאַט, דער בליק באַקומט אויפסניי גלאַנץ און טיפקייט.

דער טויט, וואָס האָט זיך געהאַט פאַרשפּרייט איבערן גאַנצן קערפּער, ווי אין אַ דעראָבערט לאַנד, טרעט טיילווייז אָפּ פון פאַרנומענעם געביט; נאָר אָט אָ פאַרהאַלט ער זיך: טשעפּעט זיך אָן די פיס, וויל זיי שוין נישט אָפּלאָזן פאָדערט זיין חלק; דערלויבט נישט אַרויסצורייסן ביי זיך די גאַנצע רויב.

מיר שלאָגן אָפּ ביים טויט די טייל רויב, וועלכע ער האָט אויסגעקליבן. דער פאַרוואונדעטער אָבסערווירט אונזער אַרבעט און אונזערע אָנשטרענגונגען — אַזוי ווי אַן אומגליקלעכער, וואָס האָט זיין גורל דעם ריכטער אָנגעטרויט, און קען זיין בלויז דער צושויער פון טורניר, מתפּלל זיין און וואַרטן.

* * *

מ'וועט דאַרפן אָפּגעבן דער פאַרזעעניש איר טייל, מיר

וועלן מוזן מקריב זיין איין פיס. איצט הייבט זיך אָן אַ צווייטע קאַ[illegible] — מיטן מענטש. עטלעכע מאָל אין משך פון טאָג זען איך זיך ביי אים צוקאָפּנס אַלץ פּרוּוון צו שמועסן מיט אים ענדיקן זיך מיט גאָרנישט; יעדעס מאָל קערן מיר זיך אום צום שווייגן און צו דער זעלבער זאָרג. היינט האָט לעגלין געזאָגט צו מיר:

— אָך, כ׳ווייס אויסגעצייכט, וועגן וואָס דער הער דאָקטאָר טראַכט. . .

און ווייל כ׳האָב געשוויגן, האָט ער זיך געבעטן ביי מיר:

— אפשר זאָל מען וואַרטן נאָך אַ ביסל, אפשר וועט מאָרגן אינדערפרי בעסער ווערן. . .

און פלוצלונג האָט ער אַ צעמישטער אויסגעשריגן:

אַנטשולדיקט מיר! כ׳טרוי אייך אַלעמען. כ׳ווייס, אַז דאָס, וואָס איר טוט, איז אומבאַדינגט נייטיק, אָבער אפשר וועט אין צוויי אָדער דריי טעג אַרום אויך נישט זיין צו שפעט. . .

— צוויי אָדער דריי טעג! מיר וועלן זען מאָרגן. . .

די נעכט זענען אומגעהייער הייס. כ׳לייד פאַר אים.

איינאָוונט באַזוך איך אים צום לעצטן מאָל און כ׳רעד אים איין, ער זאָל שלאָפן, אָבער זיינע אויגן עפענען זיך ברייט אין דער פינצטער, און כ׳פיל, ווי זיין בליק קלאַמערט זיך אומרויק אָן מיינעם.

צוליבן פיבער אָטעמט ער שווער.

— ווי זשע קען איך שלאָפן, מיט דעם אַלעמען, וועגן וואָס איך קלער?

נאָכדעם פרעגט ער שטילערהייט:

— הייסט עס, אַז איר ווילט? הייסט עס, אַז איר פאָדערט דאָס?. . .

די פינצטערניש גיט מיר צו דרייסטקייט: מיט אַ קאָפּ-באַוועגונג ענטפער איך: יאָ!

* *

נאָכדעם, ווי כ׳האָב פאַרענדיקט איבערלייגן די ווונדן, האָב איך היינט געזאָגט צו אים פון גאַנצן האַרץ:

— לעגליזי, מאָרגן וועלן מיר דיך איינשלעפערן. מיר וועלן אַלץ באַטראַכטן, נישט פאַרשאַפנדיק דיר קיין ווייטיק, און מ׳וועט טון, וואָס ס׳וועט נייטיק זיין.

— כ׳ווייס גאַנץ גוט, אַז איר וועט אים אָפּשניידן...

— מיר וועלן טון דאָס, וואָס מ׳וועט דאַרפן.

כ׳האָב דערפילט ווי זיינע מויל־ווינקלען מוזן זיך עטוואָס אַראָפּלאָזן און ציטערן. ער רופט זיך אָן, ווי טראַכטנדיק אויפן קול:

— ווען דער אַנדערער פוס וואָלט כאָטש געזונט געווען!

כ׳האָב אויך געטראַכט וועגן דעם: כ׳האָב זיך אָבער געמאַכט נישט הערנדיק. צי איז נישט גענוג עגמת־נפש אויף היינט?

אַ היפּשע טייל פון נאָכמיטאָג האָב איך פאַרבראַכט ביים צוזאַמענגייען שטיקלעך אימפּרעגנירטן שטאָף ער האָט מיך געפרעגט:

— וואָס טוט איר דאָס?

— כ׳גרייט צו אַ מאַסקע, כדי דיך איינשלעפערן מיט עטער.

— איך דאַנק אייך, איך דאַנק אייך זייער: דער ריח פון כלאָראָפאָרם איז מיר אַזוי דערווידער...

כ׳ענטפער אים. „טאַקע צוליב דעם אָ”... אינדעראמתן אָבער — ווייסן מיר נישט, צי וואָלט ער געקענט פאַרטראָגן דאָס ברוטאַלע ווירקן פון כלאָראָפאָרם אין דעם אָפּגעשוואַכטן צושטאַנד, אין וועלכן ער געפינט זיך.

* * *

היינט האָט מען אַמפּוטירט לעגליזס פוס. נאָך אַ שלאָפנדיקן האָבן מיר אים אַריינגעטראָגן אין אַ פינצטער צימער, כדי צו אונטערזוכן מיט X — שטראַלן זיין אַנדערן פוס.

ער האָט שוין אָנגעהויבן זיך באַקלאָגן און עפענען די אויגן, — דער ראַדיאָגראַף אָבער האָט זיך נישט געאיילט. כ׳האָב זיך שטאַרק באַמיט צוצואיילן דעם ענין און כ׳האָב אים צוריק

וואָס גיכער אַריינגעטראָגן אין בעט. אַדאַנק דעם האָט ער זיך אויסגעקערט צום באַוווּסטזיין, ווען די זון איז געווען אין פולער קראַפט.

ער, וואָס האָט זיך נאָכאַמאָל געפונען אַזוי נאָענט צום פינצטערן לאַנד פון טויט, וואָס וואָלט ער געטראַכט, ווען ער כאַפּט זיך אויף אין אַ פינצטערניש, וואָס איז פול מיט שאָטנס, מיט שעפּטשען און בלאָנדזשנדע פייערלעך?

ווי נאָר ער האָט באַקומען לשון, האָט ער מיך אַ פרעג געטון:

— איר האָט מיר אַראָפּגענומען דעם פוס?

כ'האָב אַ שאָקל געטון מיטן קאָפּ. עס האָבן זיך אים באַוויזן טרערן אין די אויגן, נאָר אַזוי ווי דעם קאָפּ האָט מען אים אַוועקגעלייגט נידריק, זענען אים זיינע גרויסע טרערן אַריינגערונען אין די אויערן.

* * *

היינט איז לעגליז רויקער. די ערשטע ווינד-איבערבינדונגען זענען געווען שטאַרק ווייטיקדיק, ער האָט זיך צוגעקוקט צום אָפּגעדעקטן, ציטערנדיקן פוס-רעשטל פון וועלכן ס'האָט גערונען בלוט, און כסדר געחזרט:

— ס'איז נישט גאָר שיין. דאָס איז גאָרנישט אַזוי שיין.

מיר האָבן אָנגענומען אַזעלכע פאָרזיכטס-מיטלען, אַז דער פאַרוווּנדעטער איז אויף עטלעכע שעה אָפּגעפרישט געוואָרן.

— מ'רעדט וועגן אַ מיליטערישער אויסצייכנונג פאַר דיר, — האָט אים געזאָגט דער הויפּט-דאָקטאָר.

לעגליז טרויט זיך מיר אָן:

— מ'וועט מיר אפשר נישט וועלן געבן קיין אויסצייכנונג...

— פאַ־וואָס?

— כ'בין געווען באַשטראָפט: ביי איינעם פון מיינע מענטשן האָבן געפעלט קנעפלעך אויפן מאַנטל.

אָ, פריינט מיינער, דו געוויסנהאַפטעס קינד, צו דען וואָלט איך פעיק געווען ליב צו האָבן מיינע לאַנדסלייט, ווען זיי וואָלטן זיך כאָטש אויף איין רגע דערמאָנט אָן דידאָזיקע אומגליקלעכע קנעפּלעך?

לעגליז האָט מיט ערנסטקייט אַרויסגערעדט „מיינע מענטשן”.

דאַן קוק איך זיך צו צו זיין שמאָלער ברוסט, צום קליינעם פּנים, צום ייִנגלשן שטערן, וואָס איז דורכגעאַקערט מיט אַן ערנסטן קנייטש, וועלכער באַדייט, אַז ער נעמט אויף זיך יעדע אחריות, און כ׳ווייס נישט, ווי אַזוי כ׳זאָל אים אַרויסווייזן מיין פריינטשאַפט און מיין דרך־ארץ.

* * *

לעגליז מורא איז געווען אַן אומזיסטע. נאָר וואָס איז געקומען דער גענעראַל ג... מיר האָבן זיך באַגעגנט אויף דער טעראַסע. זיין סובטעל, אינטעליגענט פּנים איז מיר געפעלן געוואָרן.

— איך קום אַהער אין שייכות מיטן ענין פון קאַפּראַל לעגליז.

ווען מ׳האָט דעם גענעראַל אַריינגעפירט אין זאַל, וואָס איז געווען פול מיט פאַרווונדעטע, איז ער גלייך, אָן וואַקלעניש צוגעגאַנגען צו לעגליס בעט, אַזוי ווי ער וואָלט אויסגעצייכנט געקענט דעם קאַפּראַל.

— ווי זשע פילט איר זיך? — האָט ער געפרעגט, אָננעמענדיק זיין האַנט.

— הער גענעראַל, מ׳האָט מיר אַראָפּגענומען אַ פוס...

— כ׳ווייס פון דעם, מיין קינד. און כ׳ברענג דיר אַ מיליטערישע אויסצייכנונג.

דער גענעראַל האָט צוגעשפּילעט דעם מעדאַל צו לעגליס העמד און האָט פשוט, האַרציק צעקושט מיין פריינט אין בײדע באַקן.

נאָכדעם האָבן זיי גאַנץ לאַנג געשמועסט.

כ׳בין געווען צופרידן. דערדאָזיקער גענעראַל איז באמת זייער אַ ווילער מענטש.

* * *

דער מעדאַל איז פאַרוויקלט אין אַ שטיקל מוסלין, וואָס שיצט אים פאַר פליגן, און איז צוגעפעסטיקט צו דער וואַנט, איבערן בעט. עס דאַכט זיך, אַז ער וואַכט איבער׳ן פאַרוואונדעטן און קוטק זיך צו צו דעם, וואָס ס׳קומט פאָר. צום באַדויערן איז דאָס בילד זייער טרויעריק. דער רעכטער, איצטער שוין דער איינציקער פוס, איז שווער קראַנק. די קני איז אינגאַנצן גאַנגרעניזירט געוואָרן און עס דאַכט זיך, אַז אַלע פאַרהיטונגס־מיטלען זענען אומזיסטע. אונטערן געזעס איז געוואָרן איין ווונד, נאָכדעם נאָך איינע. יעדן פרימאָרגן דאַרף מען איבערגיין פון איין ווייטיק צום צווייטן, איבערחזרן לויט אַ סדר, דעמזעלבן שרעקלעכן רויזן־קראַנץ פון יסורים.

ווייזט אויס, אַז מ׳שטאַרבט נישט פון ווייטיק, ווען יאָ, וואָלט דאָך לעגלין שוין זיכער געווען טויט. כ׳זע נאָך איצט, ווי ער עפנט ברייט די צעשראָקענע אויגן און פלוצלינג הערט ער אויף צו שרייען. אָך, כ׳בין זיכער געווען, אַז ער שטאַרבט, אָבער דער ווייטיק מוז אויסגעשעפּט ווערן ביזן סוף. אַפילו דעם באַוווסטזיין נעמט ער נישט אָפּ ביי זיינע קרבנות.

— זעבעסט, באַראַסען, פּרעוואָ, קומט אַלע אַהער!

אָט אַזוי, לאָמיר זיך אַוועקשטעלן זאַלבעצענט, אויב ס׳איז נייטיק — כּדי אויפצוהייבן לעגלין, באַקוועמער אונטערצוהאַלטן אים, פאַרלייכטערן אים. איין רגע פון זיינע יסורים איז ווערט אָפּגעצאָלט צו ווערן מיט צען יאָר פון אונזערע אָנשטרענגונגען.

אָבער, ווען מיר זאָלן אַפילו זיין זאַלבעהונדערט, מוז ער דאָך אַליין שלעפּן דעם שווערסטן יאָך.

די גאַנצע מענטשהייט שלעפּט אויף זיך אין אַ ציטיקן מאָ־

מענט אַ שרעקלעכע לאַסט. יעדער רגע מאַכט שווערער איר מי־
צי דען וועט קיינער, קיינער נישט קומען איר צו הילף?

* * *

מיר האָבן אַלע צוזאַמען אויסגעפאָרשט דעם פאַרוווּנדעטנס צושטאַנד. דער הויפט־דאָקטאָר האָט קוים צום הערן דורכגעזייעט דורך די ציין:

— ס'איז נייטיק נאָך אַ קרבן.

ריכטיק, דער ביטערער כוס איז נאָך נישט אויסגעטרונקען ביזן דעק.

לעגליז האָט אָבער פאַרשטאַנען. זינט אַ געוויסער צייט וויינט ער שוין נישט. ער זעט אויס מיד און פאַרלוירן, ווי אַ מאַטראָס, וואָס רודערט אַקעגן הוראַגאַן. כ'כאַפ בגנבה אַ קוק אויף אים, און אין אַ ווײַלע אַרום זאָגט ער, מיט אַ ריינער, רויקער, אַנטשלאָסענער שטים:

— כ'וויל בעסער שטאַרבן...

כ'גיי אַרויס אין גאָרטן. ס'איז אַ זוניקער פרימאָרגן. נאָר איך זע גאָרנישט. כ'וויל גאָרנישט זען. גייענדיק האַלט איך אין איין איבערחזרן:

— ער וויל בעסער שטאַרבן...

און מיט פאַרצווייפלונג פרעג איך זיך אַליין: צי דען איז ער נישט גערעכט?

אַלע טאָפאָלן רוישן מיט די בלעטער. אַלע אין איין קול, וואָס איז דאָס קול פון זומער גופא. זאָגן זיי: „ניין! ניין! ער איז נישט גערעכט!"

עפעס אַ זשוקל קריכט מיר אַרויס פון אונטער די פיס; כ'האָב אויף אים נישטווילנדיק אַרויפגעטרעטן. אַנטלויפט ער מיטן גאַנצן אימפעט און זאָגט אויך אויף זיין אייגענעם שטייגער: „ניין, באמת, דיין פריינט איז נישט גערעכט."

— „זאָג אים, אַז ער איז נישט גערעכט״, — זינגט אויס אַ מחנה אינזעקטן, וואָס ווימלט אַרום דער ליפּע.

און אַפילו דער דויערנדיקער דונער־קראַך פון האַרמאַטןשאָס, וואָס פליט דורך מיט אַ ברום איבערן דאָרף, רופט אויך אויס: „ער איז נישט גערעכט! ער איז נישט גערעכט!

* * *

איינאָוונט האָט דער הויפּט־דאָקטאָר ווידער באַזוכט לעגליזן, וועלכער האָט געזאָגט מיט דערזעלבער, שווערער ערנסטקייט:

— איך וויל נישט, הער דאָקטאָר, איך וויל בעסער שטאַרבן.

מיר גייען אַראָפּ אין גאָרטן; דאָרט זאָגט מיר מיין עלטסטער דידאָזיקע מאָדנע ווערטער:

— באַמיט זיך אים צו איבערצייגן. איך שעם זיך שוין באמת צו פאָדערן פון אים אַזאַ קרבן. און איך? צי דאַרף איך זיך נישט שעמען?

כ'האַלט זיך אַן עצה מיט דער וואַרעמער, אויסגעשטערנטער נאַכט; כ'האָב איצט די פולע זיכערקייט, אַז לעגליז איז זיך טועה, אָבער כ'ווייס נישט, ווי אַזוי זאָל איך אים דאָס אויפקלערן. וואָס קען איך אים געבן אָנשטאָט דעם, וואָס כ'וועל איצט פון אים פאָדערן? ווו געפינט מען די ווערטער, וואָס זאָלן געבן חשק צום לעבן? זאָגט מיר איר אַלע זאַכן פון אַרום, זאָגט מיר און חזרט איבער נאָך אַמאָל, אַז מ'קען נאָך פילן פרייד, לעבנדיק מיט אַזאַ שרעקלעך צעקאַלעטשעטן קערפער.

* * *

כ'האָב היינט פרי אַרויסבאַקומען אַ פיצל קויל פון איינער פון זיינע וווּנדן. ער האָט זיך געמאַכט אַן אויספיר, אַז אַ דאַנק

דעם, וועט מען אפשר קענען אויסמיידן די הויפּט=אָפּעראַציע. כ׳האָב אים אָבער נישט געקענט לאָזן ביי דערדאָזיקער פרייד.

דער קאַמף איז באַנייט; דאָסמאָל איז ער פּשוט פאַרצווייפלט און אייגנטלעך, קען מען דאָך שוין קיין צייט נישט פאַרלירן. יעדער שעה פון דערוואַרטונג שעפּט אויס דעם פּאַציענטס כּוחות. נאָך עטלעכע טעג און ס׳וועט נישט זיין קיין אויסוואַל; ס׳וועט קומען אַ זיכערער טויט, אַלס אַ סוף פון דער לאַנג דויערנדיקער פּראָבע...

לעגלין האַלט איין חזרן:

— כ׳האָב זיך נישט מורא, — נאָר כ׳וויל בעסער שטאַרבן.

דאַן נעם איך דאָס וואָרט, אַזוי ווי כ׳וואָלט געווען דעם לעבנס פאַרטיידיקער. ווער האָט מיר געגעבן דאָסדאָזיקע רעכט? ווער האָט מיך באַשאָנקען מיט רעדנס=קראַפט? מיינע ווערטער זענען גראָד די, וועלכע מ׳דאַרף זאָגן, און זיי פליסן מיר מיט אַזאַ לייכטקייט, אַז מאָמענטנווייז שרעק איך זיך: שוין צו זיכער זאָג איך אים צו דאָסדאָזיקע לעבן, וועלכעס כ׳וועל אפשר נישט זיין אין שטאַנד צו פאַרהיטן אים, צו פיל זאָג איך אים צו אין נאָמען פון דער צוקונפט, וועלכע ליגט נישט אין מענטשלעכע הענט.

ביסלעכווייז פיל איך, ווי דערדאָזיקער גרויסער ווידערשטאַנד ווערט אָפּגעשוואַכט. אין וועזן פון קראַנקן געפינט זיך עפּעס אַזוינס, וואָס איז מיט מיר אומבאַדינגט מסכּים און פאַרטיידיקט אויך דעמזעלבן ענין. מאָמענטנווייז ווייסט שוין נישט לעגלין וואָס צו זאָגן, און מיט אַ פאַרדאַגהטער מינע ברענגט ער אַרגומענטן — כּמעט לעכערלעכע — אין פאַרגלייך מיט אַנדערע, אַ סך וויכטיקערע.

— כ׳ווין צוזאַמען מיט דער מוטער. כ׳בין אַלט צוואַנציק יאָר. וואָס פאַר אַן אַרט לעבן שטעלט איר זיך פאָר פאַר אַן אָנפּיסיקן? צו לוינט זיך לעבן בלויז צוליב דעם, כּדי צו זיין אומגליקלעך?

— לעגלין, גאַנץ פראַנקרייך איז דיין בעל=חוב. זי וואָלט זיך געשעמט, ווען זי זאָל נישט קענען דיר דעם חוב דעקן.

און איך זאָג צו, איך פאַרזיכער אין נאָמען פון לאַנד, וואָס וועט דאָך מיינע ווערטער קיינמאָל נישט פאַרלייקענען. דאָס גאַנצע פאָלק שטייט אין דעם מאָמענט הינטער מיר און הייליקט אין שווייגן מיין צוזאָג.

מיר געפינען זיך ביים ראַנד פון דער טעראַסע; דער אָוונט פאַלט צו. כ'האַלט זיין צעהיצטע האַנט, דער שוואַכער פּולס שלאָגט מיט געוואַלטיקער דערשעפּונג. און די נאַכט איז אַזוי שיין, אַזוי שיין! ראַקעטן שפּראָצן איינע נאָך דער אַנדערער איבער די בערגלעך און פאַלן לאַנגזאַם אַראָפּ, באַלויכטנדיק דעם האָריזאָנט מיט לבנה-שימער. אַ האַרמאַטן-בליץ גיט זיך שרעקעוודיק אַן עפן, ווי אַן אויג, וואָס גיט אַ פּינטל. נישט געקוקט אויף אַלץ, נישט געקוקט אויף דער מלחמה, איז די נאַכט אַ פינצטער און געטלעך וואַסער. לעגליז שלינגט זי מיט גרויסע זופּן אין זיין אויסגעמאָגערטע ברוסט און זאָגט:

— אַך, כ'ווייס נישט, כ'ווייס שוין איצט גאָרנישט. וואַרט נאָך איין טאָג... כ'בעט אייך...

* * *

נישט איינעם, נאָר גאַנצע דריי טעג האָבן מיר געוואַרט, ביז לעגליז האָט זיך אונטערגעגעבן.

— מילא — טוט, וואָס מ'דאַרף! טוט, וואָס איר ווילט!

אינדערפרי, אין טאָג פון דער אָפּעראַציע, האָט ער געבעטן, מ'זאָל אים אַראָפּטראָגן אין זאַל מיט די טרעפּ, וואָס פירן אין גאָרטן. כ'האָב אים באַגלייט און כ'האָב געזען, ווי ער קוקט אויף אַלע זאַכן אַרום אַזוי, ווי ער וואָלט זיי גענומען פאַר עדות.

— אַבי עס זאָל נאָר נישט זיין צו שפּעט!

מ'האָט אים נאָכאַמאָל אַוועקגעלייגט אויפן טיש. מ'האָט ווידער איבערגעציילט זיינע ביינער. דער צווייטער פּוס איז אַראָפּגעפאַלן...

כ'האָב אים גענומען אויף די הענט, כדי אַריינצוטראָגן אין בעט; ער איז געווען גרינג, אַזוי גרינג...

דאָסמאָל, ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער זיך שוין אויף גאָרנישט נישט געפרעגט. נאָר כ'האָב געזען, ווי זיינע הענט האָבן אַרומגעבלאָנדזשעט איבער דער דעקע, — כדי אָנצוטאַפּן ווו ס'ענדיקט זיך דער קערפּער.

* * *

ס'זענען פאַרביי עטלעכע טעג, מיר האָבן געטון אַלץ, וואָס איז געווען אין אונזערע מעגלעכקייטן און לעגליץ קערט זיך אום צום לעבן; ער קערט זיך אום — אַ באַרוישטער.

— כ'בין זיכער געווען, אַז כ'וועל שטאַרבן — האָט ער געזאָגט היינט אינדערפרי, ווען כ'האָב אים צוגערעדט צו עסן.

— ביים אַראָפּגיין אין אָפּעראַציע-זאַל האָב איך זיך צו אַלץ גענוי צוגעקוקט און כ'האָב געמיינט, אַז כ'וועל שוין קיינמאָל גאָרנישט נישט זען.

— טו נאָר אַ קוק, מיין פריינט! אַלץ איז געבליבן ווי געווען, אַלץ איז געבליבן שיין!

— אַך, איך האָב געבראַכט אַלס קרבן מיין לעבן — ענטפערט ער פאַרטיפט אין זכרונות.

מקריב זיין דאָס לעבן הייסט — אָננעמען אַ געוויסן באַשלוס מיט דער האָפענונג צו ווערן רויק, שטיל און אויך ווייניקער אומגליקלעך. אַ מענטש, וואָס איז מקריב זיין לעבן, רייסט איבער דורכדעם פאַרשידענע פעדים און שטאַרבט טיילווייז אָפּ.

מיט אַ פאַרבאַהאַלטענער אומרויקייט, געלאַסן, אַזוי ווי כ'זאָל שטעלן אַ פראַגע, זאָג איך:

— יעדנפאַלס איז דאָך גוט צו עסן, טרינקען, אָטעמען, זען די זון...

ער ענטפערט מיר נישט. ער טרוימט... כ'האָב אָנגעהויבן רעדן צו פרי. כ'גיי אַוועק מיט מיין אומרויקייט.

ס'טרעפן נאָך שווערע מאָמענטן, אָבער די פּיין פאַלט ביסלעכווייז. כ'האָב דעם איינדרוק, אַז איצט פאַרטראָגט לעגלין די ליידן מיט אַ גרעסערע הכנעה, אַזוי ווי איינער, וואָס האָט שוין אָפּגעגעבן אַלץ, וואָס ער האָט געהאַט צום אָפּגעבן און האָט שוין פאַר קיין זאַך קיין מורא נישט.

נאָכן איבערלייגן די ווונדן, לייג איך אים אויף דער זייט, כדי צו מאַכן לייכטער זיין קראַנקער פּלייצע. היינט איינדערפרי האָט ער צום ערשטן מאָל געזאָגט מיט אַ שמייכל:

— אָט, האָב איך שוין עפּעס פאַרדינט, באַפרייענדיק זיך פון די פּיס: כ'קען ליגן אויף אַ זייט.

ער קען נאָך אָבער נישט איינהאַלטן דעם גלייכגעוויכט: ער האָט מורא אומצופאַלן.

קלערט וועגן אים, — און איר וועט מורא האָבן פאַר אים, מיט אים.

טיילמאָל ווערט ער אין מיטן העלן טאָג אַנטשלאָפן און דרימלט אַ קורצע ווײַלע. ער האָט איצט דעם וווקס פון אַ קינד, און אַזוי ווי אַ קינד, דעק איך אים צו דאָס פּנים מיט אַ שטיקל טיול, כדי צו באַשיצן אים פון פליגן. כ'האָב אים געבראַכט אַ פלעשעלע קעלן־וואַסער און אַ פעכערל, דאָס העלפט אים אין קאַמף מיט די לעצטע היץ־אָנפאַלן.

ער הייבט ווידער אָן צו רייכערן פּאַפּיראָסן. מיר רייכערן צוזאַמען אויף דער טעראַסע, ווו מ'טראָגט אים איבער צוזאַמען מיט דעם בעט. כ'ווייז אים אָן אויפן גאָרטן און כ'זאָג: „אין עטלעכע טעג אַרום, וועל איך דיך אַריינטראָגן אין גאָרטן.“

* * *

לעגלין האָט זיך פאַראינטערעסירט מיט זיינע שכנים; ס'אינטערעסירן אים זייערע פאַמיליעס, זייערע ווונדן. פאַר יעדן איינציקן געפינט ער אַ מיטגעפיל־וואָרט, וואָס שטאַמט פון דער טיפעניש פון זיין וועזן.

ער זאָגט:

— כ'האָב זיך דערוווסט, אַז דער קליינער קאַמי איז געשטאָרבן. אומגליקלעכער קאַמי!

די אויגן ווערן אים פול מיט טרערן. כ'בין כמעט צופרידן פון דעם. שוין צו לאַנג האָט ער נישט געוויינט. לעגליז גיט צו:

— אַנטשולדיקט מיר. כ'האָב עטלעכע מאָל געזעען קאַמיען. אָך, ס'איז אַ גרויס אומגליק.

זיין פילבאַרקייט איז געוואָרן אויסערגעוויינטלעך שאַרף. עס רירט אים אַלץ, וואָס קומט פאָר אַרום אים. עס רירט אים פרעמדער ווייטיק, פרעמדע ליידן, זיין נשמה וויברירט, ווי ס'וויברירן אויסנאַם־נשמות, ווען זיי ווערן עקזאַלטירט דורך אַ גרויסן קריזיס.

ווען ער רעדט וועגן זיך, איז עס שטענדיק צוליב דעם, כדי צו פאַרמינערן דעם ווערט פון זיין אייגענעם אומגליק.

— הייסט עס, אַז דימאַן איז פאַרווונדעט אין בויך! אָך, מיין גאָט! ביי מיר זענען דאָך די הויפט־אָרגאַנען נישט באַשעדיקט, כ'דאַרף זיך נישט באַקלאָגן.

כ'קוק זיך צו צו אים מיט אַנטציקונג; כ'וואַרט אָבער אויף נאָך עפעס, אויף נאָך עפעס...

צום בעסטן חברט זיך לעגליז מיט לעגראַנען.

לעגראַן איז אַ שטיינהאַקער מיט אַ פנים פון אַ יונג מיידל. ער האָט פאַרלוירן אַ היפש שטיקל שאַרבן. ער האָט דערביי פאַרלוירן דאָס לשון, מ'לערנט אים רעדן ווערטער ווי אַ קליין קינד. לעגראַן, וועלכער גייט שוין אַראָפ פון בעט, פאָרעט זיך ביי לעגליזס געלעגער, באַדינט אים אין קלייניקייטן. ער באַמיט זיך צו מאַנעווורירן מיט זיין פאַרעקשנטן צונג, אָבער ווייל דאָס געלינגט אים נישט, שמייכלט ער און דריקט זיך אויס נאָר מיט זיין קלאָרן, קלוגן בליק.

לעגליז האָט אויף אים אויך שטאַרק רחמנות:

— עס דאַרף זיין זייער נישט אָנגענעם: נישט קענען רעדן.

* *

היינט האָבן מיר געלאַכט, ערן־וואָרט, מיר האָבן זיך אַלע אָנגעלאַכט: לעגליז, די סאַניטאַרן און איך.

מיר האָבן געשמועסט וועגן זיין קינפֿטיקער עמעריטור:

— וועסט זיך לעבן, ווי אַ קליינער ראַנטיע.

לעגליז האָט אַ קוק געטון אויף זיין קערפּער און געזאָגט מיט אַ שמייכל.

אָ, יאָ, זייער אַ קליינער, גאָר אַ קליינינקער ראַנטיערל.

דאָס איבערלייגן די ווונדן איז געגאַנגען זייער גוט. לעגליז איז געפֿאַלן אויף אַן איינפֿאַל. כּדי צו פֿאַרגרינגערן אונז די אַרבעט, האָט ער זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט פֿאַרן צוקאָפּנס פֿון בעט און, ליגנדיק אויפֿן רוקן, האָט ער אויפֿגעהויבן די פּיסרעשטלעך. דאָסדאָזיקע בילד איז געווען שרעקלעך, אומנאַטירלעך; לעגליז האָט אָבער אָנגעהויבן צו לאַכן, און דאָס בילד איז געוואָרן קאָמיש. מיר האָבן אַלע געלאַכט. דאָס איבערלייגן די ווונדן איז אַדורך לייכט און האָט לאַנג נישט געדויערט.

די רעשטלעך פֿון לעגליזס פּיס היילן זיך גוט. נאָך מיטאָג זעצט זיך דער קראַנקער אויף אין בעט. ער נעמט זיך צום לייענען און רייכערט פּאַפּיראָסן, שמועסנדיק מיט חברים.

כ׳דערקלער אים, אויף וואָס פֿאַראַן אויפֿן ער וועט זיך קענען באַנוצן מיט קינסטלעכע פּיס. און ער חכמהט זיך ווידער.

— כ׳בין געווען אַ נידעריקער. אָבער איצטער וועל איך זיך קענען איינשאַפֿן אַזאַ וווּקס, ווי מיר געפֿעלט.

* * *

כ׳האָב אים געבראַכט פּאַפּיראָסן, צוזאַמען מיט צוקערלעך

און אַנדערע נאַשערייען, וואָס מ'האָט מיר געבעטן אים איבערצוגעבֿן. לעגלין גיט אַ צייכן. אַז ער וויל מיר עפּעס זאָגן אויפן אויער, און נאָכדעם שעפּטשעט ער:

איך האָבֿ סייווי צופיל. און לעגראַן איז דאָך באמת זייער אָרים; ער שטאַמט פון אַן אָקופּירטער פּראָווינץ, פאַרמאָגט גאָרנישט אין באַקומט גאָרנישט. . .

כ'האָבֿ פאַרשטאַנען. כ'קער זיך איינגיכן אום, טראָגנדיק אַ פּעקל מיט טאַבֿאַק, גוטע פּאַפּיראָסן — ווי אויך אַ צעטעלע. . .

— דאָס איז פאַר לעגראַנען. מ'דאַרף דאָס אים איבערגעבֿן. איך מאַך פּליטה!

נאָכמיטאָג געפין איך מיין פריינט אין גרויס פאַרלעגנהייט.

— כ'קען דאָס אַלץ נישט איבערגעבֿן אַליין לעגראַנען, — זאָגט ער — ער קען זיך נאָך באַליידיקן. . .

און בשותפות הייבן מיר אָן צו זיכן אַ דיסקרעטן אויסוועג.

ס'נעמט אונז אָפּ אַ היפּש ביסל צייט. לעגלין טראַכט אויס גאָר ראָמאַנטישע אופנים. ער איז רויט, באַלעבט, אינגאַנצן פאַרשלונגען מיטן ענין.

— זוך, — זאָג איך אים, — געפין אַן עצה! גיב אים דאָס אַליין, אָדער אין נאָמען פון דער אָדער יענער פּערזאָן. . .

לעגלין האָט אָבער צופיל מורא, נישט צו באַליידיקן דעם חבר. קאָמבינירט ער נאָכאַנאַנד, אַזש ביז אָוונט.

* * *

דאָס פּעקל רוט ביי לעגראַנען צוקאָפּנס. לעגלין ווייזט אָן אויף אים מיט אַ קאָפּ-באַוועגונג און שעפּטשעט:

— כ'האָבֿ געפונען עמעצן, וואָס האָט אים דאָס איבערגעגעבֿן. ער הייבט נישט אָן צו פאַרשטיין, פון וואַנען ס'נעמט זיך די דאָזיקע מתנה. ער האָט טויזנטער השערות. דאָס איז אַזוי קאָמיש!

אָ, פריינט מיינער, צי איז אמת, אַז ס'איז דאָ קאָמישס אין לעבן און אַז דאָס איז גוטסקייט? צי דען לוינט נישט צו לעבן צוליב דעם אַליין, בלויז צוליב דעם?

הייסט עס, האָבן מיר אַ גרויסן בשותפותדיקן סוד. אין משך פון גאַנצן פרימאָרגן, בשעת איך דריי זיך אַרום איבערן זאַל, שיקט צו לענליז אין מיין זייט פאַרשטענדיקונגס=בליקן און לאַכט בשתיקה. לעגראַן איז מיך ערנסט מכבד מיט אַ פאַפיראָס; לעגליז שיסט שיער נישט אויס מיט אַ געלעכטער. ער קען אָבער גוט מאַסקירן זיין שפיל.

מ'האָט אים אַריבערגעטראָגן אויף דעם שכנותדיקן בעט, כדי צורעכט צו מאַכן זיין בעטגעוואַנט. ליגט ער דאָרט אַרטיק מיט זיינע באַנדאַזשן אויפגעהויבענע אינדעהייך און זינגט זיך אונטער אַ לידעלע, מיט וועלכן מ'פאַרוויגט זויג=קינדער. פלוצלינג ברעכט ער אויס מיט אַ געוויין.

איך נעם אים אַרום און פרעג דערשראָקן?

— וואָס איז? פאַרוואָס וויינסטו?

מיט אַן אָפגעהאַקטער שטים ענטפערט ער:

— דאָס איז פון פרייד און דאַנקבאַרקייט...

אַך! אויף אַזוי פיל האָב איך זיך נישט גערעכט. כ'דערפיל אַ גרויסע פאַרלייכטערונג, אַ צופרידנקייט. מיר נעמען זיך אַרום און מיר דאַכט זיך, אַז איך וויין אויך אַ ביסעלע.

* *

כ'האָב אים איינגעוויקלט אין אַ פלאַנעלענעם שלאָפראָק און כ'טראָג אים אין די אָרעמס. מיט גרויס פאָרזיכטיקייט — אַזוי ווי אַ מוטער, וואָס טראָגט צום ערשטן מאָל איר קינד, גיי איך איבער די טרעפ. כ'רוף: „אַ פאָטעל! דערלאַנגט אַ פאָטעל!“

בשעתן אַראָפגיין, האַלט ער זיך אָן מיין האַלז און שטאַמלט פאַרשעמט:

— כ'וועל אייך פאַרמאַטערן.

ס'הייבט זיך נישט אָן! כ'בין זייער צופרידן! כ'וואָלט קיינעם מיין אָרט נישט אָפּגעטרעטן. דעם פּאָטעל האָט מען אַוועקגעשטעלט אונטער די בוימער, נישט ווייט פון די בלומען-קלומבעס כ'זעץ איין לעגליזן צווישן די קישעלעך. כ'ברענג אים דאָס היטל דער פּאַרוואונדעטער אָטעמט איין די ריחות פון רינסן, פון געקאָשעטן גראָז, פון אָנגעברענטן דזשוויר. ער קוקט זיך צו צום פּאַסאַד פון פּאַלאַץ און זאָגט:

— כ'האָב אפילו נישט געזען דאָס אָרט, ווו כ'האָב געזאָלט שטאַרבן.

אַלע פּאַרוואונדעטע, וואָס שפּאַצירן איבער די אַלייען, קומען צו אים מיט אַ וויזיט און באַציִען זיך צו אים ווי מיט יראת־הכבוד. לעגליז שמועסט מיט זיי מיט אַ מאָן פון האַרציקער ערנסטקייט. צי דען איז ער נישט זייער עלצטער? — אַ דאַנק זיינע ליידן און זיין קרבן?

— כ'בין אַ ביסל מיד, — זאָגט ער, — ס'איז אָבער אַזוי אָנגענעם!

* * *

ווער האָט דאָס היינט אינדערפרי געמשועסט אין זאַל וועגן ליבע, חתונה האָבן, וועגן אַ היימיש ווינקל?

כ'האָב אַלע ווײַלע בגנבה געקוקט אויף לעגליזן, ס'האָט זיך געדאַכט, אַז ער טרוימט, צום סוף האָט ער אַ זאָג געטון:

— אַך, פאַר מיר... איצטער...

דאַן האָב איך אים דערציילט דאָס, וואָס מיר איז באַוווסט: כ'קען יונגע מיידלעך, וואָס האָבן געשווירן, אַז זיי וועלן חתונה האָבן נאָר מיט אינוואַלידן. מ'דאַרף דאָך גלייבן אַזוינע שבועות. פראַנקרייך איז אַ לאַנד, וואָס איז רייכער אין הארץ, ווי אין אַלע אַנדערע רייכטימער. ס'איז אַ דאַנקבאַרע אויפגאַבע — געבן עטוואָס גליק די, וואָס האָבן זיך פון אים אָפּגעזאָגט. טויזנטער הערצער

קלאַפּן אין אײנקלאַנג מיט מײַנע װערטער אין איצטיקן מאָמענט: דאָס זענען די גרויסמוטיקע פרויען־הערצער.

לעגלין הערט זיך צו צו מײַנע װערטער און שאָקלט מיטן קאָפּ. ער האָט נישט קײן דרײַסטקײט צו זאָגן: נײן.

* *
*

אויסער דעם מיליטערישן מעדאַל, האָט מען לעגלינען באַשאָנקען נאָך מיט אַ העלדן־קרײַץ. די נאָמינאַציע איז אָנגעקומען נאָרװאָס. ער לײענט זי, אינגאַנצן פאַרװיטלט:

— כ׳װעל זיך קײנמאָל נישט דערלויבן דאָס צו װײַזן. ס׳איז שטאַרק איבערטריבן.

ער דערלאַנגט מיר דאָס פּאַפּיר, װעלכעס גיט מערװײניקער איבער, אַז קאַפּראַל לעגלין האָט העלדיש געקעמפּט אונטער אַ האָגל פון באָמבעס, און אַז מ׳האָט אים אַמפּוטירט דעם לינקן פוס.

— כ׳האָב נישט געקעמפּט העלדיש, — זאָגט לעגלין, — כ׳בין געװען אויף מײַן אָרט — דאָס איז אַלץ. װאָס שײַך די באָמבעס, האָב איך באַקומען נאָר אײנע.

כ׳קען נישט מסכּים זײַן מיט זײַן מײנונג.

— צי איז עס נישט העלדישקײט אויסצוהאַרן אויפן פראָנטפּאָסטן, אַזוי נאָענט פון שונא — אײנער אַלײן — בראש פון אַלע פּראַנצויזן? צי דען זענען זײ אַלע נישט געשטאַנען הינטער דיר אַזש ביזן עק לאַנד, אַזש ביז די פּירענײען? צי דען האָבן זײ אַלע נישט פאַרלאָזט זיך אויף דײַן קאַלטבלוטיקײט, נישט געטרויט דער פלינקײט פון דײַנע בליקן און דײַן איבערגעגעבנקײט? ס׳האָט דיך פאַרװונדעט נאָר אײן באָמבע, כ׳שטעל זיך אָבער נישט פאָר, זאָלסט קענען קריגן עטלעכע און זײַן הײַנט צװישן אונז און בכלל איז די נאָמינאַציע װײַט פון איבערטרײַבן; זי פאַתמיבערט גיכער דײַן פאַרלוסט: זי דערמאָנט נאָר אײן פוס און דו

האָסט פאַרלוירןביידע ! כ'מיין, אַז דאָס טראָגט צרייַן געגוג גלייכגעריכט אין דער איבערטרייבונג וועגן די באָמבעס. . .

— זיכער ! זיכער ! — איז זיך ענדלעך מודה לעגלין. — נאָר כ'וואָלט נישט געוואָלט שמ'ען פאַר אַ העלד.

— פריינט מיינער, מען וועט נישט פרעגן ביי דיר קיין מיינונג אויף צו שעצן דיך און באַערן: ס'איז גענוג אַ קוק צו טון אויף דיין קערפּער.

* * *

ס'איז געקומען די שעה פון שיידן זיך: די מלחמה דויערט דאָך נאָך אַלץ און זי שיקט אונז טאָג-טעגלעך פרישע פאַרוווּנדעטע.

לעגלין איז אָפּגעפאָרן כמעט אינגאַנצן אויסגעהיילט. ער אי געפאָרן צוזאַמען מיט עטלעכע חברים און איז גאָרנישט געווען דער אומעטיקער פון זיי.

— כ'בין געווען צום שווערסטן פאַרוווּנדעט אינגאַנצן ביין, — האָט ער געשריבן צו מיר, נישט אָן שטאָלץ.

לעגלין שרייבט צו מיר גאַנץ אָפט. זיינע בריוו אָטעמען מיט רויקער צופרידנקייט. כ'באַקום זיי און כ'לייען זיי אויף צופעליקע ערטער: אויף די וועגן, אין די זאַלן פול מיט קרעכצן פון קראַנקע, אין פעלד, איבער וועלכן עס שטורעמט אַ קאַנאָנאַדע.

שטענדיק און אומעטום שעפּטשעט עפּעס אָן ווערטער הארט לעבן מיר:

„אָט זעסטו, אָט זעסטו, אַז ער האָט זיך טועה געווען, ווען ער האָט געוואָלט שטאַרבן".

כ'גלייב אין דעם מיטן גאַנצן האַרץ און דעריבער דערצייל איך דידאָזיקע געשיכטע. וועסט דאָס מיר מוחל זיין, נישט אמת, מיין פריינט לעגלין ?

מערסיעס טויט

מערסיע איז טויט. און כ׳האָב געזעען ווי דער בר=מינן האָט געוויינט. כ׳האָב פריער נישט געגלויבט, אַז דאָס זאָל מעגלעך זיין

מ׳האָט אים נאָר וואָס געהאַט אָפּגעוואַשן דאָס פּנים און אויסגעקעמט זיינע גרויע האָר.

כ׳האָב געזאָגט צו אים:

— איר זענט ערשט אַלט פערציק יאָר, מיין אָרעמער מערסיע, און אייערע האָר זענען שוין כמעט אינגאַנצן ווייס.

— דאָס איז דערפאַר, ווייל מיין לעבן איז געווען זייער שווער און כ׳האָב געהאַט אַ סך עגמת=נפש. כ׳האָב אַזוי פיל געאַרבעט, אַזוי פיל! און כ׳האָב געהאַט אַזוי ווייניק גליק.

זיין גאַנץ געזיכט איז באַדעקט מיט קליינע, טרויערפולע קנייטשן; טויזנט אַנטוישונגען האָבן דאָרט געלאָזן אויף אייביק ייערע שפּורן. אָבער די אויגן שמייכלען פונדעסטוועגן אָן אויפהער; צווישן די פאַרוועלקטע געזיכט=שטריכן גלאַנצן זיינע אויגן מיט אַן איידעלן שיין און מיט אַזאַ קינדיש=ריינער האָפנונג.

— איך וועט מיך ראַטעווען, און, ווער ווייסט, אפשר וועל איך זיין גליקלעכער אין דער צוקונפֿט.

איך זאָג: „יאָ" און טראַכט: „ניין! ניין!"

אָט רופֿט ער מיך פּלוצלינג צו. אַ גרויסער, שוואַרץ־ברוינער קרייז שניידט זיך איין אַרום די שמייכלענדיקע אויגן. פֿון זיין שטערן רינט אַ שווייס פֿון בליי־קאָליר.

— קומט אַהער! קומט, רופֿט ער, עס באַפֿאַלט מיך עפּעס שרעקלעכס. איך האַלט זיכער ביים שטאַרבן. מיר איילן צום אָרעמען פּאַראַליזירטן גוף. בלויז דאָס געזיכט אַרבעט אויף איבערצוגעבן זיין אַנגסט. קוים־קוים וואָס די הענט רירן זיך אַ ביסל אויף דער דעקע. אַלדאָס איבעריקע האָט דער שראַפּנעל אָפּגעטיילט פֿון די לעבנס־קוואַלן.

מיר איילן זיך, אָבער כ'פֿיל ווי זיין האַרץ צאַפּלט, ווי זיין מויל שטרענגט זיך גוואַלטיק אָן אויף צו שעפּן כאָטש איין איינציקן טראָפּן פֿון אומענדלעכן לופֿט־בעכער.

ביסלעכווייז באַקומט ער זיך אַרויס פֿון גיהנם. איך שפּיר, אַז זיין האַנט מאַכט אַ באַוועגונג, כדי איינצוהאַלטן מיינע.

— בלייבט לעבן מיר, — בעט ער, — כ'האָב מורא.

איך בלייב נעבן אים. דער שווייס טריקט אָפּ אויף זיין שטערן. דער שרעקלעכער אָנפֿאַל איז אַריבער. און ווידער פֿליסט די לופֿט אין דער אומגליקלעכער ברוסט. דער צאַרטער בליק האָט נישט אויפֿגעהערט צו שמייכלען.

— איר וועט מיך פֿונדעסטוועגן ראַטעווען, — זאָגט ער; כ'האָב געהאַט אַ צו אומגליקלעך לעבן, איך זאָל שוין דאַרפֿן שטאַרבן, ווי מיינט איר, מיין הער?

איך דריק זיין האַנט, כדי אים צוצוגעבן מוט, און איך שפּיר, אַז זיין פֿאַרהאַרטעוועטע האַנט איז גליקלעך, ליגנדיק אין מיינער. כ'האָב אַריינגעדריקט מיינע פֿינגער אין זיין פֿלייש, זיין בלוט האָט געפֿלאָסן איבער מיינע פֿינגער און דאָס איז גענוג אויף צו שאַפֿן אַ פֿעסטן בונד צווישן צוויי מענטשן.

און באמת, ער האָט זיך באַרויקט, ווי ס'ווייזט אויס. איך רעד אים וועגן זיין שיינער היים־געגנט, ער איז געווען אַ בעקער אין אַ

דאָרף פון קאַנטאַל. אַמאָל אין שלום=צייט, אויף אַ רייזע, בין איך דאָרט פאַרבייגעפאָרן, מיר דערמאָנען זיך צוזאַמען דעם ריח פון די נאָדל=יאַגדעס אין די זומער טעג און אָן די הייל=קוואַלן, מיט זייער וווּנדערבאַרן געשמאַק, וואָס שלאָגן אין די בערג.

— אָ! רופט ער אויס, איך וועל אייך תמיד זעען.

— איר וועט מיך זעען, מערסיע?

ער איז זייער אַ פשוטער מענטש, ער זוכט אַן אויסדרוק און גיט בלויז צו:

— אין די אויגן. . .כ'וועל אייך תמיד זעען אין די אויגן. . .

וואָס=זשע נאָך זעט ער? וואָסער אַנדערע זאַך האָט זיך פלוצלינג אָפגעשפיגלט אין זיינע אויגן?

— מיר דאַכט זיך. . . אָ! ס'באַפאַלט מיך שוין ווידער.

אמת: דער אָנפאַל חזרט זיך איבער. ער איז שרעקלעך. וואָס מיר זאָלן נישט טון, וועט ער באַזיגן זיין קרבן; דאָסמאָל זענען מיר הילפלאָז.

— איך שפיר, אַז כ'האַלט ביים שטאַרבן, — זאָגט ער.

אָבער די שמייכלענדיקע אויגן בעטן נאָך אַלץ מיט תחנונים:

— איר וועט מיך אָבער ראַטעווען, איר וועט מיך ראַטעווען.

איך זע שוין ווי מערסיעס פנים ווערט פאַרענדערט דורכן טויט.

ער זאָגט:

— בלייבט נעבן מיר.

יאָ! כ'וועל בלייבן נעבן דיר, און כ'וועל דריקן דיין האַנט. קען איך טאַקע טון פאַר דיר נישט מער ווי דאָס?

אָט צאַפלען זיך שוין די נאָז=עכער.

אָט ציען זיך שוין קאָנוווּלסיוו צוזאַמען די ליפן און פאַלן ביסלעכווייז אָפ אַזוי טרויעריק. עס איז שווער, ווען מ'האָט געליטן אין משך פון פערציק יאָר און מ'קען נישט שטילן דעם לעצטן דורשט מיטן וווּנדערבאַרן וואַסער פון די קוואַלן, וואָס שלאָגן אין די היים=בערג.

ווידער רינט דער שוואַרצער שווייס פון בלייכן שטערן. אָ!

ווי שווער עס איז צו שטאַרבן נאָך פערציק יאָר מי, בעת וועלכע ס'איז קיין צייט נישט געווען אָפּצוווישן דעמדאָזיקן שטערן, דעם תמיד נעבויגענעם איבער דער אַרבעט!

דער קרבן איז אומגעהייער גרויס און דעם מענטשן איז נישט געגעבן צו באַשטימען די שעה פאַר אים: מ'מוז אים נעמען פאַרליב, ווי נאָר מ'פאַרנעמט די שטימע, וואָס פאָדערט אים.

דער מענטש דאַרף אַוועקלייגן זיין געצייג, זיך אויסגלייכן און זאָגן בלויז: אָט בין איך!

אָ! ווי שווער עס איז צו פאַרלאָזן דאָסדאָזיקע לעבן, וואָס באַשטייט דורך און דורך פון אַרבעט און פּיין!

די אויגן שמייכלען נאָך שוואַך. זיי שמייכלען ביז דער לעצטער גסיסה־רגע.

ער רעדט נישט מער. ער אָטעמט נישט מער. דאָס האַרץ האָט געאיילט, געאיילט, דערנאָך געבליבן אומבאַוועגלעך, ווי אַ טויט־פאַרמאַטערט רייט־פערד.

מערסיע איז טויט. זיינע שוואַרצאַפּלען זענען מאָדנע גרויס געוואָרן איבער דעם גלעזערנעם אָפּגרונט. אַלץ איז געענדיקט מ'וועט אים שוין נישט ראַטעווען.

און אָט פליסן אַרויס פון דעם טויטנס אויגן גרויסע טרערן, זיי רינען אים איבער די באַקן. איך זע, ווי זיינע געזיכט־שטריכן ציען זיך צונויף אויף צו וויינען אין דער אייביקייט אַריין.

אַ היפּשע ווייַלע האַלט איך נאָך דעם ברמינגס האַנט אי מיינע.

גנאָד

מ׳זאָגט, אַז אַלע מענטשן זענען גלייך פאַרן פּנים פון ליידן. אָבער איך ווייס, אַז ס׳איז נישט אַזוי.

אָזשע, אָזשע, באַשיידענער קוישנפלעכטער פון שאַראַנט, ווער=זשע ביסטו; דו, וואָס זעסט גאָרנישט אויס אומגליקלעך, כאָטש דו ליידסט? פאַרוואָס ביסטו באַשאָנקען געוואָרן מיט גנאָד, און פאַרוואָס האָט זי אויסגעמיטן גרעגאָרן? פאַרוואָס ביסטו פירשט פון דער וועלט, און וועלכער גרעגאָר איז בלויז אַ פאַריער?

אָ, איר שיינע דאַמען, איר, וואָס שלייכט זיך איבער די זאַלן פול מיט פאַרוווּנדעטע און וואָס איר ברענגט זיי פּאַפּיראָסן און צוקערלעך, קומט מיט מיר.

מיר וועלן דורכגיין דעם גרויסן זאַל פון ערשטן שטאָק, דעם, וואָס זיינע פענצטער ווערן געצערטלט דורך קאַשטאַנען=צווייגן. איך וועל אייך נישט אָנווייזן אָזשען. איר וועט אים אַליין דערקענען, און איר וועט אים אפילו שענקען דעם גרעסטן חלק פּאַפּיראָסן און צוקערלעך. אויב, אָבער, כ׳וועל אייך נישט אָנווייזן גרעגאָרן, וועט איר אַוועקגיין, נישט באַמערקנדיק אים, און ער וועט קיין צוקער=

לעך נישט באַקומען און וועט נישט האָבן וואָס צו רייכערן.

*

אָבער נישט צוליב דערדאָזיקער סיבה האָב איך געזאָגט, אַז גרעגאָר איז אַ פּאַריער. די סיבה דערפֿון איז אַ סך אַן אומעטיקערע און פֿאַרבאָרגענערע. גרעגאָר האָט נישט קיין מוט און חוצדעם געהערט ער נישט צו די אַזוי גערופֿענע; „גוטע פּאַציענטן“...

די, וואָס גייען אַרום קראַנקע, באַצייכענען מיט דעם דאָזיקן טערמין אַ מענטשן, וואָס פֿאַרשאַפֿט זיי נישט קיין איבעריקע קאָפּדרייעניש. פֿון דאָזיקן שטאַנדפּונקט וועט יעדער איינציקער אין שפּיטאָל מודה זיין, אַז גרעגאָר איז בשום אופֿן נישט קיין „גוטער פּאַציענט“.

צוליב זיין וווּנד ליגט גרעגאָר אַ גאַנצן טאָג אויף דער לינקער זייט מיטן פּנים צו דער וואַנט. אין איינעם פֿון די ערשטע טעג, האָב איך געזאָגט צו אים:

— כ'וועל דיך אַריבערטראָגן אויף אַן אַנדער בעט, וועסט ליגן אין יענעם עק זאַל; פֿון דאָרטן וועסטו קענען זען דיינע חברים.

ער האָט מיר געענטפֿערט מיט זיין פֿאַרשטיקטן, ברוגזדיקן קול:

— ס'לוינט נישט, ס איז מיר אַזוי אויך גוט.

— אָבער דו זעסט דאָך גאָרנישט, אויסער דער וואַנט.

— ס'וועט קלעקן.

אַזוי איז ער געבליבן אין זיין ווינקל, פֿון וואַנעט מ'טראָגט אים אַרויס אַלע אינדערפֿרי, כּדי איבערצולייגן די ווונדן.

ווי נאָר די סאַניטאַרן רירן זיך צו צו זיין בעט, הייבט גרעגאָר אָן צו שרייען מיט אַ צערייצטן און אומעטיקן קול:

— טרייסלט מיר נאָר נישט אַזוי! רירט מיך נישט אָן...

די סאַניטאַרן — כ'שיק צו אים ספּעציעל שטענדיק דיזעל-

בע, — זענען זייער מילדע מענטשן: פּאַפּען, אַ דיקער שטאַמלענדיקער שוסטער און הער בוען — דער גרויער פּראָפעסאָר פון מאַטעמאַטיק מיט מעטאָדישע באַוועגונגען.

מיט דער גרעסטער פאָרזיכטיקייט נעמען זיי גרעגאָרן, כדי אים אַוועקצולייגן אויף די טראַגעס. דער פאַרוווּנדעטער קריטיקירט בייז יעדע באַוועגונג זייערע.

— אָבער דרייט מיך נישט אַזוי! און די פיס דאַרף מען אויך בעסער האַלטן!

פּאַפּען איז אינגאַנצן פאַרשוויצט. הער בוענס ברילן פאַל אַראָפּ אויף דער ערד. ענדלעך טראָגט מען אַרויס דעם פאַרוווּנדעטן.

שוין אויפן שוועל פון זאַל ווערט גרעגאָר בלאַס און אַ שוויי שלאָגט אים אַרויס אויפן שטערן. זיין האַרטע, געלע באָרד ציטער מיט יעדן איינציקן הערעלע. מיר איז דאָס אַלץ פאַרשטענדלע און פונדערווייטנס וואַרף איך צו אין זיין זייט עטלעכע טרייס ווערטער.

— היינט, גרעגאָר, וועלן מיר אין צוויי מינוט פאַרטיק ווערן. וועסט אַפילו נישט באַווייזן אַ קרעכץ צו טאָן!

גרעגאָר שווייגט עקשנותדיק, אָנגעבלאָזן, מיט אומצוטרוי. ער זעט אויס ווי אַ פאַרמשפּטער צום טויט, וואָס וואַרט אָפּ די עקזעקוציע. ער איז אַזוי צערודערט, אַז ער געפינט נישט, וואָס צום ענטפערן דעם סערזשאַנט, וואָס גייט פאַרביי און זאָגט סאַרקאַסטיש:

— אַ, אָט איז אונזער פאַרקרימעניש.

מ׳לייגט אים אַרויף אויפן טיש, וועלכן די פאַרוווּנדעטע רופן אָן „בילאַרד״.

איצטער איז אַ ביטערער עסק. כ׳ווייס פאָרויס, אַז וואָס כ׳זאָל נישט טאָן, וועט גרעגאָר ליידן. כ׳דעק אָפּ זיין ווונד אויף דעם פוס, — גרעגאָר שרייט. כ׳וואַש זי פאָרזיכטיק אַרום — ער שרייט. פּאַמעלעך, פּאַמעלעכינקע לאָז איך אַריין דעם זאָנד אין ווונד, פון וועלכער כ׳נעם אַרויס שטיקלעך ביין, — און גרעגאָר וואַיעט אוממענטשלעך, כ׳זע ווי די צונג ציטערט אין זיין אָפּע

נעם מויל. די הענט זיינע טרייסלען זיך אין די הענט פון די סאָניטאַרן. כ'האָב דעם איינדרוק, אַז יעדעס געוועב פון זיין קערפּער ציטערט, אַז די רויטע קאַנטן פון זיין וווּנד ציטערן און קאָרטשען זיך. זיין פּיין גיט זיך מיר איבער קעגן מיין ווילן, מיך הייבט זיך אָן צו דאַכטן, אַז די שרעק וועט מיך אָנשטעקן מיט אַן ענלעכן ציטער. כ'זאָג צו אים:

— אַ ביסעלע געדולד, מיין אָרעמער גרעגאָר!

ער ענטפערט מיר מיט אַ קול, וואָס איז אינגאַנצן פאַרענדערט פון שרעק און ווייטיק:

— ס'איז איבער מיינע כּוחות!

כּדי עפּעס צו זאָגן, גיב איך צו:

אַ ביסעלע מוט!

ער ענטפערט נישט אַפילו, און כ'שפּיר, אַז צוגעבן אים חשק אַרויסצווייזן מוט, הייסט פאַרלאַנגען אַן אוממעגלעכע זאַך, פּונקט אַזוי, ווי כ'זאָל פאָדערן פון אים, אַז ער זאָל אומבייטן זיינע העל-בלויע אויגן אויף שוואַרצע.

דאָס איבערלייגן די וווּנדן ענדיקט זיך ביי אַן אַלגעמיינער פאַרזאָרגטקייט. קיינער וועט ביי מיר נישט צונעמען די איבערצייגונג, אַז גרעגאָר האַסט מיך אין דעם מאָמענט. בשעת מ'טראָגט אים אַרויס, פרעג איך זיך מיט פאַרביטערונג:

פאַרוואָס האָט גרעגאָרן אויסגעמיטן די גנאָד, פאַרוואָס קען ער נישט ליידן?

דער סערזשאַנט, וואָס ווישט אָפּ דעם טיש מיט אַ שוואָם, זאָגט:

— דאָס איז שוין בייזוויליקייט פון אים.

ניין, דער סערזשאַנט איז זיך טועה. ס'איז נישט גרעגאָרס בייזער ווילן. טיילמאָל, לויט זיין קנייטשן די ברעמען, פיל איך ביי אים אַן אָנשטרענגונג קעגנצושטעלן זיך דעם ווייטיק, אויפצונעמען אים מיט אַ פעסטערן אין רויקערן געמיט. אָבער זיין אָנשטרענגונג קען לאַנג נישט אָנהאַלטן.

ווען מ'זאָל פאָדערן ביי אייך, איר זאָלט אויפהייבן אַ לאָקאָמאָטיוו, וואָלט איר זיך אויך אונטערגענומען צו מאַכן אַ געוויס

אַ שטרענגונג, אָבער איר וואָלט עס געטאָן אָן גלויבן און אַן דערפאָלג. טאָ פאַרורטיילט־זשע נישט גרעגאָרן.

ער פאַרטראָגט נישט קיין ליידן, פונקט אַזוי, ווי אַנדערע קענען נישט רעדן אין אַ פרעמדע שפּראַך. ס׳איז זיך אָבער לייכטער אויסצולערנען רעדן כינעזיש, איידער באַזיצן די קונסט פון ליידן.

ווען כ׳זאָג, אַז גרעגאָר קען נישט ליידן, מיין איך מיט דעם, אַז ער ליידט, צום באַדויערן, אַ סך מער ווי אַנדערע. כ׳קען דעם בוי פון מענטשלעכן קערפּער; ס׳זענען דאָרטן דאָ סמנים, וואָס פאַרפירן נישט.

גרעגאָר קען זיך קיין עצה נישט געבן מיטן ליידן. ער איז אַזוי ווי די קינדער, וואָס האָבן זיך אַזוי מורא פאַר הינט, אַז זיי זענען ווי באַשאַפן געוואָרן דערצו, הינט זאָלן זיי בייסן. גרעגאָר ציטערט שוין פאָרויס: די הינט פון ווייטיק וואַרפן זיך אויף דעמדאָזיקן שוצלאָזן מענטשן און אַנטוואָפענען אים.

*   *

*

דער יאָך פון ליידן איז צו שווער פאַר איין מענטשן, ער איז אָבער צום פאַרטראָגן, ווען מ׳האָט עמעצן צו הילף. צום באַדויערן האָט נישט גרעגאָר קיין פריינט. ער באַמיט זיך אפילו נישט צו געפינען זיי; מ׳קען זאָגן, אַז דאָס גייט אים נישט אָן.

גרעגאָר איז דווקא נישט קיין גראָבער יונג מיט אַ גרויסן מויל, ווי דער שעלמע גרויל, וועלכער פאַרווילט דעם גאַנצן זאַל. ער איז בלויז פאַרבלאָזן און פאַרשלאָסן.

ער דאַנקט זעלטן, ווען מ׳שענקט אים עפּעס; און דאָס שטויסט אָפּ פון אים אַ סך מענטשן.

ווען כ׳זעץ זיך צו ביי זיין בעט, ווייזט ער נישט אַרויס קיין שום סימן פון צופרידנקייט, כ׳זאָג צו אים:

— מיט וואָס האָסטו זיך באַשעפטיקט אין ציווילן?

ער ענטפערט ערשט נאָך אַ לענגערן שטילשווייגן:

— מיט פאַרשידנס... כ'בין פאַרנומען געווען מיט פירן אויף רעכטס און לינקס.

— ביסט אַ חתונה־עהאַטער?

— יאָ.

— און קינדער האָסטו?

— יאָ.

— וויפל?

— דריי.

דער שמועס ווערט איבערגעריסן. כ'הייב זיך אויף מיט די ווערטער:

— ביז מאָרגן, גרעגאָר!

— איר וועט מיר ווידער פאַרשאַפן ווייטיק.

כ'באַרויק אים, לכל הפחות באַמי איך זיך דאָס צו טאָן צום סוף, כדי נישט צו פאַרלאָזן אים אונטער אַ שלעכטן איינדרוק פרעג איך נאָכאַמאָל:

— ביי וועלכע אומשטענדן האָט מען דיך פאַרווונדעט?

ער קלויבט צונויף זיינע זכרונות און ענטפערט לאַקאָניש:

— נו, אין מיטן פעלד, צוזאַמען מיט אַנדערע...

דאָס איז אַלץ. כ'דערווייטער זיך. גרעגאָרס בליק באַגלייט מיך אַ ווײַלע, און כ'קען אַפילו נישט כאַפן צי ער איז צופרידן פון מיין באַזוך, צי נישט.

זיי געזונט, אָרימער גרעגאָר! כ'גיי אַריבער אין צווייטעק זאַל, און כ'זעץ זיך אוועק ביי אָזשעס בעט.

* * *

אָזשע איז פאַרנומען מיטן ברענגען אין אָרדנונג זיין „העפט" דאָס איז אַ גראָבער העפט, וועלכן מ'האָט אים געשאָנקען, און אין וועלכן ער פאַרשרייבט אַלע וויכטיקע פאַסירונגען פון זיין לעבן.

אָזשע האָט אַ גראָבע, קיילעכדיקע האַנטשריפט פון אַ שילער;

ער קען שרייבן פונקט אַזוי פיל, וויפיל ס'איז אים נייטיק פאַר זיינע באַדערפעענישן, מ'קען אפילו זאָגן, פאַר זיין פאַרגעניגן.

— אפשר ווילט איר דורכקוקן מיין העפט?

ער דערלאַנגט מיר אים מיט אַ מינע פון אַ מענטשן, וואָס האָט נישט קיין סודות.

אָזשע באַקומט אַסך בריוו, וועלכע ער קאָפּירט פלייסיק, איבערהויפט, ווען זיי זענען שיין געשריבן און טיילן זיך אויס מיט דערהויבענע געפילן. זיין פאָרוטשניק, למשל, האָט אים געשיקט אַ פרעכטיקן בריוו.

אָזשע שרייבט אויך איבער זיינע אייגענע בריוו צו זיין פרוי און טעכטערל. אַחוץ דעם, נאָטירט ער אויך אין זיין העפט די טאָג-געשעענישן. „דאָס איבערלייגן די וווּנדן איז פאָרגעקומען צען אין דער פרי. ווייניקער מאַטעריע... נאָכמיטאָג אַ וויזיט פון דער פירשטין מאַראַ, וועלכע טיילט די פאַרוווּנדעטע היטעלעך: איך האָב באַקומען אַ שיינס — אַ גרינס. דער קליינער, וואָס האָט אַזוי געליטן פון דער ווונד אין בויך, איז געשטאָרבן צוויי אַ זייגער...“

אָזשע מאַכט צו דעם העפט און באַהאַלט אים אונטער דעם קישן.

ס'איז אוממעגלעך צו קוקן אויף אים אָן פאַרגעניגן. די פאַרב איז באַ אים אַ לעבעדיקע, אַ וואַרימע, די האָר געדיכטע, אַ ביסל געקרויזטע. די וואָנסעס יוגנטלעכע, די גאָמבע ריין ראַזירט מיט אַ שטיפעריש לעכעלע, די אויגן, ווי ברייט צעעפנט אויף אַרויִקן פייזאַש, וואָס איז באַלעבט דורכן רוישן פון טייכלעך און זונענשיין.

— כ'פיל זיך גוט, — זאָגט ער מיט אַ רויִקער צופרידנקייט. — אפשר וויל דער הער דאָקטאָר זען מאַריעטקען?

ער הייבט אויף די דעקע און ווייזט מיר דעם אַפאַראַט, אין וועלכן עס שטעקט דאָס, וואָס איז געבליבן פון זיין פוס. דאָס זעט אויס, ווי אַ גראָבע, ווייסע לאַלקע, וועלכע דער קראַנקער גלעט, לאַכנדיק מיט ביידע הענט און רופט זי אָן „מאַריעטקע“.

אָזשע האָט געדינט אַלס סאַפיאָר. אַ האַרמאַטן-קויל האָט אים צעשמעטערט די היפט און אָפגעריסן דעם פוסטריט. און ווייל דער פוסטריט איז אים נאָך געבליבן הענגען אויף פיצלעך פלייש, האָט

אָזשע אַרויסגענומען פון קעשענע אַ מעסערל און מיט זיין הילף זיך באַפרייט פון פוסטריט איינגאַנצן, נאָכדעם האָט ער זיך געווענדט צו די חברים, בלאַסע פון שרעק:

— נו חברים, ס איז אין אָרדנונג. אַ קנאַפער שאָדן. זייט אַזוי גוט און טראָגט מיך אַרויס פון דאַנעט.

— צי האָסטו שטאַרק געליטן? — פרעג איך אים.

— ווייניקער, ווי מ׳האָט זיך געקענט ריכטן, הער דאָקטאָר. אָפן גערעדט, מוז איך מודה זיין, אַז גאָר שטאַרק האָט דאָס מיר נישט וויי געטון. אמת, שפעטער האָט דער ווייטיק זיך געלאָזט פילן...

כ׳פאַרשטיי גאַנץ גוט — פאַרוואָס מ׳האָט ליב אָזשען; ער באַרויקט. ווען מ׳זעט אים און מ׳הערט אים, איבערצייגט מען זיך, אַז ווייטיק איז גאָרנישט אַזאַ שרעקלעכע זאַך... די מענטשן, וואָס לעבן ווייט פון שלאַכט-פעלדער און באַזוכן די שפיטאָל-זאַלן, כדי צו שעפן אַ ביסל „מלחמה" לופט, קוקן זיך צו צו אָזשען און גייען אַוועק צופרידענע מיט אַלץ: מיט די געשעענישן, מיט אים און מיט זיך אַליין. זיי שטעלן פעסט, אַז דאָס לאַנד איז גוט געשיצט, אַז די זעלנער זענען מוטיק; וואָס שייך ווונדן — זענען דאָ, בלי ספק, גאַנץ ערנסטע זאַכן, אָבער צום פאַרליידן.

*

*

דאָס ליידן האָט אָזשען אויך נישט געשאַנעוועט. פאַרשידן זענען אָבער די אופנים פון אויפנעמען דאָס ליידן.

אָזשע מאַכט עס קלוג, באַוווסטזיניק, כמעט מעטאָדיש. ער מאַכט נישט קיין טומל און קלאָגט זיך נישט נאָכאַנאַנד. אפילו, בעת ער געפינט זיך אין פרעמדע הענט, בלייבט ער דער, וואָס האָט זיך געקענט אַליין אַמפוטירן און פאַרענדיקן די אַרבעט פון האַרמאַט. ער איז צו באַשיידן און האָט צו פיל דרך-ארץ, כדי צו געבן דעם דאָקטאָר עצות, ער קען אָבער געבן זייער וויכטיקע אָנווייזונגען.

ער זאָגט צום ביישפּיל:

— אָט אין דעם אָ אָרט דריקט איר דעם ביין, דאָס טוט וויי. אָבער דאָרט קענט איר שאָבן, כ׳פּיל עס נישט אַזוי שאַרף. אַכטונג! איר דריקט אַ ביסל צו שטאַרק. נו, נו, איצט ווייס איך שוין אין וואָס ס׳גייט, איר קענט ווייטער פאָרן...

אויף אַזאַ אופן אַרבעטן מיר געמיינזאַם.

— וואָס וועט איר איצט טון? אַהאַ, מ׳וועט וואַשן? דאָס האָב איך ליב! דאָס מאַכט מיר לייכטער! צום טייוו... גיט נאָר נאָך אַ סקראָבע אין דעם אָרט! ווען איר זאָלט וויסן, ווי דאָ בייסט מיר. אַהאַ, איר וועט איצט אַריינרוקן די דרענעס; איר וועט זיין אַזוי גוט מיר פריער אָנזאָגן, כ׳וועל זיך מוזן אָנכאַפּן באַם טיש...

און די אַרבעט גייט אויסגעצייכנט. אָזשע וועט אינגיכן אינגאַנצן געזונט ווערן. מיט אים דאַרף מען זיך נישט קווענקלען צו טון, וואָס ס׳איז נייטיק. כ׳האָב אים געוואָלט איינשלעפערן — כדי אָפּצושאָבן דעם ביין. האָט ער געזאָגט צו מיר:

— מיר דאַכט זיך, אַז ס׳איז נישט אַזוי שרעקלעך. אויב אייך איז אַלץ איינס — בעט איך אייך, שלעפערט מיך נישט איין און טוט אייער זאַך, דאָס איבעריקע געהערט שוין צו מיר.

אָן אַ פּאָר ווייטיק־גרימאַסן איז עס פונדעסטוועגן נישט אָפּגעגאַנגען. דאַן האָט דער סערזשאַנט אים געפרעגט:

— ווילסט זיך אויסלערנען אַ לידעלע וועגן חזירים?

— ווי זינגט זיך דאָרט דיין לידעלע?

דער סערזשאַנט הייבט אָן מיט אַ קוויטשיקן קול:

ווען מיר גייען איבערן טאָל
און הערן ווי ס׳פּאַר... די חזירים,
איז דאָס אַ זיכערער סימן,
אַז זיי פעלט אויס קאָרקעס הינטן.

אָזשע שיסט אויס מיט אַ געלעכטער, און אַלע לאַכן מיט. און דערווייל שטייען מיר אַלץ איינגעבויגן איבער דעם קראַנקן פוס און די אַרבעט גייט זיך...

— און איצטער חזר איבער, — זאָגט דער סערזשאַנט.

און ס׳הייבט זיך אָן אויף דאָס נײַ, אַ פערז נאָך אַ פערז, און אָזשע העלפט מיט:

ווען מיר גייען איבערן טאַ=אָ=אָל...

פון צייט צו צייט רייסט אָזשע איבער און פאַרקרימט זיך. טיילמאָל טוט ער אַ „קריי", ער פאַרטיידיקט זיך גוטמוטיק:

— צו גוט האָב איך קיינמאָל נישט געזונגען.

ס׳שאַדט אָבער נישט, ער האָט זיך אויף אַזוי פיל אויסגעלערנט דאָס לידל, כדי צו קענען זאָגן דעם גענעראַל בײַ זײַן באַזוך: — הער גענעראַל, כ׳קען אייך זינגען אַ שיין לידעלע.

און ער וואָלט עס געזונגען, דערדאָזיקער שטיפער, ווען נישט דער דראָענדיקער בליק פון הויפּט=דאָקטאָר.

* *
*

נאָך אַזוינע עפּיזאָדן איז אַן אומעטיקע אַרבעט אַרומצוגיין אַרום גרעגאָרן און אויסצוהערן זײַנע קרעכצן:

— אַך, ציט נישט אַזוי שטאַרק, דאָס האַרץ רייסט זיך מיר אָפּ!

כ׳דערווייז אים, אַז אויב ער וועט זיך נישט לאָזן היילן, וועט אים זיין ערגער. ענטפערט ער אויף דעם מיט אַ געוויין:

— ס׳איז מיר אַלץ איינס, כ׳וועל סײַווי באַלד שטאַרבן.

ער איז נמאס געוואָרן די סאַניטאַרן, די באַדינער, אַלעמען. מיר ווערט ער נישט נמאס, ער פאַרשאַפט מיר אָבער אַ סך זאָרג.

איר אַלע, וואָס איר קלויבט זיך צוזאַמען, כדי צו דיסקוסירן וועגן די סיבות פון דער מלחמה, וועגן איר סוף, וועגן דער אויסשעפּונג פון „מאַטעריאַל" און וועגן די יסודות פון דער קינפטיקער געזעלשאַפט, זייט מיר מוחל, וואָס איך זאָג נישט אַרויס מיין מיינונג וועגן דידאָזיקע וויכטיקע ענינים; כ׳בין באמת צו שטאַרק פאַרנומען מיט דער וווּנד פון אומגליקלעכן גרעגאָר.

ס׳באַאומרויקט מיך דאָס אויסזען פון דער וווּנד, און ווען

כ׳קוק אויף איר, בין איך נישט אימשטאַנד צו טראַכטן וועגן קיין שום אַנדערע זאַך; די געשרייען פון פאַרווונדעטן וואָלטן מיר געשטערט צו באַקלערן רויק, צוזאַמען מיט אייך די באַדינגונגען פון דער דעצידירנדיקער שלאַכט און וועגן די פאָלגן פון ענדערן אייראָפּעס מאַפּע.

נעמט זיך דאָס אַריין אין זינען: גרעגואָר זאָגט מיר, אַז ער וועט שטאַרבן... איך מיין, כ׳האָף, אַז ער איז זיך טועה. ער וועט אָבער זיכער שטאַרבן, אויב כ׳וועל אים אויפהערן צו פאַרשאַפן יסורים. ער וועט שטאַרבן — ווייל אַלע פאַרלאָזן אים. און ער אַליין, ער האָט זיך שוין פאַרלאָזן פון לאַנג.

* * *

— מיין טייערער — דערקלערט אָזשע דעם גאַר גאוהדיקן סאַניטאַר — ס׳איז טאַקע נישט אָנגענעם צו טראָגן נאָר איין שטיוול, דערפאַר אָבער ברענגט דאָס עקאָנאָמיע אין די הוצאות און חוצדעם, קען ביי מיר איצט נישט טרעפן, ווי ס׳טרעפט אָפט ביי דיר, — כ׳זאָל צעדראַפּען ס׳ווייב מיט די נעגל פון די פיס...

— ריכטיק — באַשטעטיקט דער סערזשאַנט: האָבנדיק זיין „מאַריעטקע", וועט אָזשע, אַזוי צו זאָגן, גלעטן זיין ווייב.

אָזשע מיטן סערזשאַנט כיכיקען ווי צוויי גוטע ברידער דער סאַניטאַר, אַ ביסל פאַרשעמט פון דעם, וואָס ער האָט נישט געפונען קיין ענטפער, גייט אַוועק און לאַכט, כדי צו האַלטן פאַסאָן.

כ׳זעץ זיך צו לעבן אָזשען. מיר בלייבן אַליין.

— כ׳בין אַ קוישנפלעכטער — זאָגט ערנסט דער קראַנקער. — אין ערגסטן פאַל, וועל איך זיך קענען אומקערן צו מיין אַרבעט. אָבער טוט נאָר אַ קוק אויף גרולטן מיט זיין איינציקער האַנט, אָדער אויף לעראָנדאָ מיט זיין מאַכטלאָזער לאַפּקע — דאָס זענען פּויערים... ווי שרעקלעך דאָס איז!

אָזשע באַטאָנט דעם קלאַנג „ר" אויף אַ כאַראַקטעריסטישן

אופן, וועלכער גיט צו זיין רעדן אַ סך פאַרב און אויסדרוק וועגן מענטשן דריקט ער זיך אויס מיט אַ פשטותדיקער מילדקייט וואָס פליסט פון דער טיפעניש פון וועזן, אַזוי ווי זיין בליק, און קלינגט העל, ווי זיין קול. און באמת, ער דאַרף דאָך קיינעם נישט מקנא זיין. כ'האָב דאָך שוין געזאָגט: דאָס איז אַ פירשט.

— איך האָב גאָר אָנגענעמע געסט — זאָגט אָזשע. נישט לאַנג איז דאָ געווען עפעס אַ דאַמע און האָט מיר געשאָנקען אָט דאָס שעכטל צוקערלעך. פאַרזוכט, הער דאָקטאָר, כ'בעט אייך, ס'וועט מיר פאַרשאַפן פאַרגעניגן. באַמיט זיך אויך מכבד צו זיין מיינע חברים אין מיין נאָמען.

און ער גיט צו שטילער:

— טוט נאָר אַ קוק אונטער מיין בעט. כ'לייג דאָרט אַוועק אַלץ, וואָס מ'גיט מיר. ס'איז צופיל! כ'שעם זיך. ס'זענען דאָ פאַראַן אַזוינע, וואָס מ'גיט זיי קיינמאָל גאָרנישט, און זיי האָבן דאָך דערפילט זייער פליכט פונקט אַזוי ווי איך, און זיי זענען כוואַטן!

און באמת, ס'געפינען זיך אַ סך מיטיקע זעלנער אין זאַל און דאָך האָט מען געשאָנקען נאָר איין מעדאַל — פאַר אָזשען. ס'איז געווען אַן אמתער יום־טוב, אַלע חברים האָבן גענומען אין אים אַ האַרציקן אָנטייל, ווייל — ס'איז גאָר נישט צו גלייבן — קיינער איז נישט מקנא אָזשען. סאַראַ וווּנדער! וועלכן פירשט איז מען דען נישט מקנא?

— איר גייט שוין אַוועק? — זאָגט אָזשע. זעט, כאַפט זיך אַריין אויף אַ ווײלע צו גרולטן. ער איז אַפילו אַ מרוק, דאָך האָט ער נישט פיינט אַ שמועס צו טון.

* * *

אָזשע האָט מיר געגעבן אַן אָנצוהערעניש. כ'וועל גיין אויסרייכערן אַ פאַפּיראָס מיט גרולטן. אָבער קודם־כל וועל איך באַזוכן גרעגואָרן.

גרולט איז נאָך נישט אינגאַנצן פאַרלאָזן, כאָטש ער איז אַן

עקשן און אַ מאָדנער. מ'באַטראַכט אים, ווי עפּעס אַן אויסטערלישע חיה; ער באַקומט זיין חלק מתנות און פּאַרינטעסירונג.

אָבער גרעגאָרן קען קיינער נישט; גרעגאָר קוקט אויף דער וואַנט, ווערט אַלץ מאָגערער, און ס'דאַכט זיך, אַז נאָר דער טויט אינטערעסירט זיך מיט אים.

וועסט נישט אומקומען, גרעגאָר! כ'האָב זיך געשווירן, אַז כ'וועל זיך צובינדן צו דיר, אַז כ'וועל ליידן צוזאַמען מיט דיר און איבערטראָגן מיט הכנעה דיין שלעכטע שטימונג. אויב דו שלעפּסט דאָס אומגליק פאַר דער גאַנצער וועלט, — וועסטו נישט בלייבן איינזאַם אין דיין אומגליק.

איר גוטע דאַמען, איר, וואָס איר באַזוכט אונזערע פאַרוווּנעטע און טיילט זיי ביכלעך מיט בילדער, דרייפאַרביקע היטלעך און נאַשערייען, פאַרגעסט אים נישט, דעם אומגליקלעכן גרעגאָר.

איר גייט אַוועק זעלבסטצופרידענע מיט דעם, וואָס איר האָט מיט אַ ברייטער האַנט באַשאָנקען אָזשען, זייט וויסן, — ס'איז אַ קנאַפּ פאַרדינסט פריילעך צו מאַכן אָזשען. מיט איין דערציילונג, מיט איין האַנטדריק גיט ער אייך אַ סך מער, ווי איר גיט אים. ער שענקט אייך צוטרוי, ער קערט אייך אום די נשמה־רויקייט.

גייט צו גרעגאָרן, וואָס קען נישט געבן מער ווי זיין ליידן, און וואָס האָט שיער נישט אָפּגעגעבן זיין לעבן.

אויב איר וועט אַוועקגיין, נישט שענקנדיק אים אַ שמייכל, האָב איך מורא, אַז איר האָט שלעכט פאַרשטאַנען אייער אויפגאַבע. און פאָדערט נישט, אַז גרעגאָר זאָל אייך ענטפערן אויפן שמייכל: ווי וואָלט דאַן אויסגעזען אייער פּזרונות?

ס'איז לייכט רחמנות צו האָבן אויף אָזשען, וואָס נייטיקט זיך לחלוטן נישט אין דעם. שווערער איז רחמנות צו האָבן אויף גרעגאָרן; און דוקא ער נייטיקט זיך אַזוי אין רחמנות.

פאַרגעסט נישט, אַז אָזשע איז אַ געבענטשטער. און גרעגאָר וועט זיין פאַרשאָלטן, אויב איר וועט אים נישט געבן די האַנט.

גאָט אַליין מוז רחמנות האָבן אויף פאַרשאָלטענע, כאָטש ער אַליין האָט זיי פאַרטיילט מיט גנאָד.

באמת, ס'איז גאָר נאַיוו דער באַגריף פון גלייכהייט, וואָס דערלויבט אונז צו באַהויפּטן, אַז מיר זענען אַלע גלייך פאַרן פּנים פון ליידן. ניין, ניין, ס'איז נישט אַזוי. און ווייל דעם טויט קענען מיר נאָר פון דעם, וואָס קומט פאַר אים און זאָגט אָן זיין קומען, דעריבער מוז מען אָננעמען, אַז אַפילו פאַרן פּנים פון טויט ענען די מענטשן נישט גלייך.

ווערדון

פֿעברואַר — אַפּריל 1916

מיט אַ פֿאַרשנעלערטן מאַרש האָבן מיר געאײַלט צום צפֿון, מיר זענען דורכגעגאַנגען אַ טייל פֿראַנקרייך, וואָס איז ענלעך געווען צו אַ בית־עולם־גאָרטן, אַ פֿאַרזייטן מיט צלמים. מיר האָבן שוין קיין שום ספֿיקות נישט געהאַט וועגן ציל פֿון אונזער מאַרש; זינט מיר האָבן פֿאַרלאָזט ב... פֿלעגן מיר אים צוזאַמלען, אין הסכּם מיט די טעגלעכע באַפֿעלן, אָריענטירנדיק זיך לויט דער באַוועגונג פֿון אונזערע טאַקטישע אײנהײטן. דער גוף פֿון דער אַרמיי האָט זיך געקאָרטשעט, זיך הייליק צוזאַמענגעצויגן, מיטן קאָפּ שוין געשטעקט אין שלאַכט־פֿייער, בשעת דער ווײדל האָט זיך אים נאָכגעשלעפּט איבער די וועגן, וואָס שנײַדן דורך דאָס שלאַכט־פֿעלד בײַ מאַרנע.

ס'איז געווען סוף פֿעברואַר, פֿײַכטע און פּראָסטיקע טעג אונטער אַ פֿינצטערן הימל, וואָס האָט זיך געשפּרייט נאָענט איבער דער ערד. אַרום און אַרום קבֿרים, מיט אַן אָנשטענדיקן, אָדער

ריכטיקער, קאַזיאָנעם אויסזען, יעדער איינער מיט אַ דריי־פאַרביקן, אָדער ווייס־שוואַרצן צייכן און ציפערן. וווּ נישט וווּ פלעגן מיר אָנטרעפן גראָבנס אָנגעפילט מיט וואַסער, פון וואַנעט די צלמים פלעגן קוים אַרויסשטאַרטשען פון צווישן די טאָפּאָלן, ווי מענטשן, וואָס שטרעקן אויס די הענט, כדי נישט דערטרונקען צו ווערן. אַ סך געוועזענע דערפער — זענען איצט נעבעכדיקע, האָפנונגסלאָזע רוינעס. און דאָך זענען אין דידאָזיקע קאַנטן, דאָ און דאָרט, געשטאַנען אָרימע שאָפעס פון ברעטער און דזשעווקעס; אַ דינער זייל רויך האָט אַרויסגעשאָסן פון זיי אין דערהויך, און אינעווייניק האָט זיך באַהאַלטן אַ אומדרייסט פייערל — אַ פּרווו אָנצוהייבן אויפסניי דאָס אַמאָליקע לעבן אויפן אַמאָליקן אָרט, וווּ נישט וווּ פלעגט מען באַגעגענען אַ דאָרף, וועלכעס דער פאַרניכטונגס־הוראַגאַן האָט אַ ביסל געשוינט; מיר פלעגן עס געפינען אָן איבערגעפאַקטס, צוליבן צופלוס פון איינוווינער פון די שכנותדיקע דערפער.

נאָכן אויסמיידן פ... איז אונזער מאַרש געהאַמעוועט געוואָרן צוליבן געדראַנג פון מיליטער־טיילן און וואָגנס; ער איז שטאַרק באַשווערט געוואָרן אָבער פונדעסטוועגן נישט פאַרקלענערט זיין שנעלקייט. די ברייטע וועגן, רעזערווירטע פאַר די מיליטער־טיילן, וועלכע מוזן זיך איילן, אָנקומען שנעל און אָנפאַלן אומגעריכט, זענען פאַר אונז נישט געווען צוגענגלעך. פון אַלע זייטן האָריזאָנט זענען אַנגעקומען דיסציפלינירטע מחנות, מיט אַן אַרסענאַל שוידערלעכע מכשירים, וואָס האָט זיך געקייקלט צווישן די אויסדאַמפונגען פון בענזאָל און צעוואַרעמטן אייל. דורך דידאָזיקע מחנות, האָט זיך אונזער אָפּטיילונג עקשנותדיק געשטופּט פאָרויס אויף די שפּורעס פון די בערגלעך האָבן זיך אַזוי ווי פאַלאַנגעס מוראַשקעס געצויגן די, מיט הינט, איינגעשפּאַנטע אין די וועגלעך מיט פאַרווונדעטע, הינטער זיי אָפּטיילונגען פון פאַרבלאָטיקטע, פאַרמאַטערטע סאַניטאַרן, און צום סוף די וואָגנס פון פעלד־שפּיטעלער, וואָס ווערן אַלץ מער פאַרפולט מיט יעדער מלחמה־וואָך, — וואָגנס געצויגענע דורך פערד, וואָס דאַמפּן מיט שווייס.

פון צייט צו צייט פלעגט זיך אַלץ פאַרהאַלטן ביים פּרשת־דרכים, און די אַמבולאַנסן פלעגן דורכלאָזן פאָראויס די איילנ־

דיקע פאַרניכטונגס־מכשירים, די פעסטע, גרויע מערזשלעך, וואָס האָבן געצאַיילט מיט אַ מעטאַלענע געפּילדער.

אָן אָפּרו, אַ זופּ ווייַן, אַ געמישטן מיט רעגן, אַ מינוט צייט — כּדי צו ווערגן זיך מיט אַ שטיקל האַרט ברויט, און מ'האָט זיך ווידער געלאָזן אין וועג אַריין, טרוימענדיק וועגן אַ קינפטיקן אָפּרו, וועגן אַ טרוקענעם געלעגער און אַ שעה אמתער רו.

נישט ווייט פון צ... האָבן מיר אָנגעהויבן צו באַגעגענען היימלאָזע. דאָס האָט שטאַרק צעשטערט אונזער אָרדנונג; און געוויסע סצענעס האָבן שטאַרק דערמאָנט די עקלהאַפטע עפּיזאָדן פון ערשטן מלחמה־פּעריאָד, פון דעם פּעריאָד פון גרויסן צוריקצוג.

די היימלאָזע האָבן זיך געצויגן לענגאויס די טראַקטן און שטעגן, וואָס צווישן די פעלדער, זיי האָבן פאַרלאָזן די גאַנצע אומגעגנט פון ווערדון, וועלכע האָט לויטן באַפעל פון דער אָנפירנדיקער מאַכט, געזאָלט עוואַקויִרט ווערן. זיי האָבן געטריבן די נעבעכדיקע פערדלעך, זייערע וואָגנס האָבן איבער די אַקסן געזונקען אין די רעדער־שפּורן, טרייסלענדיק מיט דעם גאַנצן געפּעק און מאַטראַצן, פּערינעס און פּראָוויאַנט, צווישן וועלכע ס'האָט זיך דאָ און דאָרט געזען אַ שטייגל מיט זינגענדיקע פייגעלעך. זיי האָבן געוואַנדערט פון דאָרף צו דאָרף, זוכנדיק אומזיסט אַ באַהעלטעניש, אָבער זיי האָבן זיך נישט באַקלאָגט; זיי פלעגן נאָר זאָגן:

— איר פאָרט קיין ווערדון? און מיר זענען אַרויסגעפאָרן פון X... מ'האָט אונז געהייסן אַנטלויפן. ס'איז שרעקלעך שווער צו געפינען עפּס אַ ווינקל.

ס'זענען פאַרבייגעגאַנגען פרויען. צוויי פון זיי האָבן געשלעפּט אַ וועגעלע, וווּ ס'איז געשלאָפן אַ קינד. איינע איז געווען אַ יונגיטשקע, די אַנדערע אַן אַלטע. צוליב דער בלאָטע זענען די קליידלעך בײַ זיי געווען פאַרקאַשערט. זיי האָבן געטראָגן דאָרפישע שיכלעך, און אַזוי ווי מיר, פלעגן זיי בײַ יעדן טריט פאַרזינקען אין בלאָטע, אָפט איבער דעם קנעכל.

מיר האָבן באַגעגנט אַזוינע צוגן אין משך פון גאַנצן טאָג. ב'קען זיך נישט דערמאָנען, אַז עמיצער פון די פרויען זאָל האָבן

געווײנט; זיי האָבן אויסגעזעען איבערגעשראָקן און מוראדיק מיד.

און דערווײַל איז דער האַרמאַטן־דונער געוואָרן אַלץ מעכטיקער און רעגולערער. אַלע וועגן זענען פֿאַרפּראָפּט מיט מענטשן און מאַשינען. דאָ און דאָרט זענען בײַ אַ זײַט געלעגן אַ נבֿלה פֿון אַ פֿערד, וואָס איז געפֿאַלן פֿון אויסשעפּונג. דער ווײַטער רעש פֿון טריט, פֿון מאָטאָרן־גערויש, אויסגעמישט מיטן גערודער פֿון מענטשן, וואָס רעדן און עסן אין מאַרש, איז ביסלעכווײַז געוואַקסן.

און פּלוצלינג האָבן מיר זיך אָפּגעשטעלט בײַם עק וואַלד אויף אַ בערגל, פֿון וואַנעט מ'האָט געזען דאָס גאַנצע שלאַכטפֿעלד. ס'איז געווען אַ ריזיק פֿלאַכלאַנד, געהויקערט דורך בערגלעך און באַשפּרענקלט מיט גרויע וועלדער. לאַנגע רוק־פּאַסמעס פֿון שרפֿות, געטריבן פֿון ווינט, האָבן פֿאַרשטעלט די לאַנדשאַפֿט. אַנדערע רויכן, קלײנע, פֿאַרשידנפֿאַרביקע, פֿלעגן אויסשפּראָצן פֿון דער ערד אומעטום, וווּ ס'איז נאָר געפֿאַלן דער האָגל פֿון קוילן. קיין שום זאַך נישט, אַ חוץ רויכן, מאָמענטאַל־פֿאַרשווינדנדיקע פֿײַערלעך, וואָס מ'האָט געזען בײַם טאָג־שײַן, און גרופּעס צוגעבוידענע לופֿט־באַלאָנען — אומבאַוועגלעכע אין אויפֿמערקזאַמע עדות פֿון אַלץ, וואָס ס'קומט פֿאָר.

נאָר אָט גײען מיר שוין אַראָפּ פֿון בערגל און די נאָכאַנאַנדערדיקע פּייזאַזש־טיילן ווערן פֿאַרשווינדן אײנע נאָך דער אַנדערער. בײַם אַריבערגיין עפּעס אַ בריק, האָב איך אין אַ גרופּע זעלנער באַמערקט אַ פֿרײַנט, וועלכן כ'האָב נישט געזען זינט ס'איז אויסגעבראָכן די מלחמה, און ווײַל אָפּשטעלן זיך האָבן מיר נישט געקענט, איז ער אַ געוויסע צײַט געגאַנגען לעבן מיר, און די פּאָר מינוט האָבן מיר געווידמעט די זכרונות פֿון עבר. דערנאָך האָט ער זיך דערווײַטערט און בײַם געזעגענען האָבן מיר זיך צעקושט — אַ זאַך, וואָס האָט אין שלום־צײַט קיינמאָל נישט פּאַסירט.

ס'איז צוגעפֿאַלן די נאַכט. פֿילנדיק, אַז דאָס וועט שוין זײַן דער לעצטער עטאַפּ, האָבן מיר צוגעגעבן חשק צו גיין צו די

אויסגעשעפּטע מענטשן, לעבן ר... האָב איך פאַרלוירן מיין אָפּטיילונג. כ'בין שטיין געבליבן ביים ראַנד פון וועג, שרייענדיק אין דער נאַכט אַריין... ס'איז דורכגעפאָרן די אַרטילעריע, באַשפּריצנדיק מיך מיט בלאָטע. כ'האָב ענדלעך אָפּגעזוכט די חברים און מיר זענען אַוועק ווייטער — מיידנדיק דערפער אילומינירטע מיט לאַגער-פייערן, וואָס האָבן זיך געטוקט אונטערן שלאַקס-רעגן. מיר זענען געגאַנגען דורך אַ חושכדיקער געגנט, וואָס האַרמאַטן-בליצן, פלעגן זי פּליצלינג באַלויכטן, אַ באַדעקטע מיט מחנות מענטשן, פערד און מלחמה-מכשירים.

דעם 27 ט, פעברואַר, צווישן 10 און 11 אַ זייגער אינאָוונט, זענען מיר אָנגעקומען אין אַ שפּיטאָל, וואָס האָט זיך געפונען אין הילצערנע באַראַקן; ס איז אָנגעגאַנגען אין אים אַ פיבערהאַפטע אַרבעט. מיר זענען געווען אין ב... אין אַ נעבעכדיקן ישוב, אויף וועלכן די דייטשן האָבן צומאָרגנס געזאָלט אַראָפּשליידערן דרייסיק שרעקלעכע באָמבעס, נישט טויטנדיק אפילו קיין מויז.

אַ נאַכטלעגער אויפן שטרוי. אַ הילכיקער כראָפּען פון פופציק טויט-מידע מענטשן. און דאַן דאָס אויפשטיין און ווידער — שיטערע בלאָטע ביז איבער די קנעכל. צוליב דעם, וואָס אונזערע פורן האָבן נישט געטאָרט פאַרנעמען דעם שליאַך, איז אויסגעבראָכן אַ נערוועזע דיסקוסיע, און דער פועל-יוצא איז געווען, אַז מיר האָבן זיך צעטיילט: די פורן האָבן זיך געלאָזט זוכן אַ קירצערן וועג, — און מיר, די פיסגייער, האָבן זיך געלאָזט מיטן ראַנד פון טראַקט, איבער וועלכן ס'האָבן זיך געצויגן הין און צוריק שנורן פון לאַסט-אויטאָס, צוגעדריקטע איינער צום אַנדערן, ווי וואַגאָנעס פון אַ ריזיקער באַן.

פון האַלבער-נאַכט אָן, האָבן מיר שוין אויף זיכער געוווּסט, וווּהין מיר גייען. די פאַרשטאָט ג... איז געלעגן פון אונז אויף אַ שעה גאַנג. אויף די פעלדער, ביי ביידע זייטן, זענען געווען צעלייגט אין לאַגערן אָפּטיילונגען קאָלאָניאַל-מיליטער אין קאַסקעס פון ערד-קאָליר; די זעלנער, וואָס האָבן זיך אומגעקערט פון פראָנט, האָבן אויסגעזען מאָדנע שווייגנדיק. פאַר אונז — די נאָך האַלב-באַהאַלטענע שטאָט, פול מיט קראַכעריי און אָפּקלאַנגען. פונדער-

ווייטנס די בערגלעך ביי דער מעז, אויף וועלכע מ'האָט געקענט דערקענען די הייזער פֿון די דערפֿער אין דעם כסדרדיקן האָגל פֿון קוילן. מיר זענען דורכגעגאַנגען אַ לאָנקע, וואָס איז פֿאַרזייעט געווען מיט פֿאַרלאָזענעם מעבל: בעטן, פּעק זענען געלעגן אָנגעוואָרפֿן אָן אַ סדר — דאָס גאַנצע פֿאַרמעגן איז געווען, דאַכט זיך, רעשטלעך פֿון אַ שפּיטאָל. ענדלעך, זענען מיר צוגעקומען צו ד'ערשטע הייזער און מ'האָט אונדז אָנגעוויזן דאָס אָרט, ווו מ'האָט געוואַרט אויף אונדז.

*

*

צוויי געביידעס זענען געווען געמויערטע, איינגאָרנדיקע פֿאַרייניקט דורך אַ גלעזערנעם קאָרידאָר; אויפֿן איבעריקן שטח פֿון פּלאַץ האָבן זיך געפֿונען הילצערנע געביידעס. אין הינטער־גרונט, סעדער, גערטנער און די ערשטע הייזער פֿון דער פֿאָרשטאָט. פֿון פֿאָרנט — אַ וואַנט פֿון פּאַרק, די לאָנקע, די באַן־ליניע און אויך דער וועג, דער פֿרעכטיקער און שרעקלעכער וועג.

גרופּקעס לייכט־פֿאַרוווּנדעטע האָבן זיך געשלעפּט צום שפּיטאָל; די אומאויפֿהערלעכע אויטאָ־באַוועגונג האָט פֿאַרשפּרייט אַ פֿיבערהאַפֿטע אומרויִקייט פֿון אַ צעשטערטן מוראַשניק.

ווען מיר האָבן זיך דערנענטערט צום פּאַווילאָן, איז אונדז אַרויס אַנטקעגן איינער פֿון די דאָקטוירים:

— קומט, קומט! מיר האָבן דאָ אַרבעט אויף אַ גאַנצן חודש.

ס'איז אמת געווען. אַ געשטיקטע לופֿט און אַ קרעכצערײַ פֿון עטלעכע הונדערט פֿאַרוווּנדעטע האָבן אונדז תּיכף אַרומגעכאַפּט. דער שטאָט פֿון שפּיטאָל... № האָט זיך געפּאָרעט מיט דער אַרבעט פֿון פֿאָריקן מעת־לעת אָן, און ווייניק וואָס באַוויזן. אויסגעבלייכטע און אויסגעמאַטערטע פֿון דער נאַכט פֿאַריאושטער אַרבעט, האָבן דאָקטוירים און סאַניטאַרן געפּאָדערט אויף אַלע זייטן, קלייבנדיק

אין די חמרים פאַרווונדעטע און זיי פלעגן געבן הילף צוויי — אין דער צייט, ווען ס'פלעגן אָנקומען צוואָנציק.

וואַרטנדיק אויפן אָנקומען פון די מאַטעריאַלן, האָבן מיר באַזוכט די פאַווילאָנען. נאָך מיט עטלעכע טעג צוריק האָט מען דאָ געהיילט אָנשטעקנדיקע קראַנקע. דער לאָקאַל, וואָס איז אויף גיך דעזינפעקצירט געוואָרן, איז געווען דורך און דורכגעזאַפּט מיט די אויסדאַמפונגען פון פאָרמאָל, וועלכע האָבן גערייצט דעם שלונג, און דאָך נישט געקענט גובר זיין דעם עקלהאַפטן גערוך פון אָנגעזאַמלטן עולם. מ'האָט געזען דידאָזיקע מענטשן פאַרזאַמלט אין די צימערן, אַרום די אייוועלעך, אויף די בעטן אין די שלאָפצימערס. אָדער גאָר אויסגעלייגט אויף די שטיינערנע פאָדלאָגעס פון די קאָרידאָרן.

אין יעדן פון די זאַלן פון דער קלענערער געביידע האָבן זיך געפונען פון דרייסיק ביז פערציק פאַרווונדעטע זעלנער פון פאַרשידענעם געווער; זיי האָבן געדרימלט, געקרעכצט און פון צייט־צו־צייט שפאַנענדיק מיט מי, דערווייטערט זיך, כדי אַריינצוגיין אין אָפטריט, אָדער זוכן מיט די „מאַניערקעס" אין האַנט עפעס צו טרינקען.

וואָס ווייטער מיר זענען געגאַנגען, אַלץ שרעקלעכער איז געוואָרן דאָס בילד. דאָ — אין די ווייטערע זאַלן און אין הויפּטפאַווילאָן — זענען געווען אַ סך שווער פאַרווונדעטע, וועלכע האָבן אָנגעהויבן שרעקלעך צו שרייען, ווי נאָר מיר זענען אַריינגעקומען. אַ סך פון זיי זענען דאָ שוין געווען זייט עטלעכע טעג. די ברוטאַלקייט פון די געשעענישן, דאָס איבערגרופירן די שלאַכט־איינהייטן, דער איבערפלוס פון אַרבעט — דאָס אַלץ האָט זיך צוזאַמענגעלייגט, שאַפנדיק אַ סיטואַציע, וואָס האָט צוגענומען דעם חשק און פאַראַליזירט דעם בעסטן ווילן.

מיר עפענען עפעס אַ טיר, און די זעלנער, וואָס געפינען זיך אינעווייניק, הייבן אָן אין דעמזעלבן מאָמענט צו שרייען מיט די גאַנצע כוחות. אַנדערע, וואָס ליגן אויף טראַגעס, כאַפן אונדז פאַר די פיס און בעטן רחמים מ'זאָל זיך פאַרנעמען מיט זיי. עטלעכע סאַניטאַרן איילן מיט הילף, זיי קענען זיך אָבער קיין

עצה נישט געבן מיט אַזאַ קאָלאָסאַלער אויפגאַבע. אַלע ווייל פלעגט מיר עמעצער אַ צי טאָן פאַר דער פאָלע פון מאַנטל, באַקלאָגנדיק זיך:

— כ'בין שוין דאָ פיר טעג! זייט אַזוי גוט, קוקט זיך אום אויף מיר.

און ווען כ'פלעג ענטפערן, אַז כ'וועל זיך באַלד אומקערן, פלעגט דער קראַנקער אָנהייבן צו וויינען:

— אַלע זאָגן זיי, אַז זיי וועלן צוריקקומען, און זיי קומען קיינמאָל נישט צוריק...

דאָ פלעגט אַ זעלנער, געפייניקט פון היץ, רעדן צו אונז זינלאָזע רייד, דאָ פלעגן מיר אַרומגיין אַ שווייגעדיק בעטל, כדי צו זען דעם פאַרוווּנדעטנס פנים, אָבער דאָרטן איז שוין געלעגן אַ מת.

יעדער זאַל, וואָס מיר האָבן באַזוכט, האָט אַנטפּלעקט פאַר אונז דעמזעלבן פיין. האָט געאָטעמט מיטן זעלבן ריח פון דעזינפעקציע און צואה, ווייל נישט שטענדיק פלעגט דער סאַניטאַר באַוויזן קומען אין דער צייט און אַ סך פון די זעלנער זענען געלעגן אין זייערע אומריינקייטן, נישט לייגנדיק קיין אַכט דערויף.

כ'דערמאָן זיך אַ געוויסן פאַרלאָזענעם צימערל; אויפן טיש אַ טעפעלע קאַווע מיט מילך, מיט צעווייקטן ברויט אין דער קאַווע; אויף דער פאָדלאָגע אַ פאָר פרויען-לאַטשן, און אין ווינקל טואַלעט-מכשירים און לאָקן פון בלאָנדע האָר... כ'געדענק, ווי אין אַ געוויסן צימערל האָט אַ פאַרוווּנדעטער זעלנער, אָנגעגריפן פון אַ מוח-אַנטצינדונג, געשריגן אָן אויפהער: ...29, 28, 27... 29, 28, 27... אַ רויב פון אַ מאָדנער ציפער-פאַרפאָלגונג. כ'זע די קיך, ווו עפעס אַ זעלנער האָט געמאַכט אַ קורטשאַק... כ'זע דעם אונטער-אָפיציר פון די אַלזשירישע שיסער, וועלכער גייט לענגאויס פון קאָרידאָר מיט זיין אויסגעהאַקטן אויג, פון וועלכן דער באַנדאַזש האָט זיך אַראָפגערוקט. איך הער דאָס כאָרכלען פון אַ פאַרוווּנדעטן אין שאַרבן, וואָס האָט געהאַט צווישן מויל און נאָז עפעס אַזוי, ווי אַ גרויסן רויטן שוואָם. און כ'זע נאָך — אַ געלן דייטש מיט אַ קערפער באַדעקט דורך ווערים, וואָס האָט געבעטן אַ רינאַל.

אַרום צוועלף בייטאָג איז אָנגעקומען דער הויפּט־דאָקטאָר מיט זיינע חברים און מיט אונזערע פורן. צוזאַמען מיט אים האָבן מיר באַזוכט די איבערגעבליבענע פאַוויליאָנען. באַוואָפנט מיט אַ שפּריץ — איידער ס'איז געקומען די ריי אויפן מעסער — האָב איך זיך גענומען צום איינשפּריצן מאָרפיום. די אַרבעט האָט אויסגעזען צו זיין ריזיק און איז געוואַקסן מיט יעדער רגע. מיר האָבן זיך אויף גיך געטיילט מיט איר, פאַרטיילנדיק צווישן זיך די ראָלן. די ווייטיק־געשרייען האָבן פאַרטויבט די שרעקלעכע קאַנאָנאַדע. לעבן מיר האָט אַמענטש, וועלכן כ'האָב געקענט פאַר אַן ענערגישן און פעסטן, גערעדט דורך די ציין: „ניין! ניין! אַלץ וואָס איר ווילט — נאָר נישט מלחמה“.

פריער פאַר אַלץ האָט מען אָבער געמוזט מאַכן אַן אָרדענונג אין גיהנום.

* *

אין משך פון עטלעכע שעה איז די אָרדענונג איינגעשטעלט געוואָרן. מיר זענען געווען צעבראָכן פון אייליקן מאַרש און פון שלאָפלאָזיקייט; אָבער מענטשן האָבן אָוועקגעלייגט די רוקזעק און זיך אַ וואָרף געטון אויף דער אַרבעט מיט אַ שטומען ברען, וואָס האָט אָנגעצונדן, דאַכט זיך, די צום ווינציקסטן אָפּפערוויליקע. די ערשטע אָנשטרענגונג האָט געדויערט זעקס און דרייסיק שעה, אין משך פון וועלכע יעדער איינער האָט געאַרבעט, וויפל ער האָט נאָר געקענט, פאַרגעסנדיק לחלוטין אין זיך.

מ'האָט צוגעגרייט פיר אָפּעראַציע־זאַלן. דאָרטן האָט מען אָן אויפהער אַריינגעטראָגן פאַרוווּנדעטע און דאָרטן האָט אַן ערנסטער, פאָרזיכטיקער ווילן דעצידירט וועגן יעדן איינעם, וועגן זיין גורל, וועגן זיין צוקונפט... צוליב דעם איבערפלוס פון אַרבעט האָט מען זיך געדאַרפט טיף קאָנצענטרירן, איידער מ'האָט זיך גענומען צום מעסער, כדי פעסטצושטעלן די נייטיקייט פון קרבן, וועלכער פאַרזיכערט דאָס לעבן אָדער דערהאַלט כאָטש בא אַ

שטיקעלע האָפענונג צו לעבן. אין משך פון איין סעקונדע פון טיפן נאָכדענקען האָט מען געדאַרפט פאָרויסזען. מאַכן אַ באַלאַנס פון אַ גאַנצער מענטשלעכער עקזיסטענץ. און נאָכדעם האַנדלען, מעטאָדיש און מיט אַן אומבאַדינגטער דרייסטקייט.

ווי נאָר איין פאַרווונדעטער פלעגט פאַרלאָזן דעם זאַל פלעגט אַן אַנדערער פאַרנעמען זיין אָרט; און בשעת די צוגרייטונגען צו די אָפּעראַציעס, פלעגן מיר גיין פאָרויס אויסקלויבן און קלאַסיפיצירן די פּאַציענטן, ווייל אַ סך פון זיי האָבן זיך שוין אין גאָרנישט נישט גענייטיקט; זיי האָבן זיך געוויגט אין אַ ספערע, וואָס איז נישט צוטריטלעך פאַר מענטשלעכע מעגלעכקייטן און האָבן געוואַרט אין פאַרגליווערטקייט אויפן חסד פון טויט.

דאָס וואָרט „intransportebles”*) וועלכעס מ׳האָט איינמאָל אַרויסגעזאָגט, האָט געגעבן אַ ריכטונג אונזער אַרבעט. מ׳האָט אָפּגעטיילט פאַרווונדעטע, וועלכע האָבן געקענט וואַרטן נאָך עטלעכע שעה אויף אַ לינדערונג פון זייערע ליידן און וואַנדערן ווייטער נאָך הילף. אָבער הערנדיק דאָס ווישן פון אויטאָס, האָבן אַלע געוואָלט פאָרן; און מ׳האָט געזען מענטשן, וועלכע האָבן געבעטן רחמים, מ׳זאָל זיי צונעמען, און נאָכדעם, שוין אין גסיסה־קאָנוולסיעס, האָבן זיי פאַרזיכערט, אַז זיי שפּירן זיך גענוג שטאַרק, כדי דורכצומאַכן די רייזע...

אַנדערע האָבן דערציילט זייערע איבערלעבונגען; די מערהייט אָבער האָט געשוויגן. זיי האָבן געוואָלט אַוועקגיין ערגעץ־ווייט... אָדער קודם כל — שלאָפן, טרינקען. די נאַטירלעכע באַדערפענישן זענען געווען שטאַרקער פון אַלץ און האָבן געהייסן פאַרגעסן וועגן ווייטיק. כ׳געדענק, מ׳האָט איינעם פון די־דאָזיקע אומגליקלעכע אַ פרעג געטון, וואָס ער וואָלט זיך געווינטשן... ער האָט געהאַט אַן ערנסטע ווונד אין ברוסט און געוואַרט, מ׳זאָל אים אונטערזוכן. ער האָט נישט דרייסט געענטפערט, אַז ער וואָלט

---

*) אַזאַ, וועלכן מען קען נישט איבערטראָגן (א. ב.)

געוואָלט לאָזן אָדערן, אָבער ווען דער דינער איז צוגעלאָפֿן מיט דער כּלי, האָט שוין דערדאָזיקער מענטש נישט געלעבט.

די ריזיקייט פֿון דער אומגעמיטלבאַרער אויפֿגאַבע האָט אײַנגעבן אָפּגעצויגן אונדזער אויפֿמערקזאַמקייט פֿון דער נאָענטער שלאַכט און דער באַטויבנדיקער קאַנאָנאַדע. אַרום אונדז האָבן די אויפֿרײַסן גענומען שרעקלעך אויפֿטרייסלען די פּאַווילאָנען. אַ קלײנער פּאַנצער־אויטאָ האָט זיך פֿאַרקליבן נישט ווײַט פֿון אונדז. מ'האָט געזען דעם אַרויסשטאַרטשנדיקן האַלדז פֿון דעם ים־האַרמאַט, וואָס האָט אַלע ווײַלע מיט אַ מוראַדיקן קנאַל אַרויסגעוואָרפֿן זײַן פֿײַערדיקע צונג.

די אַרבעט איז געגאַנגען אַלץ לעבעדיקער אין סאַמע מיטן פֿון האַרמידער. פֿעסער וואַסער האָבן זיך אַ כּליאַפּע געטון אין די קאָרידאָרן, אַוועקטראָגנדיק בלאָטע, בלוט, דעם גאַנצן אָפּפֿאַל פֿון די אָפּעראַציע־זאַלן. די אָפּערירטע קראַנקע האָט מען אַרײַנגעטראָגן אין בעטן מיט פֿרישע וועש. דורך די אָפֿענע פֿענצטער, וואָס האָבן אַרײַנגעלאָזט רײנע, אָפּפֿרישנדיקע לופֿט, האָט מען געזען די נאַכט, וואָס איז צוגעפֿאַלן איבער די בערגלעך פֿון מעז, פֿול מיט בליצן און קנאַלן.

אַלע ווײַלע פֿלעגט עפּעס אַן אַנדערער פֿאַרווונדעטער ברענגען פֿרישע ידיעות וועגן גאַנג פֿון דער שלאַכט. קרעכצנדיק פֿלעגט ער דערציילן וועגן אַ באמת אומגלייבלעכן באָמבאַרדירן, וועגן אַן עקשנותדיקן ווידערשטאַנד, וועגן קאָנטער־אַטאַקעס אין דעם ווילדן קאַמף.

יעדער אײנער פֿון דידאָזיקע אײַנפֿאַכע מענטשן פֿלעגט פֿאַרענדיקן זײַן דערציילן מיט דיזעלבע ווערטער, וואָס פֿלעגן פֿאַרוווּנדערן אין דערדאָזיקער שעה פֿון צערודערונג:

— איצטער וועלן זיי שוין נישט דורכגיין...

נאָכדעם פֿלעגט ער ווידער אָנהייבן צו קרעכצן.

בעת די שלאַכט־וואָכן, האָבן מיר דווקא פֿון מויל פֿון דידאָזיקע אומגליקלעכע, צווישן צוויי ווײַ־געשרייען געהערט ווערטער פֿון וווּנדערלעכער האָפֿענונג און טרייסט.

ס'איז אַריבער די ערשטע נאַכט אין דעמדאָזיקן מיש־מאַש.

דער פּרימאָרגן האָט אונז באַגעגנט באַ אַ ריזיקער, אָבער שוין איינגעאָרדנטער, קלאַסיפיצירטער אַרבעט, באַ אַן אויפגאַבע, וואָס איז שוין אויף אַ העלפט געלייזט געווען.

אַן אָפיציר פון אַ העכערן ראַנג איז אונז געקומען באַזוכן. ער האָט אויסגעזען אומרויִק.

— דאָס אָרט איז געפערלעך — האָט ער געזאָגט. — הלואי זאָל אייך נישט אויסקומען צו אַרבעטן אויף זיך גופא... מ'וועט אייך זיכער באַשיסן אַ זייגער צוועלף...

אין דעם מאָמענט, ווען דידאָזיקע נביאות איז מקוים געוואָרן, האָבן מיר שוין נישט געטראַכט וועגן איר.

אַרום צוועלף האָט אַ שאַרפער פייף דורכגעשניטן די לופט און אַ צען באָמבעס זענען געפאַלן אויפן הויף פון שפּיטאָל; איינע פון די געביידעס איז באַשעדיקט געוואָרן, אָבער קיין פאַרלוסט אין מענטשן איז נישט געווען. ס'איז געווען אַן אָנהייב פון אַ נישט רעגולערער, אָבער אָפטער באָמבאַרדירונג, וואָס הגם זי איז נישט געווען געווענדט קעגן אונז, האָט זי אונז דאָך געשטעלט אין אַ כּסדרדיקער סכּנה.

קיין קעלערן זענען נישט געווען. גאָרנישט — אויסערדינע ווענט. די אַרבעט איז געגאַנגען אָן אויפהער.

אויפן דריטן טאָג איז די שיסעריי שטיל געוואָרן און האָט אונז דערלויבט צו פאַרענדיקן אונזערע איינריכטונגען. דער שונא האָט עקשנותדיק באָמבאַרדירט די שטאָט און די פראָנט-ליניע. און ווייל אונזער אַרטילעריע האָט געענטפערט אויף באָמבעס מיט באָמבעס, מיט ווילדע זאַלפן, האָט זיך געשאַפן ווי אַ שוץ-וואַנט איבער אונז... דער צופלוס פון פאַרווונדעטע איז קלענער געוואָרן. ס'זענען פריש אָנגעקומען עטלעכע זעלנער, וואָס האָבן געקעמפט אין אָפענעם פעלד, אַזוי ווי אין די ערשטע מלחמה-טעג, אָבער אונטער אַ שטורם פון באָמבעס, וואָס זענען ביז איצט באַשטימט געווען נאָר צו פאַרניכטן פעסטונגען. אונזער חבר ד... האָט זיך אומגעקערט פון שלאַכט-פעלד צופוס; ער איז געווען טויט בלאַס און האָט צוגעהאַלטן זיין צעשמעטערטע האַנט. שטאַמלענדיק, האָט ער דערציילט וועגן די טראַגישע געשעענישן: דער פאָלק זייבער

האָט זיך אַנטקעגנגעשטעלט דעם פייערדיקן שטורם; טויזנטער דייזיקע גראַנאַטן זענען געפאַלן אין ענגן טאָל און מ'האָט געזען מענטשלעכע גלידער, פאַרטשעפּעטע אין קוסטעס, שרעקלעך צעפליקטע קערפּערס. די זעלנער זענען דאָך פאַרבליבן אויפן פּלאַץ און געקעמפט.

אין אַ פערטל שעה נאָכן אָנקומען איז ד... אַן אָפּגעפרישטער, אַ געקרעפטיקטער געזעסן אויפן אָפּעראַציע־טיש, זיך צוגעקוקט צו זיין ברייטער ווונד, און האָט רויק אָפּגעסדרט וועגן זיין אומזיכערער צוקונפט.

דעמזעלביקן טאָג נאָך, פאַרנאַכט, האָבן מיר געקענט אַרויסגיין פון פאַוויליאָן און אָטעמען עטלעכע מינוט מיט נישט פאַרפעסטעטער לופט.

דאָ האָט געהערשט אַן אומאויפהערלעכער טומל, אַזוי ווי ערגעץ אַנדערש — שטילקייט. ער האָט פיל געמאַכט דעם רוים, אַזש איבער די וואָלקנס. מיר זענען געווען דורכגעדרונגען מיט אים, כמעט שיכּור.

אַ פיפּצען פון יענע לופט־באַלאָנען, וואָס זעלנער רופן זיי „ווורשטלעך”, האָבן געשאַפן אַ האַלב־קרייז אין דער לופט און האָבן געוואַכט...

אויף יענער זייט פון די בערגלעך, אויפן מזרח, אין בלויען נעפל, האָבן פּונקט אַזוי געוואַכט די דייטשע לופט־באַלאָנען.

די נאַכט איז צוגעפאַלן. די לופט־באַלאָנען האָבן טריי געוואַכט אויף זייערע פּאָסטנס. מיר האָבן זיך געפונען אין צענטער פון אַ פייערדיקן קרייז. אויפן דרום־מזרח האָט זיך פונדעסטוועגן געעפנט אַ שוואַרצער דורכבראָך; ס'האָט זיך געפילט, אַז דאָרטן איז אַ פרייער קאָרידאָר, וואָס פירט צום לאַנד, צו שטילקייט. עטלעכע הונדערט מעטער פאַר אונדז איז געווען אַ פּונקט, וואָס איז כסדר באַשאָסן געוואָרן דורכן שונא; ס'האָט דאָרט געדונערט פון די גראַנאַט־אויפרייסן, וואָס זענען מיט קראַפט, ווי קלעפּ פון אַ האַמער, געשליידערט געוואָרן אויף דער ערד. אַלע וויילע פלעגן מיר געפינען אונטער די פיס פיצלעך שטאָל, נאָך וואַרעמע און לייכט פאָספאָריזירנדיקע אין טונקל.

* * *

פֿון יענעם טאָג אָן האָט אַ געשיקטע פֿאַרטיילונג פֿון אונזערע אַרבעטס=שעהן און אונזערע מיטלען, דערלויבט יעדן פֿון אונז לויט דער ריי נאָך, געניסן פֿון אַ ווײַלע אָפּרו: צוליב אַ סך סיבות, איז דער שלאָף געוואָרן פֿאַר מיר עפּעס נישט צוטריטלעכס און אין משך פֿון עטלעכע וואָכן האָב איך נישט געוווסט, וואָס דאָס הייסט: שלאָפֿן.

פֿון צײַט צו צײַט פֿלעג איך אַרײַנגיין אין צימער, וואָס מ'האָט באַשטימט פֿאַר מײַן חבר פּ... און פֿאַר מיר, און כ'פֿלעג זיך לייגן אויפֿן בעט, באַהערשט דורך אַ מידקייט, וואָס האָט געגרענעצט מיט משוגעת; אָבער דאָס כסדרדיקע קלאַפּן פֿון שטיוול און הילצערנע שיך, האָט מיט געוואַלט געהאַלטן וואַך דעם באַוווסטזיין און האָט אויפֿגעריסן די אויגן=לעפּלעך. אַלע ווײַלע פֿלעגט מען הערן אין אַ כאָר די קולות פֿון די פֿאַרוווּנדעטע; מיר האָבן געהאַט אין די שכנותדיקע זאַלן בײַ אַ טוץ פֿאַרוווּנדעטע אין קאָפּ, בײַ וועלכע אַ מוח=אַנטצינדונג האָט אַרויסגעריסן פֿון ברוסט אַן איינטאָניק וואָיען; דאָרט זענען אויך געווען פֿאַרוווּנדעטע אין בויך, וועלכע האָבן זיך געבעטן רחמים אַ טרונק, וואָס איז זיי געווען פֿאַרווערט; עס זענען אויך געווען פֿאַרוווּנדעטע אין ברוסט, וועלכע ס'האָט געמאַטערט אַ שווערער, מיט בלוט אָנגעזאַפּטער הוסט, און ענדלעך די אַלע, וואָס האָבן געקרעכצט, וואַרטנדיק אויפֿן אומדערגרײכבאַרן אָפּרו...

דאַן פֿלעג איך זיך אויפֿהייבן און זיך נעמען צו דער אַרבעט; כ'האָב נאָר מורא געהאַט, אַז צוליב דער איבערגעמאַטערטקייט זאָל דאָס אויג זײַן נישט גענוג שאַרף און די הענט נישט גענוג זיכער פֿאַר דער שרעקלעכער פֿליכט.

באַזונדערס האָט זיך די שיסערײַ געשטאַרקט ווי אַ שטורם אין די נעכט.

די לופֿט, וואָס איז געפֿליקט געווען פֿון אויפֿרײַסן, האָט געמיאַוטשעט ווי אַ ווילדע קאַץ; די דונערן פֿלעגן זיך דערנענ=

טערן און דערווייטערן מעטאָדיש, ווי טריט פון אַ ריז, וועלכע שטייט אויף דער וואַך אַרום אונז, איבער אונז, אין אונז.

אַלע אינדערפרי, אויסנוצנדיק אַ מינוטיקע הפסקה אין באַמבאַרדירן, פלעגן די סאַניטאַרן לויפן באַזוכן די פרישע לייקעס און אויסגראָבן פון זיי די קוילן פון גראַנאַטן... כ'האָב געקלערט וועגן אַ שיין ווערטל פון ייִנגערן דאָקטאָר מ..., וועלכעס ער האָט געזאָגט, בעת כ'האָב אים געפירט צום בעט, נאָכן באַנדאַזשירן אים די ווונד אויפן קאָפּ. ער האָט אָנגעוויזן אין דער זייט, ווו ס'האָבן געדונערט די אויפרייסן:

— די טעפּלעך פאַלן שטענדיק דערלעבן...

פאַר אַ סך פאַרווונדעטע איז דאָך דאָס אומאויפהערלעכע קנאַלן געווען נישט צום פאַרטראָגן. מיט טרערן האָבן זיי זיך געבעטן באַ אונז, מ'זאָל זיי אָפּשיקן ערגעץ אַנדערש; און גראָד דידאָזיקע וואָלטן נישט איבערגעטראָגן קיין שום טראַנספּאָרטירונג. מיר האָבן זיי געמוזט טרייסטן און ווייטער האַלטן זיי אין שפּיטאָל. אַנדערע, דערשעפּט ביז גאָר, פלעגן שלאָפן אַ גאַנצן טאָג. אַנדערע האָבן אַרויסגעוויזן פלעגמאַטישקייט, ס'קען זיין, אַז טיילווייז צוליב דער היץ, ווי צום ביישפּיל, יענער פאַרווונדעטער אין בויך. ווען כ'האָב אים אונטערזוכט, האָט ער באַמערקט, אַז כ'קער אום דעם קאָפּ אויפן אָפּקלאַנג פון שרעקלעכן אויפרייס אין שכנותדיקן פעלד, און האָט מיר רויק דערקלערט, אַז דידאָזיקע געשיכטעס זענען נישט געפערלעך.

איינמאָל בּאַנאַכט איז געקומען צו לויפן עפּעס אַ זשאַנדאַרם מיט אַ פּנים, פאַרגאָסן מיט בלוט.

ער האָט געפּאָכעט מיט דער לאַמטערנע, וואָס האָט אים געדינט צום רעגולירן דעם ראָד־פאַרקער און עקשנותדיק געחזרט, אַז דער שונא האָט דערזען זיין לעמפּל און באַשאָטן אים מיט באָמבעס.

אין דער אמתן האָט ער געהאַט נאָר עטלעכע לייכטע ראַנצן. ער איז אַוועק אַן אַרומגעוואַשענער, אַן אַרומגעבאַנדאַזשירטער, אָבער אויף צומאָרגנס איז ער צוריקגעקומען צו אונז — דאָס מאָל — דערהרגעט מיט אַ גראָב שטיק אייזן.

ס'איז געווען אַ לאָקאַל, וואָס האָט געהייסן דער וואָרט=זאַל, אין וועלכן ס'איז פאָרגעקומען דאָס סאָרטירן די קראַנקע. צען מאָל אין משך פון טאָג האָט זיך געדאַכט, אַז מ'האָט דעם זאַל אויסגעליידיקט, אַז מ'האָט אויסגעשעפּט דעמדאָזיקן רעזערוואַר פון פיין; אָבער יעדעס מאָל פלעגן מיר אים געפינען ווידער פאַרפולט, כמעט פאַרפּאַקט מיט פאַרבלאָטיקטע טראַגעס, אויף וועלכע מענטשן האָבן, שווער אָטעמענדיק, געוואַרט אויף הילף.

נאָך דעמדאָזיקן פאָרהויז, האָט זיך געפינען דער עוואַקואַציע=זאַל; ער האָט אויסגעזען ווייניקער חושכדיק פאַר יענעם, כאָטש ער איז געווען פונקט אַזוי באַקעט און טונקל; אָבער די פאַרווונדעטע זענען דאָ געווען ריינע, שוין אָפּערירטע, אַרומגעבאַנדאַזשירטע, געקרעפטיקטע דורך הייסע געטראַנקען און דורך פאַרשידענע האָפנונגען, זיי האָבן דאָך אויסגעמיטן דעם ערשטן שניט פון טויט.

צווישן ביידע זאַלן, אין אייביקן צוג=ווינט, האָט געלעבט אַ שרייבער, אַ קרבן פון דער פאַרטעמפּנדיקער, אָבער גלייכצייטיק נויטיקער ביוראָקראַטיע. פון אָנהייב, אין משך פון דריי טעג און דריי נעכט, איז דערדאָזיקער מענטש געזעסן צוגעשמידט צו זיין אומדאַנקבאַרער אַרבעט, אַזש ביז דעם מאָמענט, ווען מ'האָט באַמערקט זיין שרעקלעך געענדערט פנים, אַ פנים פון אַ מענטש, וואָס איז כמעט משוגע געוואָרן, באַצייכענענדיק, אָן אויפהער, מיט ציפערן און פאַמיליעס דידאָזיקע פיין.

* * *

די ערשטע טעג פון מערץ זענען געווען קאַלטע, שניי און זון האָבן זיי דורכגעפלאָכטן צוזאַמען, ווען די לופט איז ריין געווען, האָבן מיר געהערט אין איר דעם לעבנס=פולס פון אַעראָפּלאַנען און די אָפּקלאַנגען פון זייערע קאַמפן. דאָס טרוקענע קלאַפּן פון קוילן=וואַרפערס, די אומאויפהערלעכע האַרמאַטן=שיסעריי האָבן געשאַפן איבער אונז, ווי אַ קראַכנדיקן קופּאָל. די דייטשע אַעראָ=

פלאַנען פלעגן פאַרשיטן אונזער טעריטאָריע מיט באָמבעס, וועלכע האָבן לאַנג געפייפט אין דער לופט, איידער זיי פלעגן אויפרייסן, פאַרגראָבנדיק זיך אין דער ערד אָדער אין געביידעס. איינע פון יענע באָמבעס איז געפאַלן אין עטלעכע טריט ווייטער פון זאַל, ווו כ'האָב אָפערירט אַ פאַרווונדעטן אין שאַרבן. כ'געדענק מיין שנעלן בליק ,וועלכן כ'האָב געוואָרפן צום פענצטער, און די געשרייען און דעם ווילדן געלויף פון די מענטשן הינטער די פענצטער.

איינמאָל, איינדערפרי, האָב איך באַמערקט, ווי דער אַראָפּלאַן, וואָס האָט געקרייזט איבער די בערגלעך פון מעז, האָט אָנגעהויבן צו שלעפן הינטער זיך, ווי אַ ווײַדל פון אַ קאָמעטע, אַ געדיכטן צאָפּ שוואַרצן רויך, און נאָכדעם איז ער פערפענדיקולאַר אַראָפגעפאַלן אונטן, אין אַ פרעכטיקן פלאַם, וואָס איז געווען בלענדנדיק העל, נישט געקוקט אויפן זונענשיין. און כ'האָב אַ טראַכט געטון וועגן די צוויי מענטשן, וואָס לעבן איבער דעמדאָזיקן פאַל.

די מיליטערישע סיטואַציע האָט זיך געבעסערט פון טאָג צו טאָג, אָבער דער קאַמף איז אַלץ געווען שווער. די „קאַליבערס“, וואָס דער שונא האָט באַנוצט צו פאַרניכטן מענטשן-מאַטעריאַל, האָבן אַרויסגערופן שרעקלעכע וווּנדן, אָן שום ספק שווערערע פון די, וואָס מיר האָבן באַטראַכט אין די ערשטע צוואַנציק מאָנאַטן פון דערדאָזיקער מלחמה, וועלכע איז געווען אומברחמנותדיק שוין פון סאַמע אָנהייב אָן. אַלע דאָקטוירים האָבן געקענט פעסטשטעלן אַ שווידערלעכן דערפאָלג, וואָס איז דערגרייכט געוואָרן אין אַזאַ קורצער צייט, צוליבן פאַרבעסערן די פאַרניכטונגס-מכשירים. מיט פאַרביטערונג האָבן מיר באַוווּנדערט דעם מענטש, וואָס וואַרפט זיך מיט זיין שוואַכן אָרגאַניזם אין פלאַם פון דער נישט גענוי אויסגעפאָרשטער און נישט באַצוווּנגטער כעמיע, וועלכע שטייגט אַריבער מיט איר ברוטאַלקייט די ווילדע נאַטור-כוחות. און איבערהויפּט פלעגן מיר באַוווּנדערן, וואָס אַזאַ דעליקאַטער, פון האַרמאָניע-געשאַפענער און האַרמאָניע-שאַפנדיקער קערפער, האָט געקענט אַריבערטראָגן, נישט צעפאַלנדיק תיכף, אַזוינע שרעקלעכע קלעפ און באַשעדיקונגען.

אַלע מאָל פלעגט עמיצער אָנקומען צו אונז מיט איינעם, אָדער עטלעכע, אײנגאַנצן אַרויסגעריסענע גלידער, און ער פלעגט נאָך אָנקומען אַ לעבעדיקער... אַנדערע פלעגן האָבן נישט צו איין ווונד, נאָר אַמאָל דרייסיק, פערציק און נאָך מער. מיר האָבן מעטאָדיש געפּאָרשט יעדן קערפּער, מאַכנדיק איין טרויעריקע דערפינדונג נאָך דער צווייטער. דידאָזיקע קערפּערס האָבן דערמאָנט יענע צעבראָכענע שיפן, אין וועלכע דאָס וואַסער שטראָמט אַריין פון אַלע זייטן, און דווקא דערפאַר, וואָס דאָסדאָזיקע ברוכוואַרג איז געווען, ווי ס'האָט זיך אויסגעוויזן, פאַרמשפּט צום דערטרינקען ווערן, האָבן מיר זיך דאָך געקלאַמערט אָן זיי מיט אַן עקשנותדיקער האָפענונג, אפשר וועלן מיר דאָך קענען זיי צושלעפּן צום פּאָרט און פאַרריכטן.

אין דער צייט פון אַרבעט־איבערפלוס איז אוממעגלעך געווען אויסצוטון און גוט ריין צו מאַכן די קראַנקע פאַרן אַריינפירן זיי אין אָפּעראַציע־זאַל. די אויפגאַבע איז באַשטאַנען נאָר אין איזאָלירן, אויף וויפיל מעגלעך, די אַרבעט פון מעסער, פון דער אַרומיקער בלאָטע, שמוץ און פּאַראַזיטן; כ'האָב געזען זעלנער, וואָס האָבן געהאַט אויף זיך אַזוי פיל לייז, אַז באַזונדערע טיילן פון די באַנדאַזשן זענען פול געווען מיט זיי ביז די סאַמע ווונדן. די אומגליקלעכע האָבן זיך פאַרטיידיקט און איבערגעבעטן, ווי ס'וואָלט געווען זייער שולד...

אין יענע צייטן פלעגן זיך די פּאַציענטן אַזוי אָפט בייטן, אַז מיר פלעגן זיך באַקענען נאָר מיט זייערע ווונדן: דער מענטש פלעגט פאַרשווינדן, נאָך פאַרטיפט אין שלאָף; מיר אַליין האָבן שוין אָנגענומען פאַר אים אַלע באַשלוסן, כמעט נישט הערנדיק זיין קול, כמעט נישט צוקוקנדיק זיך צו זיין פּנים.

מיר האָבן אויסגעמיטן אַן ענגשאַפט אין די זאַלן און באַזייטיקט אַלע אָפּערירטע, ווען ס'האָט נישט געדראָט קיין קאָמפליקאַציעס. מ'פלעגט זיי באַזאָרגן מיט אויטאָס, וואָס פלעגן אָן אויפהער בייטן זיך הינטער דער טיר. אַנדערע פון זיי פלעגן אינגיכן זיך אומקערן צוריק דורכגעלעכערטע מיט שטיקלעך שראַפנעלן; דער שאָפער פלעגט נישט באַווייזן זיך דורכצוקריגן דורך

די באָמבעס, און פלעגט אָפּט אויך אַליין פאַרוווּנדעט ווערן, אויך נישט איין סאַניטאַר האָט די קויל געטראָפן אין וועג, און ער פלעגט זיך אומקערן אויף זײַנע אייגענע טראַגעס.

איינמאָל אינאָוונט האָט זיך דערהערט אַ סיגנאַל אויף אַ „גאַז=אַליאַרם”. דער ווינט האָט געבראַכט שאַרף=זויערע ריחות. אַלע פאַרוווּנדעטע האָבן באַקומען שוץ=מאַסקעס און ברילן. מ'האָט אויפגעהאָנגען דידאָזיקע זאַכן איבער די קעפ פון גוססדיקע... און מ'האָט געוואַרט. צום גליק האָט די כוואַליע נישט דערגרייכט צו אונז.

יענעם אָוונט האָט מען אונז געבראַכט אַ זעלנער, וואָס איז באַדעקט געווען מיט אַ סך וווּנדן פון גאַז=באָמבעס. זײַנע אויגן זענען אינגאַנצן פאַרגראָבן געווען אונטער פאַראייטערטע אויגן=לעפלעך. זײַן קליידונג איז אַזוי שטאַרק דורכגעזאַפּט געווען מיט סם, אַז מיר אַלע האָבן באַקומען אַן אָנפאַל פון הוסטן און טרערן, — און לאַנג נאָך האָט זיך געטראָגן איבערן זאַל דער איבלדיקער עיפּוש פון קנאָבל און „לאַנדרינקעס”...

אַ סך זאַכן בלײַבן נישט פאָרויסגעזען. געצוווּנגענערהייט ב'האָב געטראַכט יענעם אָוונט וועגן אָפּערירטע, וועלכע מ'האָט גע=געמוזט דערלויבן אויפוועקן, כדי זיי אָנצוטון שוץ=מאַסקעס, ווייל ווען נישט...

* *

*

און דאָך. אינמיטן פון דערדאָזיקער אומבאַשרייבלעכער טראַגעדיע, איז דאָס געלעכטער נישט אינגאַנצן אַנטשוויגן געוואָרן. דאָס איז אפשר איינס פון די כאַראַקטער=שטריכן אָדער מעלות פון אונזער ראַסע, אָדער גיכער גאָר אַן אומבאַדינגטע באַדערפעניש פון דער גאַנצער מענשהייט.

אַנדערע פאַרוווּנדעטע האָבן געהאַלטן פאַר זייער חוב צו חכמהנען זיך, און די באַדינגונגען פלעגן צוגעבן זייערע אויסדרוקן

אַ רירנדיקע מאָלערישקייט. מיר פלעגן דעמאָלט אויסשיסן אין אַ גלעכטער, וואָס איז שטאַרק ענלעך געווען צו אַ געוויין.

כ׳האָב איינמאָל באַמערקט אין זאַל עפּעס אַ בוץ מיט געקרייזלטע האָר, וועלכער האָט געהאַט אַן אָפּגעריסענעם פוס-טריט און אַ סך ברונד-וווּנדן אויף ביידע פיס. דאָס אַלץ איז ווי נישט איז געווען אַרומגעבאַנדאַזשירט און געווען פאַרשטעקט אין דער טיפעניש פון דער טראַגע, וואָס איז פאַרשמירט געווען מיט בלוט. ווען כ׳האָב רופנדיק אַ דינער זיך צוגעקוקט צו דעמדאָזיקן בילד, האָט דער בוץ זיך אָנגעשפּאַרט אויפן עלנבויגן און געזאָגט:

— זייט אַזוי גוט, גיט אַ פּאַפּיראָס.

און ער האָט אָנגעהויבן רויכערן, פּליודערן וועגן פאַרשידענע זאַכן און שיקן צו די אַרומיק: פיינע שמייכלען. מ׳האָט אים אַמפּוטירט דעם פוס, און ווי נאָר ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט ער וויד׳ר געפּאָדערט אַ פּאַפּיראָס און האָט געמאַכט לאַכנדיק אַלע סאַניטאַרן.

באַם צעשיידן זיך מיט דעמדאָזיקן אומגעוויינטלעכן מענטש האָב איך אים געפרעגט, מיט וואָס ער באַשעפטיקט זיך, ער האָט באַשיידן געענטפערט:

— כ׳בין אַ באַאַמטער פון דער געזעלשאַפט „ווישי“.

די סאַניטאַרן, דאָס רוב איינפאַכע מענטשן, האָבן בעת דער גרעסטער מידקייט געפילט אַ באַדערפעניש צו לאַכן פון דער קלענסטער קלייניקייט און קודם-כל פון געפאַר. איינער פון זיי, טעיער, אַ טיפּ פון אַלץ מיט אַ מינע פון אַ תליון-געהילף, האָט געהאַט אַ געוווינהייט צו שרייען באַ די ערשטע דונערן פון באָמבעס-שטורם:

— נומערירט זיך די ביינדלעך! אַכטונג מיט די קעפּלעך! באַרנעס פאַלן!

און די גאַנצע חברה — לאַכט. כ׳האָב נישט געוואַגט זיי דאָס פאַרצוואַרפן, זיי האָבן דאָך געהאַט פּנימער געענדערטע פון מידקייט, און דידאָזיקע מינוט פון טראַגישער פריילעכקייט האָט זיי געשטערט אַנטשלאָפן צו ווערן שטייענדיקערהייט.

ווען די אויפרייסן פלעגן דונערן צו נאָנט, פלעגט דערזעל-

ביקער טעיער קיינמאָל נישט דורכלאָזן די געלעגנהייט צו זאָגן:

— איך וויל נישט ווערן דערהרגעט דורך אַ ציגל! כ'גיי אויפן הויף...

כ'פלעג שמייכלען, קוקנדיק אויף אים, ער ווידער האָט געחזרט: „איך טראָג זיך אָפּ פון דאַנעט" און נישט אויפגעהערט בשעת מעשה צו וויקלען די באַנדאַזשן, און ער פלעגט דאָס מאַכן גאָר גוט.

דאָסדאָזיקע געמיש פון שרעק און מוטיקייט באַ טעיערן האָט אונז געדינט אַלס קוואַל פון אומאויפהערלעכער פריילעכקייט. איינמאָל באַנאַכט איז אַ פאַרווונדעטן אַרויסגעפאַלן פון קעשענע אַ האַנט־גראַנאַט. נישט געקוקט אויף אַלע פאַרבאָטן, האָט טעיער, וואָס האָט נישט געהאַט קיין שום אַנונג, ווי מ'באַגייט זיך מיט דעמדאָזיקן געצייג, נישט געקענט זיך איינהאַלטן. ער האָט לאַנג געמייסטערעוועט באַם גראַנאַט מיט נייגיריקייט און קאָמישער אומרויִקייט.

איינמאָל ווידער האָבן שטיקלעך פון אַ גראַנאַט דערהרגעט אין שטאַל אַ חזיר, וואָס איז באַשטימט געווען פאַר אונז צו עסן. מיר האָבן עס אויפגעגעסן, דערביי האָט איינער פון די סאַניטאַרן געפונען שטיקלעך מעטאַל אין זיין פאָרציע פלייש, און דאָס איז ווידער געוואָרן אַ טעמע פאַר צאָלרייכע המצאות.

אין משך פון צוויי וואָכן האָבן מיר נישט געקענט אַרויסגיין פון אַמבולאַנס. אונזער לענגסטער שפּאַציר איז געווען דאָס גיין אויפן ליידיקן פלאַץ, ווו מ'האָט געמאַכט אַ בית־עולם. דאָסדאָזיקע בית־עולם האָט זיך נישקשהדיק פאַרגרעסערט. און ווייל ס'איז נייטיק געווען אַכט שעה, כדי איין מענטש זאָל אויסגראָבן איין קבר, האָט אַ גרופּע מענטשן געאַרבעט אַ גאַנצן טאָג, כדי צוצושאַפן אַ רו־אָרט פאַר יעדן בר־מינן.

צייטנווייז פלעגן מיר דורכגיין דורך דער שאָפּע, וואָס האָט געדינט פאַר אַ מתים־שטיבל. דער אַלטער דיוואַל, דער סעניאָר פון אַלע סאַניטאַרן, האָט דאָרטן געהאָרעוועט, זיצנדיק צווישן אַלע „זיינע מתים", און האָט גאַנצע טעג גענייט תכריכים פון גראָבן לייוונט.

די מתים זענען געלעגן אין אַ שורה, איינער לעבן אַנדערן, זאָרגעוודיק צוגעדעקטע, מיט הענט פֿאַרלייגט אויף דער ברוסט, און מיט צוזאַמענגעלייגטע פֿיס, אויף וויפֿל זיי האָבן נאָך פֿאַרמאָגט הענט און פֿיס... דיוואַל האָט זיך אויך אָפּגעגעבן מיט די אָפּגעריסענע טיילן פֿון קערפּערס און פֿלעגט זיי מאַכן אַן אָנשטענדיקע לוויה.

אַזוי אַרום איז אונדזער אויפֿגאַבע געווען נישט נאָר דאָס זאָרגן וועגן לעבעדיקע, נאָר אויך דאָס אָפּגעבן דעם לעצטן כּבוד די טויטע. מיט דעם ענין, וואָס האָט געהייסן „ירושה", האָט זיך פֿאַרנומען אונדזער אַדמיניסטראַטאָר ס... ער האָט געזאַמלט אין אַ לייוונטענעם זעקעלע פֿאַרשידענע פּאַפּירן און קלייניקייטן, וואָס האָבן געהערט צו די פֿאַרשטאָרבענע. טעג און נעכט האָט ער געווידמעט דער דראָזיקער אַרבעט אין טרויער־ביורא, וואָס איז אפילו אונטער דעם מלחמה־פֿייער אומפֿאַרמיידלעך. זיין אַרבעט איז נישט שטענדיק פֿריי געווען פֿון געוויסע מאָראַלישע שוועריקייטן; ס'איז אים אויסגעקומען למשל צו געפֿינען אין אַ קעשענע פֿון איינעם פֿון די פֿאַרשטאָרבענע אַ פֿרויען־בריוו, וועלכן ס'איז ממש אוממעגלעך געווען אָפּצושיקן דער משפּחה, אַן אַנדערש מאָל ווידער — אַ זאַמלונג פֿון אַזוינע לידלעך, אַז מיר האָבן באַשלאָסן, נאָך אַן אַלגעמיינער באַראַטונג, צו פֿאַרברענען זיי...

לאָמיר רייניקן דעם אָנדענק פֿון די מאַרטירער.

*

*

מיר האָבן געהאַט צווישן די פּאַציענטן עטלעכע פֿאַרוווּנדעטע דייטשן. איינער פֿון זיי, וועלכן כ'האָב געמוזט אַראָפּנעמען אַ פֿוס, איז מיר שטאַרק דאַנקבאַר געווען. אין משך פֿון זעקס טעג איז ער געלעגן אויפֿן פֿעלד, וואָס איז אויסגעקערט געוואָרן דורך האַרמאַטן־שאָסן, און איצט האָט ער מיט פֿאַרגליווערונג באַטראַכט זיין אומקער צום לעבן, ווי אויך די אויפֿמערקזאַמקייט, וואָס מ'האָט געלייגט אויף אים.

אַן אַנדערער, מיט אַ צעשמעטערטן אָרעם, איז אונז דערנאָנגען די יאָרן, מיט זיין אויסערגעוויינטלעכער אָפּגעלאָזנקייט. פאַרן איינשלעפערן אים, האָב איך אים געהייסן אַרויסנעמען פון מויל דעם קינסטלעכן קינבאַק. ווי ער אַליין האָט זיך מודה געווען, האָט ער אים שוין עטלעכע חדשים נישט גערירט; ס'האָט זיך געטראָגן פון איר אַן אומבאַשרייבלעכער עיפּוש.

כ'דערמאַן זיך אויך אַ געוויסן בלאָנדינטשיק מיט אַ גאַנץ שטייפן אויסזען; דער האָט מיר פּלוצלינג אַ זאָג געטון „אַדיע“, מיט אַ מויל־גרימאַסע, ווי אַ קינד, וואָס קלויבט זיך וויינען.

דער דאָלמעטשער פון דער הויפּט־קוואַרטיר, מיין פריינט צ., פלעגט זיי אַלע באַזוכן, ווי נאָר זיי פלעגן קומען צום באַוווסטזיין; ער האָט זיי געפּאָרשט מיט אַ גוטמוטיקער געדולדיקייט, פאַרגלייכט אַלע זייערע גבית־עדות, כדי אַרויסצובאַקומען פון זיי זיכערע אָנווייזונגען.

* * *

די טעג און נעכט זענען אונז פאַרגאַנגען אין אומאויפהערלעכער אַרבעט, אין אַ שטענדיקער סכנה, אין אַלגעמיינער, כסדר וואַקסנדיקער איבערגעמאַטערטקייט, וועלכע האָט צוגעגעבן געשפּענסט־פאָרמען אַלע אַרומיקע קעגנשטאַנדן.

די גאַנצע איינטאָניקייט פון אַזאַ מין עקזיסטענץ האָט זיך צוזאַמענגעשטעלט פון טויזנטער טראַגישע איינצלהייטן, פון וועלכע יעדע איינציקע וואָלט אין נאָרמאַלן לעבן געווען אַ געשעעניש. איך זע נאָך איצט, ווי דורך די נעפּלען פון אַ חלום אַן אָרדינאַנס פון אַ געוויסן קאַפּיטאַן, וועלכער שלוכצט באַם בעט פון גוסס און באַדעקט מיט קושן זיינע הענט. מיר דאַכט זיך, אַז כ'הער נאָך יענץ יונגעלע, פון וועלכן ס'איז אַרויסגערונען כמעט דאָס גאַנצע בלוט, ווי ער בעט זיך רחמים: „ראַטעוועט מיך, דאָקטאָר! צוליב מיין מוטער“... און כ'מיין, אַז מ'וואָלט געדאַרפט זיין דווקא אין אַזוינע ערטער, כדי מ'זאָל קענען, ווי ס'געהער צו זיין, פאַרשטיין

אַזוינע ווערטער, און אויך — אַז מיר דאַרפֿן זיך מיט יעדן טאָג אויסאַ־בעטן אַלץ אַ גענויערן, ריכטיקער, אַ מער פּאַטעטישן באַגריף וועגן ליידן און טויט.

איינמאָל אַ זונטיק פֿאַרנאַכט האָט זיך דאָס באָמבאַרדירן פֿאַרשטאַרקט מיט אַן ויסערגעוויינטלעכער קראַפֿט. דער גענעראַל ס..., וואָס איז נאָר וואָס עוואַקויִרט געוואָרן פֿון שפּיטאָל, האָט רויִק נעדרשנט, ליגנדיק אויף די טראַגעס און רויכערנדיק אַ פּאַפּיראָס; איך בין געווען פֿאַרנומען מיטן אָפּערירן אַ פֿוס־גייער, וועלכער האָט געהאַט טיפֿע וווּנדן אויף די הענט און אויף די פֿיס. פּלוצלינג ברעכט אויס אַ גרויס גערודער. אַ שטורעם פֿון קוילן האָט אַ קלאַפּ געטון אויפֿן שפּיטאָל. כ'האָב דערהערט אַ קראַך פֿון אַ פֿאַלנדיקער געביידע, פֿון וועלכער ס'האָבן אַ ציטער געטון דער באָדן און די ווענט, און נאָכדעם אייליקע טריט און געשרייען אין קאָרידאָר.

כ'האָב אַ קוק געטון אויפֿן פּאַציענט. איינגעשלעפֿערט דורך כלאָראָפֿאָרם, האָט ער רויִק און כראָפּענדיק געאָטעמט, און כ'בין אים כמעט מקנא געווען זיין באַוווּסטלאָזיקייט, וואָס איז אַזוי ענלעך צום טויט, דעם דערלייזער. ווען כ'האָב פֿאַרענדיקט די אַרבעט, בין איך אַרויס באַטראַכטן די שדונות.

דער גראַנאַט האָט געטראָפֿן דעם עק פֿון דער געביידע, האָט אין דריי זאַלן אַרויסגעריסן פֿענצטער, האָט צעוואָ״פן אין אַלע זייטן שטיינער און האָט אָרנטלעך צעלעכערט די ווענט און די סטעליע. די פֿאַרוווּנדעטע האָבן געקרעכצט צווישן וואָלקנס שאַרפֿן רויך. זיי זענען געלעגן אַזוי נידעריק, אַז עס זענען אַרויסגעפֿאַלן בלויז ברעקלעך טינק און גלאָז; די אויפֿטרייסלונג אָבער איז געווען אַזוי שטאַרק, אַז זיי זענען כמעט אַלע געשטאָרבן אין אַ שעה אַרום.

אויף צומאָרגנס האָט מען באַשלאָסן אונדז תיכף איבערצוטראַנספּאָרטירן אין אַן אַנדער אָרט; מיר האָבן זיך צוגעגרייט איבערצופֿירן דעם פּאַציענט און איינצוקוואַרטירן דעם אַמבולאַנס עטוואָס ווייטער.

ס'איז געווען אַ ליכטיקער, שיינער טאָג. פאַר אונז איז געלעגן דער ברייטער וועג, באַזייט מיט מענטשלעכע געשטאַלטן וועלכע די אויטאָס פלעגן אַלע ווײַלע ברענגען צופירן מחנותווייז. אײליק האָבן מיר פאַרענדיקט די לעצטע אָפּעראַציעס, וואַרפנדיק פון צייט צו צייט אַ קוק אויף די מענטשן, וואָס זענען פאַרזאַמלט געווען אונטערן זונען־שיין אין די גרובנס און אויף די שפּועס. אַרום איינס באַטאָג האָבן גראַנאַטן־פייפן צעריסן די לופט און עטלעכע קוילן האָבן געטראָפן אין יענער מחנה. דורך די וואָלקנס ברוינעם רויך, האָבן מיר געזען, ווי זיי האָבן זיך אָפּגערוקט, כדי צו לייגן זיך עטוואָס ווייטער אין פעלד. אַ סך האָבן זיך אפילו נישט אַ ריר געטון, עז זענען תיכף אָנגעקומען פון דאָרטן סאַניטאַרן און געבראַכט צוויי טויטע און ניין פאַרווונדעטע, וועלכע מיר האָבן גלייך אַרויפגענומען אויף די אָפּעראַציע־טיש.

אין אַ שעה אַרום, באַם באַנדאַזשירן זיי, האָבן מיר מיט גרויס אומרויִקייט געקוקט אויף די אַלץ גרעסערע גרופּעס מענטשן, וואָס זענען דאָרט געבליבן, און מיט שרעק געטראַכט: ווען וועלן זיי שוין ענדלעך פאַרלאָזן דאָס אָרט? אָבער זיי זענען געבליבן אויף די ערטער, און אינגיכן האָבן מיר ווידער דערהערט טויבע אָפּקלאַנגען פון שאָס, נאָכדעם אַ פייפעריי איבער אונזערע קעפּ און אויפרייסן פון צענדליקער גראַנאַטן. צוזאַמענגעשטופּט באַם פענצטער, זענען מיר געווען עדות פון דערדאָזיקער שחיטה, און געוואַרט, און געוואַרט, ביז מ'וועט אונז ברענגען קרבנות. דער חבר מ... האָט מיר אויפמערקזאַם געמאַכט אויף אַ זעלנער, וואָס איז געלאָפן מיט דער לאַנקע באַרג־אַרויף פון דער אַנדערער זייט וועג; עס האָט זיך געדאַכט, אַז די קוילן יאָגן אים נאָך.

דידאָזיקע פאַרווונדעטע זענען שוין געווען די לעצטע, וועלכע מיר האָבן אָנגענומען אין פאָרשטאָט ג... אין דריי שעה אַרום האָבן מיר אַ ביסל ווייטער אָנגעהויבן דעמזעלביקן אַרט לעבן און דיזעלביקע שווערע אַרבעט, און אַזוי נאָך גאַנצע וואָכן...

אַזוי איז עס געווען ביז דעם טאָג, ווען אויך אונז האָבן צוגענומען די אויטאָס, וואָס קורסירן איבערן טראַקט, און אַרויס־

געזעצט אונז באַם ברעג פון אַ שיינעם טייך, אין אַ דאָרף פול בליענדיקע ביימער, ווו ס'האָבן אונז אויף צומאָרגנס אויפגעוועקט גלעקער־קלאַנגען און פרויען־שטימעס...

די דריטע סימפאָניע.

יעדן פרימאָרגן פלעגן די סאַניטאַרן אַראָפּטראָגן דעם פעלדפעבל ספּאַט אין זאַל צום איבערלייגן די ווּנדן; זיין באַווייזן זיך פלעגט שטענדיק אָנוואַרפן אַ מאָדנע קעלט אַרום און אַרום.

עס געפינען זיך צווישן די פאַרווּנדעטע דייטשן אַזוינע, וועלכע, צי צוליב דער גוטער באַציִונג צו זיי, צי צוליב די דורכגעמאַכטע ליידן, צי גאָר צוליב אַנדערע סיבות — האָבן זיי זיך צוגעפּאַסט און מיט דאַנקבאַרקייט אויפגענומען דאָס, וואָס מ'האָט געטון פאַר זיי. מיט ספּאַטן איז גאָר עפּעס אַנדערש. גאַנצע וואָכן האָבן מיר זיך באַמיט אַרויסצורייסן אים באַם טויט, צו לינדערן זיינע ווייטיקן — אָן דעם מינדסטן אויסדרוק פון צופרידנקייט פון זיין זייט, נישט הערנדיק אפילו דעם פּשוטסטן דאַנק.

ער האָט געקענט עטוואָס פראַנצויזיש, און זיך באַנוצט מיט דעם אויסשליסלעך פאַר זיינע פיזישע באַדערפענישן, כדי צו זאָגן, למשל: „ביטע, מער באַנדאַזש אונטער דעם פוס“, אָדער: „צי האָב איך היינט היץ?“ יעדן טאָג פלעגט ער אונדז באַווייזן דאָסזעלבע אייז־קאַלטע פנים, דעמזעלבן בלאַסן, האַרטן בליק פון די אויגן,

וואָס זענען אַרומגעראַמט מיט אָפּגעבליאַקעוועטע ווייעס. פון געוויסע סמנים זענען מיר געקומען צום אויספיר, אַז דערדאָזיקער מענטש איז אינטעליגענט און געבילדעט, אָבער ער איז בלי ספק געבליבן אונטערן איינפלוס פון אַ ליידנשאַפטלעכן האַס און האָט פלייסיק אָפּגעהיט זיין חשיבות.

ער האָט געליטן מוטיק און אַזוי ווי איינער, וואָס שטרעבט אָן זיין גאַנצע אַמביציע אויף צו דערשטיקן אפילו די גאָר באַרעכטיקטע רעאַקציעס פון פאַרוואונדעטן קערפער. כ׳געדענק נישט, אַז כ׳זאָל ווען נישט איז הערן פון אים אַ געשריי, כאָטש כ׳וואָלט דאָס געהאַלטן פאַר אַ גאַנץ נאַטירלעכן פאַקט און ס׳וואָלט לחלוטין נישט געענדערט מיין מיינונג וועגן הער ספאַץ. ער פלעגט בלויז קרעכצן מיט אַ פאַרשטיקטן „הע!״ פון אַ האָלץ־העקער, וואָס לאָזט אַראָפּ זיין האַק.

איינמאָל האָבן מיר אים געמוזט איינשלעפערן, כדי איבערצולייגן די וואונדן אויפן פיס; ער האָט זיך שטאַרק פאַררויטלט און האָט אַרויסגערעדט כמעט מיט אַ טאָן פון אַ בקשה: „נישט אָפשניידן, אַיאָ? נישט אָפשניידן?״ אָבער תיכף נאָכן קומען צו זיך, האָט ער ווידער אָנגענומען זיין שטייפן און אָנגעכמורעטן אויסזען.

מיט דער צייט האָב איך אינגאַנצן אויפגעהערט גלייבן, אַז זיינע שטריכן זאָלן קענען אויסדריקן אַמאָל עפעס אַנדערש, ווי דידאָזיקע אין זיך געשטיקטע אַנטיפאַטיע.

כ׳האָב געענדערט מיין מיינונג — באַ אַ גאָר אומגעריכטן צופאַל.

אַזוי ווי אַ סך מענטשן, פייף איך דורך די ציין באַ געוויסע באַשעפטיקונגען. עס איז אפשר נישט אָנשטענדיק, אָבער אָפט פיל איך די באַדערפעניש צו פייפן דורך די ציין און בפרט דאַן, ווען כ׳פיר אויס אַן ערנסטע אַרבעט.

איינמאָל אינדערפרי האָב איך גראָד געענדיקט באַנדאַזשירן די וואונדן פון פעלדפעבעל ספאַט, פייפנדיק עפעס צעשטרייעטערהייט. כ׳האָב געקוקט אויסשליסלעך אויף זיין פוס, נישט לייגנדיק קיין אַכט אויפן פנים, — און מיטאַמאָל האָט זיך מיר אויסגעוויזן,

אַז זיין בליק האָט געענדערט דעם אויסדרוק, — כ'האָב אויפגעהויבן די אויגן.

ווירקלעך, ס'איז געשען עפעס אויסערגעוויינטלעכס: דאָס פנים פון דייטש, מילד און באַלעבט דורך עפעס אַ וואַרעמקייט און צופרידנקייט, האָט געשמייכלט, און אין דעמדאָזיקן שמייכל האָב איך עס נישט דערקענט. כ'האָב נישט געקענט גלייבן, אַז ער האָט געקענט צוגעבן דעם פנים, וועלכן ער פלעגט אונז שטענדיק באַווייזן, אַזאַ אויסדרוק פון צאַרטקייט און צוטרוי.

— זאָגט מיר, דאָס איז די דריטע סימפאָניע, אַיאָ? דאָס, וואָס איר, ווי זאָגט מען דאָס... פייפט?

כ'האָב תיכף אויפגעהערט צו פייפן. דאַן האָב איך געענטפערט: „יאָ, מיר דאַכט זיך, אַז דאָס איז פון דער דריטער סימפאָניע”, — און כ'בין אַנטשוויגן געוואָרן אַ צעמישטער.

איבערן אָפגרונט האָט זיך אַריבערגעוואָרפן אַ שוואַכע בריק...

די גאַנצע זאַך האָט געדויערט עטלעכע רגעס, און כ'בין נאָך אַליין געווען פאַרטראַכט, ווען כ'האָב דערפילט אויף זיך אַ קאַלטן, אומפאַרווישבאַרן שאָטן: דעם פיינטלעכן בליק פון הער ספאַט.

די נעכט אין אַרטואַ.

I

נאָך אַ בליק איבערן טונקעלן זאַל, אין וועלכן עס זאַמלט זיך עפּעס — נישט קיין שלאָף, נאָר אַ נאַכטיקע פאַרגליווערטקייט.

דער בילאַרד-טיש איז אָפּגערוקט אין ווינקל און איז פאַרלייגט מיט וועש, פלעשלעך און מעבל. דער געריך פון זופּ, צוזאַמענגעמישט מיטן עיפּוש פון עקסקרעמענטן, שוועבט צווישן די טראַגעס און לעסטערט די שלאַנקע אָניקס-וואַזאָנעס אויפן טישל.

און איצט — גיכער, גיכער! לאָמיר אויף די שפּיץ-פינגער אַרויסגיין אינדרויסן.

די נאַכט איז קאַלט, דורכזיכטיק, אָן אַ שאָרך: איין גרויס שטיק דורכזיכטיק אייז צווישן שניי און שטערנס. צי וועט די דאָזיקע נאַכט קענען אָפּפרישן מיר דעם שלונג, וואָס שטיקט זיך פון ריח פון בלוילעכן אייטער?

דער שניי קלעפּט זיך אָן אָן מיינע הילצערנע שיך א

ווערט צוזאַמענגעדריקט אין אַ מאַסע. ווי אָנגענעם ס'וואָלט געווען אַ שפּיל טון זיך אַ ביסל. מיר זענען אָבער אַרומגעכאַפּט מיט עפּעס אַ פּאַריאַושטער מידקייט. מיר וועלן בלויז צוגיין ביזן סוף פון דער לאָנקע.

אָטאָ איז דער גרויסער גרוב, אין וועלכן עס דעמפּן אויס און עס פוילן די אָפּפאַלן פון באַנדאַזשן און דער אָפּזאַץ פון קראַנקהייטן. אָט דאָ — ווייטער — די יעגלינעס, צו וועלכע עס גנבעט זיך צו יעדן אָוונט מיט אַ לאַמטערנע אין האַנט, יאָגנדיק זיך נאָך וואָראָבייטשיקעס, דאַלקור, דער מינען-לייגער דאַלקור, דער שרעקלעכער זואַוו, וועלכן קיינער קען נישט פאַרווערן אַרומצושפּאַצירן אונטערן רעגן, מיט זיין שטייפן פוס און מיט דעם ברייטצעשפּאָלטענעם שאַרבן אונטער די באַנדאַזשן.

לאָמיר צוגיין אַזש ביז צום פּאַרקאַן פון בית-עולם, וועלכער איז מיט דער צייט אויסגעוואַקסן, ווי אַ בערגל לעבן פּאַרק און שפּרייט זיך פונאַנדער אַזוי השגחהדיק נאָנט.

אין האַלב-טונקל פּאַרמאָגט דער אַלטער פּאַלאַץ אַן אימפּאָנירנדיקן אויסזען. אין אַלע פענצטער לייכטן אין היינטיקן אָוונט די לאָמפּן. מ'קען מיינען, אַז אַ שטילע, באַלויכטענע שיף שניידט מיטן נאָז דאָס אומענדלעכע שטיק אייז. אויסער דערדאָזיקער שטילער ליכטיקייט גייט פון דאָרט גאָרנישט אַרויס, קיין זאַך פאַרראַט נישט דאָס וועזן פון דער שרעקלעכער שיף-לאַדונג.

אָבער מיר ווייסן, אַז אין אַלע צימערן, אויף יעדן שטאָק, אומעטום אויף די פּאָדלאָגעס ליגן איינער לעבן אַנדערן צעקאַלעטשעטע, יונגע קערפּערס. הונדערט הערצער צעשיקן אין אַ צוגעאיילטן טעמפּ דאָס צו וואַרימע בלוט צו די פאַרווייטיקטע גלידער. דורך יעדן פון דידאָזיקע קערפּערס האָט אַ ווילדע, אומברחמנותדיקע קויל זיך דורכגעלייגט אַ וועג, צעשמעטערט, וואָס ס'איז איידל, פאַרניכטעט די ווערטפולסטע אָרגאַנען, יענע, אַ דאַנק וועלכע ס'איז אַ גליק דאָס גיין, דאָס אָטעמען, דאָס טרינקען...

דאָרטן עקזיסטירט שוין נישט יענע אומשולדיקע פרייד פון האַרמאָניע און אָרדנונג; און כדי אומצוקערן זי, האָבן זיך דידאָזיקע הונדערט קערפּער'ס אונטערגענומען צו טון אַזאַ לאַנגזאַמע

און אַזאַ שווערע אַרבעט, אַז אפילו די שטאַרקסטע קענען זיך נישט אָפּהאַלטן פון טרערן און זיפצן.

אָבער ווי פעסט עס שטיקן דידאָזיקע היים פון ווייטיק די שטיינערנע ווענט; ווי פאַרבאָרגן און שטיל עס טליעט אין רוים!

ווי אַ באַנדאַזש דעקט צו אַ טיפע ווונד — אַזוי דעקט צו דער פּאַלאַץ זיין לעבעדיקן איינגעווייד; און מ'זעט גאָרנישט. אויסער דידאָזיקע לאָמפּן, וועלכע זענען ענלעך צו יענע, וואָס לייכטן צו דעם איינזאַמען דענקען פון אַ געלערנטן, אָדער דעם אָוונטשמועס פון נאָענטע פריינט, אָדער דער ליבע, וואָס איז פאַרזונקען אין איר אייגענער אַנטציקונג.

מיר גייען איצט צווישן די שפּינדל־קוסטעס, וואָס זענען אַזוי פּרעכטיק אונטערן שניי, און די גלייכגילטיקייט פון דידאָזיקע לעבעדיקע זאַכן צום שוידערלעכן עלנד, וואָס געפינט זיך אין שכנות מיט זיי, אַנטפּלעקט מיר דעם עקל און אפילו די לעכערלעכקייט פון דערדאָזיקער מאַכטלאָזער נשמה, וואָס שטיקט מיך נישט געקוקט אויף אַלע פאַרזיכערונגען וועגן מיטגעפיל, ליידט תמיד דער קערפּער פון יעדן באַשעפעניש איינזאַם, און דאָס מאַכט מעגלעך די מלחמה...

פאַריאַושט קלאַפּ איך מיטן פוס אין ווייכן שניי. דאָס גראָז אינטערן דאָזיקן שניי לעבט עקשנותדיק און פילט מיט קיינעם נישט מיט. זאָל זיך אפילו דער מענטשלעכער ווייטיק אויסשעפּן: דאָס גראָז וועט נישט פאַרוועלקט ווערן. שלאָפט איר אַלע אָרנטלעכע מענטשן פון דער וועלט! — די, וואָס ליידן דאָ וועלן אייך דעם שלאָף נישט שטערן!

און אָט אָ פליט אַרויף איבער די ביימער צום הימל און צעבליט זיך אַ בלישטשענדיקע ראַקעטע, ווי אַ מעטעאָר. זי מוז בלי ספק עפּעס באַדייטן אין עמיצן וואָרנען; אָבער איר ברוטאַלע דורכגעטריבנקייט פאַרפירט מיך נישט. אין היינטיקער נאַכט וועט דערדאָזיקער באַרבאַרישער צייכן נישט קענען אויפלעבן דעם גלויבן אין מיין נשמה.

II

דאָס צימערל, וועלכעס געפינט זיך אין שכנות מיט דעם, וווּ כ'שלאָף, איז באַשטימט געוואָרן פאַר פאַרוווּנדעטע, וועלכע מוזן צוליב זייערע געשרייען, אָדער צוליבן שלעכטן ריח, זיין אָפּגעטיילט פון זייערע חברים. און ווייל עס איז שמאָל און פאַרוואָרפן מיט טראַנטעס, קען מען דאָרט אַריינשטעלן נאָר איין טראַגע, אויף וועלכער די פאַרוווּנדעטע לייגן זיך אין אַ ריי, כדי צו שטאַרבן.

אַמאָל, ווען דער פּאַלאַץ האָט באַחנט געהערשט אין מיטן פון דאָזיקן גרינס, אין צענטער פון אַ גרויסן שטערן פון אַלייען, וועלכע האָבן זיך דורכגעשניטן צווישן בוקסעס און ליפּעס, פלעגן זיינע באַלעבאַטים פון צייט צו צייט אויפנעמען בא זיך אַן אויסדערוויילטן קרייז פריינט, און אויב ס'פלעגט זיך געפינען אונטער זייער דאַך אַ שיין, לעבעדיק, ווייס פריילין, פלעגט מען באַשטימען פאַר איר — צום טרוימען, פוצן זיך און רוען — דאָס דאָזיקע קליינע צימערל, וואָס האָט זיך געפונען אויפן שפּיץ פון רעכטן פליגל, פון וועלכן מ'זעט, ווי די זון גייט אויף איבער די וועלדער.

היינט, דאַכט זיך, — איז דאָס געזיכט פון פּאַלאַץ אָנגעשטרענגט און הערט זיך אויפמערקזאַם צו צו דער קאַנאָנאַדע; און דאָס צימערל איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ גסיסה-זאַל.

דעם ערשטן האָט מען דאָרט איינגעקוואַרטירט מאַדעלאַנען. ער האָט גערעדט פון היץ אַזוי ברוטאַל, אַזוי דראָענדיק, נישט געקוקט אויף דער פּאַראַליטישער אומבאַוועגלעכקייט פון זיינע לאַנגע ענד-גלידער, אַז די חברים האָבן געבעטן רחמים, מ'זאָל אים איבערטראָגן אין אַן אַנדער אָרט, כ'מיין, אַז ער האָט נישט פאַרשטאַנען און נישט געפילט זיין איזאָלאַציע, ער איז דאָך שוין געווען דער רויב פון אַ טיפערער איינזאַמקייט; אָבער זיין אומ-

דערבאַרמדיק יאָמערן, וואָס האָט אויף אַזאַ אופן פאַרלוירן די צוהערער, האָט אָנגענומען אַ שרעקלעכן כאַראַקטער.

פיר טעג און פיר נעכט האָט ער כסדר שטורמיש גערעדט; עס האָט זיך געדאַכט, אַז די גאַנצע קראַפט פון דעמדאָזיקן, שוין כמעט טויטן קערפער האָט זיך באַהאַלטן און אויסגעלעבט אין האַלז. פיר טעג האָב איך געהערט, ווי ער שרייט, ווי ער וואַרפט אַרויס נישט פאַרשטענדלעכע אָפּגעריסענע ווערטער, וועלכע זענען געווען ווי ענטפערס, וואָס מ'גיט אַ געהיימנישפולן מיטשמועסער.

פון באַגינען אָן פלעג איך יעדע שעה קומען צו אים; ער איז געלעגן אויפן דיל, אויף אַ שטרוי=זאַק, ענלעך צו אַ געלער חיה, אַ פאָרמלאָזער מיט צעשפּרייטע עגד=גלידער, וואָס האָבן געציטערט און געפליקט די שמוציקע דעקע.

ער איז אַזוי אומגליבלעך=שנעל מאָגער געוואָרן, אַז ס'האָט זיך געדאַכט: ער קוועטשט זיך אײַנגאַנצן אַרויס פון דער ריזיקער ווונד, וואָס ער האָט געהאַט אויפן קאַרק.

איך פלעג אים זאָגן זאַכן, וואָס האָבן געוואָלט זיין מילד און זענען געווען איבעריק, ווייל ס'איז אוממעגלעך אַ שמועס צווישן אַ מענטש, וועלכן ס'האָבן אַ כאַפּ געטון די כוואַליעס פון אַ באַרג=שטראָם מיט אַזאַ אײַנעם, וואָס זיצט צווישן טשערעט אויפן ברעג. מאַדעלאַן האָט מיך נישט געהערט און ווייטער געפירט זיינע אויסטערלישע שמועסן מיט י ע נ ע ם. ער האָט שוין נישט געדאַרפט נישט אונז, נישט קיינעם; ער האָט שוין נישט געגעסן, נישט געטרונקען, און געשמוצט הינטער זיך, ווי אַ חיה, נישט פאָדערנדיק קיין שום באַמיונגען און קיין שום הילף.

איינמאָל האָט דער ווינט פאַרהאַקט די טיר פון צימערל, און מיר האָבן נישט געהאַט קיין שליסל, כדי זי צו עפענען. מען האָט צוגעשטעלט אַ הויכע לייטער, כדי אַרייַנצובאַקומען זיך דורכן פענצטער. און ווען מ'האָט אויסגעבראָכן די שויב, האָט מען דערהערט, ווי מאַדעלאַן וועבט נאָך אַלץ אויפן קול זיין חלום.

נאָך מאַדעלאַנס טויט, האָט מען תיכף אַרייַנגעבראַכט אויף זיין אָרט יענעם זעלנער מיטן צעבראָכענעם שאַרבן, וועגן וועלכן מיר האָבן גאָרנישט נישט געוווּסט, ווייל ער איז אָנגעקומען צו

אונז שוין אָן אַ ראיה און אָן לשון, און אויסער אַ רויט־ווייס־גומערל, ברייט ווי אַ קינדערשע דלאָניע, האָבן מיר וועגן אים קיין שום ידיעות נישט געהאַט.

דערדאָזיקער מענטש איז געבליבן דאָרט נאָר איין נאַכט, דורכרייסנדיק די שטילקייט מיט אַ ווייטיקדיקן שלוקערצן און קלאַפּנדיק מיט דער פויסט אין דעם ווענטל, וואָס האָט אים אָפּגעטיילט פון מיין געלעגער.

מיט אָנגעשפּיצטע אויערן, אונטערן קאַלטן ווינט, וואָס האָט געבלאָזן דורכן אויסגעבראָכענעם פענצטער, האָב איך זיך צוגעהערט דאָ צום קרייען פון די הענער אין דאָרף, דאָ צום אומרויקן אָטעם פון פיליפּן, וואָס האָט געדרימלט לעבן מיר, און דאָ צום וואַרפן זיך און כאָרכלען פונם מענטש, וואָס קען נישט שטאַרבן. פאַרטאָג, ווען דער ווינט האָט אויפגעהערט און דער אָפּקלאַנג פון ערשטן שאָס, פון נייעם מעת־לעת, האָט זיך אַ קייקל געטון אין דער רויקער פינסטערניש, איז ער דאָך אַנטשוויגן געוואָרן.

נאָכדעם האָט מען אונז געגעבן פאַר אַ שכן דעם סאַניטאַר, זשידעל, וועלכער איז שוין געווען נאָנט צו דער גסיסה. אין משך פון אַ גאַנצער וואָך האָבן מיר נישט געקענט באַרויקן זיין שרעקלעכן שלוקערץ. דער סאַניטאַר האָט גוט געקענט זיין פאַך, ער האָט געוווּסט, וואָס ס'באַדייטן: אַ זאַנד, היץ, די פאַרשטייפטקייט פון בויך. ער האָט אויך געוווּסט, אַז ער האָט אַ קויל אין קרייז. ער האָט אונז קיינמאָל נישט געשטעלט קיין פראַגע, און ווייל אָפּנאַרן אים, האָבן מיר זיך נישט געוואַגט, פלעגן מיר בנוגע אים פילן עפּעס אַ פאַרשעמטקייט. ער איז געווען אין צימערל קוים צוויי טעג, באַטראַכטנדיק מיט אַ מוטנעם בליק די גראַווירן אויף די ווענט און דאָס אַמפּיר־שרייב־טישל, אויף וועלכן מ'האָט אָנגעשטעלט געפּעס.

אָבער גענוג. צי דען דאַרף מען רעדן וועגן אַלע, וועלכע דאָסדאָזיקע אומגליקלעכע צימערל האָט איינגעשלונגען און אַרויסגעוואָרפן?

III

מיר האָבן היינט נישט קיין באַלויכטונג... מ'וועט זיך דאַרפן אויסלערנען באַגיין אָן איר... לעג אויס די קאָרידאָרן, אין וועלכע עס וואָרטשעט דער ווינט, רוק איך זיך טאַפנדיק אין דער פינצטער, צו די טרעפ. דאָ טליעט אַ פאַרקאָפּטשעטע לעמפּל... אָנגענעמער וואָלט שוין געווען אַ פולשטענדיקע פינסטערניש. כ'באַמערק ווייסע, פאַרבלאָטיקטע טרעפלעך, בילדער, טאַפּעטן, די גאַנצע פּרעכטיקע דעקאָראַציע, וועלכע טונקט זיך אונטן אין שמוץ און יאוש. כ'דערנענטער זיך צו די זאַלן מיט די פאַרוואונדעטע און כ'הער דאָס רויקע גערויש פון זייערע שמועסן. כ'גיי אַריין שטילינקערהייט. זיי ווערן אַנטשוויגן; אָבער תּיכּף קערן זיי זיך אום צו די שמועסן, ווייל איצטער קענען זיי מיך שוין.

צוערשט אונטערשיידט מען גאָרנישט, אויסער די אויסגעצויגענע געשטאַלטן, וואָס ליגן שורהסווייז אויף דער ערד. וואָלסט געזאָגט, אַז דאָס פלוידערן די טראַגעס מיט מענטשלעכע שטימעס.

איינע פון זיי קלערט אויף:

— מיר זענען געזעסן אַלע דריי איינער לעבן אַנדערן... און כ'האָב דאָך אָבער באַצייטנס געוואָרנט דעם אונטעראָפיציר, אַז דאָס ווינקל איז נישט קיין גוטס. מ'האָט אונז גראָד נאָר וואָס געבראַכט צו פּאָרציע זופּ מיט אַ קליין שטיקעלע פלייש.

פלוצלינג הייבן קוילן אָן צו פליען טוצנווייז, יעדערער האָט זיך באַשיצט, ווי ער האָט געקענט, און די ערד האָט געשפּריצט אין אַלע זייטן, און מיר האָבן געלאַכט, ווייל יעדערער האָט זיך געקלערט, אַז אים וועט קיין איינע פון די דאָזיקע קוילן נישט טרעפן. און נאָכדעם האָבן יענע אויפגעהערט צו שיסן און מיר זעצן זיך ווידער אַוועק. מיר זיצן: שאַניאַל און דיק, און איך, לינקס פון זיי. שמועסן מיר אַזוי וועגן זשיראָמאַני און וועגן דאָנ-

זשוטען, ווייל דאָס זענען אונזערע געמיינזאַמע היימישע געגנטן; ציט עס זיך אַזוי אומגעפּער אַ האַלבע שעה. און דאָ מיטאַמאָל — אַ קויל, אָבער דאָסמאָל — אַרעעכטע. זי האָט דורכגעלעכערט שאַניאָלס קאָפּ, נאָכדעם דיקס קאָפּ. און ווייל איך בין אַ ביסל העכער פון זיי — האָט זי מיר דורכגעהאַקט נאָר דעם האַלז...

— נו און?...

נו און זי איז אַוועק ווייטער צום טייוול! שאַניאָל איז געפאַלן אויפן נאָז, פאַר זיך. דיק האָט זיך אויפגעהויבן און זיך צוגעשלעפּט אויף אַלע פיר ביזן עק פון שוץ-גראָבן, דאָרט האָט ער אָנגעהויבן צו סקראָבען די ערד ווי אַ קראַליק און איז געשטאָרבן. מיר ווידער איז דאָס בלוט גערונען סיי פון דער רעכטער און סיי פון דער לינקער זייט, האָב איך אַ טראַכט געטון, אַז מ'דאַרף הייסט עס, מאַכן פּליטה. דאַן האָב איך פאַרשטאָפּט מיט אַ פינגער דעם האַלז פון איין זייט און פון דער אַנדערער, כדי צו פאַרטאַמעווען דאָס בלוט, און — היידאַ! כ'האָב זיך געטראַכט: נאָר איין קויל, דאָס איז ממש נישט צום גלייבן! אַ וואַזשנע קויל געווען, אוי אַ וואַזשנע! דאָ דערזע איך דעם אינטעראָפּיציר. זאָג איך אים: „איך האָב דאָך געוואָרנט דעם הער אינטעראָפּיציר, אַז דאָס ווינקל איז נישט ווערט קיין פּרוטה". אָבער ווייל דאָס מויל איז מיר פול געוואָרן מיט בלוט, האָב איך זיך געלאָזט ווייטער לויפן.

ס'איז אַנטשטאַנען אַ גרויסע שטילקייט, און אין אַ ווײַלע אַרום הער איך, ווי עמיצער האָט איבערצייגט אַ שעפּטשע געטון:

— אָבער דו האָסט געהאַט גליק, האָסטו געהאַט!

די זאַוויערוכע קלאַפּט מיט אַ ווילדער פויסט אין די שויבן. דאָס עפּילעפּטיש-טאַנצנדיקע ליכט-פייערל באַלויכט קאַרג דעם זאַל. דער קליינער סאַניטאַר רוסעלאָץ נייט עפּעס אייליק באַ דעמדאָזיקן פיצל ליכט. איך רויכער אַ לולקע, וואָס איז ביטער און איינצייטיק זיס — אַזוי ווי דידאָזיקע הפסקה-מינוט צווישן גיהנומדיקן גערודער.

פאַרן אַוועקגיין דערמאָן איך זיך אָן קראַקעלאַ, אָן יענעם שווייגנדיקן קראָקעלאַ, וועמענס לאַנגע געשטאַלט ס'זעט זיך אין דער טיפעניש פון זאַל. „אַ גאַנצן טאָג שלאָפט ער, זאָגט מיר מיולע. באַכאַנאַנד שלאָפט ער". כ'גיי צו צו דער טראַגע און כ'זע אַ פּאָר

גרויסע אויגן, ברייט צעעפנטע, וואָס קוקן אויף מיר אין דער פינצטערניש מיט אויסדרוק, ערנסט. און דערדאָזיקער בליק איז אַזוי אומעטיק, אַזוי טיף, אַז מיין נשמה ווערט דורכגעדרונגען מיט אַ מאַכטלאָזן יאוש.

— שלאָפסט צופיל, מיין אָרימער קראָקעלאָ.

ער ענטפערט מיט אַ שוואַכער שטים:

— זאָל אים דער הער דאָקטאָר נישט גלייבן; ס'איז נישט אמת. איר ווייסט דאָך גאַנץ גוט, אַז איך קען נישט שלאָפן, און איר ווילט מיר נישט געבן עפעס אַזוינס, כ'זאָל אינדערראמתן אַנטשלאָפן ווערן. כ'האָב היינט נאָכמיטאָג אַ ביסל געלייענט... אָבער ס'איז נישט גאָר קיין אינטערעסאַנט ביכל... ווען כ'קען קריגן עפעס אַנדערש.

— ווייז מיר דאָס ביכל.

דער קראַנקער ווייזט מיר אָן מיטן קאָפ אויף אַ קליינע בראָשורקע.

באַם שיין פון מיין פאַפיראָסן־צינדער לייען איך איבער אויף דער גרויער הילע: „וועגן די אייגנשאַפטן פון אַ תפילה, וואָס מ'ווענדט צו גאָט.“

— גוט, מיין פריינט, כ'וועל אַ זוך טון פאַר דיר אַ ביכל מיט בילדלעך. ווי פילסטו זיך היינט?

— שלעכט, אוי שלעכט! אַ פולשטענדיקע אָדליגע...

קראָקעלאָ האָט אָפגעפרירענע פיס און ער ליידט צוליב דעם אַזוי שטאַרק, אַז ער פאַרגעסט, וועגן זיין טיפער וווּנד אין היפט, וועלכע איז געפערלעך, אָבער זי טשעפעט אים נישט.

IV

כ'בין געקומען זוכן אַ מקום־מקלט צווישן די פאַרוווּנדעטע, כדי רויק אויסצורייכערן אַ ליולקע און אַ ביסל צונויפקליבן די

געדאַנקען אין דער פינצטער. דאָ איז די מאָראַלישע אַט אַ אָספּער אַ ריינע. דידאָזיקע מענטשן זענען אַזוי אומגליקלעך, אַזוי שרעקלעך באַעוולט, אַזוי דורכגעדרונגען מיט ליידן, וואָס פאַרפאָלגט זיי, אַז זיי האָבן זיך ווי באַפרייט פון דעם יאָך פון אַלע ליידנשאַפטן, כדי צו קאָנצענטרירן אַלע כוחות אין דעמדאָזיקן איינאונאיינציקן פאַרלאַנג: לעבן.

נישט געקוקט אויף דער חברשאַפט, איז יעדער איינער פון זיי איצט איזאָלירט דורך זיין אייגענעם ווייטיק. שפּעטער וועלן זיי זיך איינער צום צווייטן דערנענטערן, אָבער אין דעם מאָמענט קוקט יעדערער אין זיינע ליידן און פירט דעם קאַמף אויפן אייגענעם חשבון מיט געשרייען.

זיי אַלע זענען מיינע פריינט. כ'וועל בלייבן מיט זיי, מיט דער גאַנצער נשמה און אָנטייל נעמען אין זייערע פּרוּוונגען.

אפשר וועל איך דאָ געפינען רו. אפשר וועלן באַם שוועל פון דאָזיקן קעניגרייך אַנטשוויגן ווערן די עקלהאַפטע קריגערייען.

נישט ווייט, אויפן שלאַכט-פעלד, הערט נישט אויף דאָס האַרמאַטן-דונערן שוין לאַנגע, לאַנגע טעג. ווי אַ קאָמפּליצירטע קראַכנדיקע מאַשין, וועלכע גיט אַרויס אויסאַרבעטונגען פון איר אינערלעכער טעטיקייט, אַזוי פּראָדוצירט יעדע מינוט די אומזיניקע מלחמה-מאַשין פאַרבלוטיקטע מענטשן. מיר קלויבן זיי צונויף; אָט אָ זענען זיי דאָ, אַרומגעוויקלט אין באַנדאַזשן. זיי זענען צעקאַלעטשעט געוואָרן אין משך פון איין אויגנבליק, און איצט וועלן אונז נייטיק זיין חדשים און יאָרן גאַנצע, כדי אָפּצוּווענדן דאָס שלעכטע און פאַרריכטן די שדונות.

ווי שווייגנדיק עס זענען הייַנט דידאָזיקע פאַרווונדעטע! סאַראַ באַאומרויקדיקן אויסזען זיי האָבן! אָט אָ איז בוררא, מיט אַ ברוטאַל קלינגענדיקן נאָמען*), וואָס איז אַזאַ מילדער און שטילער מענטש, בוררא, באַ וועלכן איין קויל האָט אויף שטענדיק צוגענומען די ליכטיקע שיין. אָטאָ — איז בריד, וועלכן מ'ווייסט

---

*) בוררא באַדייט תּלין (א. ב.)

נישט ווי אָנצורירן, אַזוי פֿיל באַנדאַזשן און קאָמפּרעסן האָט ער אויף זיך; ער קוקט אונדז אָן מיט אַ פֿייכטן, רירנדן, שוין משוגענעם בליק. אָטאָ איז לערוע, וועלכער וועט שוין נישט דערזען מאָרגעדיקן באַגינען, וואָס וועט אויפֿבליִען פֿון צווישן די יעגלינעס, לערוע, וואָס טראָגט אויפֿן אָרט פֿון האַרץ אַ שוואַרץ-גרינע ווונד. און אַזוי פֿיל, אַזוי פֿיל אַנדערע, וועמעס אומגליק ס'איז מיר באַקאַנט אין די קלענסטע איינצלהייטן.

ווי שווער ס'איז זיך פֿאָרצושטעלן, וואָס עס זענען געווען דידאָזיקע מענטשן מיט אַ יאָר צוריק — ווי זיי זענען געגאַנגען איבער די גאַסן, געאַקערט די ערד, אָדער געזעסן באַ שרייב-טישן. צו שאַרף איז די ענדערונג. אָטאָ ליגן זיי אויף דער ערד, ווי פּרעכטיקע, צעשעדיקטע קונסט-ווערק. אָט אָ זענען זיי. דער קעניג פֿון די באַשעפֿענישן איז שטאַרק באַליידיקט געוואָרן; ער האָט זיך אַליין אָנגעטון די גרעסטע באַליידיקונג.

די פֿאַרגאַנגענהייט פֿון דידאָזיקע מענטשן איז אונדז אומבאַקאַנט. און צי האָבן זיי אַ צוקונפֿט? אין טראַגישן מאַיעסטעט פֿון דערדאָזיקער שעה, קוק איך זיך צו צו די אומשולדיקע קרבנות און כ'טראַכט, אַז לעבן זיי איז אַ חרפּה צו לעבן און פֿריי צו אָטעמען.

אָ, אָרימע, אָרימע ברידער! וואָס וואָלט מען געקענט טון פֿאַר אייך — וואָס עס זאָל נישט זיין מיטלמעסיק, אומגענוגנדיק, מינדערווערטיק? לכל-הפּחות — דאַרף מען זיך פֿון אַלץ אָפּזאָגן, אָפּגעבן זיך מיט לייב און לעבן דער הייליקער טאָג-טעגלעכער אַרבעט.

אָבער ניין! אָטאָ דאָ אַרום די בעטן, ווו עס שפּילן זיך אָפּ אייערע איינזאַמע דראַמעס, קרימט נאָך אַלץ אויס די פֿינצטערע קאָמעדיע די מענטשלעכע פּנימער. אַלע מינים פֿאַרבלענדענישן, אַלע ליידנשאַפֿטן — די עקלהאַפֿטסטע ווי אויך די נאַרישסטע וועבן זייערע פּלענער און שטרעבונגען אַרום אייערע צוקאָפּנס.

נישט יענע פֿיר פֿרישע מתים, וועלכע מיר האָבן היינט איינדערפֿרי מקבר געווען, נישט אייערע טאָג-טעגלעכע פּיין, וועלן נישט קענען אַנטוואָפֿענען דידאָזיקע ליידנשאַפֿטן, וועלן נישט באַ-

זייטיקן דידאָזיקע אויסגערעכנטקייט, וועלן נישט אָפּמעקן דעמדאָזיקן עגאָיזם, פֿאַר וועמענס אַנטוויקלונג און נידערטרעכטיקן שפּיל עס וועט נישט גיין פֿאַרלוירן אפילו אייער מאַרטירעריי.

* * *

כ׳וועל בלייבן דעם גאַנצן אָוונט מיט מיינע קראַנקע, און מיר וועלן שטיל שמועסן וועגן זייער אומגליק; זיי וועלן זיין צופֿרידן און לעבן זיי וועל איך אפשר אימשטאַנד זיין צו פֿאַרגעסן וועגן דער שענדלעכער אַטמאָספֿער פֿון שנאה, וואָס הערשט דאָ.

אומזיסט! אין קאָפּ=שווינדלענדיקן לויף פֿון די געשעענישן, באַם אָנבליק פֿון אַזוי פֿיל פֿלאַמען און אַזוי פֿיל פֿאַרבלוטיקטע קערפּערס, הערנדיק אַזאַ שרעקלעכן רעש, איינאָטעמענדיק דעם ריח פֿון אַזאַ מוראדיקער פֿוילעניש — האָבן מיר געמיינט, אַז אַלע ליידנשאַפֿטן וועלן ווערן אָפּגעוואָרפֿן אין אַ זייט, ווי שטעקנס, וואָס שטערן, און יעדערער — מיט ריינע הענט און מיט אַ צניעותדיק האַרץ — וועט זיך אַ וואָרף טון אין קאַמף מיטן ברענענדיקן קאָשמאַר. מ׳דאַרף האָבן אַ ריין האַרץ, כדי צו קעמפֿן און צו ווערן זיך; מ׳דאַרף האָבן אַ ריין האַרץ — כדי אַרומצוגיין אויף די מיט מתים פֿאַרלייגטע פֿעלדער, געבן צו טרינקען פֿאַרטריקנטע ליפּן, וואַשן פּנימער און רייניקן ווונדן. מיר האָבן געמיינט, אַז ס׳איז געקומען אַ צייט פֿון פֿולשטענדיקן פֿאַרגעסן דאָס אַלץ, וואָס איז פֿריער געווען, פֿון פֿאַרגעסן זיך אַליין, די אַמאָליקע האָפֿנונגען, די גאַנצע וועלט. אָ, אַ בונט פֿון ריינע הערצער אין דער צייט פֿון נסיונות!

אָבער ניין! דער ערשטער אויסברוך פֿון זעלבסט=אָפּפּערונג איז געווען ריזיק, — אָבער קוים איז זיין אָפּקלאַנג אַנטשוויגן געוואָרן, ווי די מיסט=זוכערס נישטערן שוין מיט זייערע שטעקנס אין די חורבות, זוכנדיק אָפּגעגריזשעטע ביינער און אַלטע פּאַפּירלעך...

דערמאָנט זיך נאָר, אָבער, יענעם מיסטישן שוידער פֿון די ערשטע שעהן.

⁂

ס׳איז געשען! זאָל זיין אַזוי! וואָס שייך מיר — פאַרבלייב איך דאָ צווישן די טראַגעס, וואָס זענען אָנגעלאָדן מיטן שרעקלעכן ליידן. ס׳איז געקומען דער מאָמענט, ווען מ׳קען אין אַלץ ספקן, אין מענטש און וועלט, און אין גורל פון גערעכטיקע. נאָר איינס איז אָן ספק! דאָס איז מענטשלעכעס ליידן. דאָס איז די איינאונאיינציקע זיכערקייט אין דעמדאָזיקן מאָמענט פון יאָרהונדערט.

כ׳וועל פאַרבלייבן דאָ, כדי צו פאַרשיכורן זיך מיט דערדאָזיקער ביטערער ווירקלעכקייט און וויפל מאָל בעאַל מיטן צעריסענעם בויך וועט מיט אַ שעלמישן שמייכל אויסציען צו מיר די הענט, וועל איך יעדעס מאָל אויפשטיין און צוגיין אים אַ דריק טון זיי, ווייל בעאַל האָט היץ, און ער ווייסט גוט, אַז מיינע דלאָניעס זענען תמיד קאַלט.

V

בריד איז געשטאָרבן, מיר האָבן אַ גאַנצן טאָג געאַרבעט און ווען דער אָוונט איז אָנגעקומען, האָבן מיר זיך פאַרנומען מיט זיין קבורה.

דאָס איז נישט גאָר קיין לאַנגע צערעמאָניע. דאָס בית-עולם איז נאָענט. אומגעפער אַ טוץ זענען מיר, וואָס איילן נאָכן ליכט פון לאַטערנע; מיר גליטשן זיך אין בלאָטע און מיר ווערן געשטרויכלט אין די קברים. מיר קומען צו צו דער וואַנט און צום גראָבן, וועלכן מען מאַכט יעדן טאָג לענגער פון דער רעכטער זייט און מ׳פאַרשיט אים צו ביסלעך פון דער לינקער. אָטאָ זענען שורות

ווייסע צלמים און זייערע שאָטנס אויפֿן מויער, וואָס ווערן פֿאַרשווונדן באַ דער באַוועגונג פֿון לאַמטערנע.

די מענטשן לייגן אײַן ברעטער, לייגן אונטער שטריק און לאָזן אַראָפּ דעם בר-מנן, זיך קריגנדיק שטיל, ווייל ס'איז דאָך נישט קיין לייכטע זאַך צו זיין אַ קברן; מ'דאַרף זיין פֿלינק. און דאָ איז די נאַכט אַזוי פֿינסטער און די בלאָטע אַזוי גליטשיק.

ענדלעך — איז דער קערפּער שוין אונטן; מ'ציט אַרויס די שטריק, באַקלעפּטע מיט פּעטע ערד. בײַם ראַנד מורמלט אַ מאָגערער גלח די תּפֿילה נאָכן פֿאַרשטאָרבענעם. דער ווינט — דער היימישער גײַסט פֿון די קאַנטן — צופּט די אַלטע בלעטער. דער גלח שעפּטשעט די שרעקלעכע ווערטער: ...Dies irae, dies illo

און צי איז דען גראָד דערדאָזיקער טאָג — נישט דער טאָג פֿון צאָרן? און איך טו אויך מײַן תּפֿילה: „אין נאָמען פֿון דער אומגליקלעכער וועלט, אָרימער ברודער בריד, ווערן דיר פֿאַרגעבן אַלע דײַנע זינד, ווערן דיר פֿאַרגעבן אַלע דײַנע פֿעלערן, זאָל כאָטש דערדאָזיקער טאָג זיין אַ טאָג פֿון רו"!

דער אויסגעצערטער גלח קניט מיט אַן אָפּגעדעקטן קאָפּ אונטער דער זאַווירוכע. איינער פֿון די סאַניטאַרן האָט פֿאַרשפּרייט איבער אים אַן עק פֿון פֿאַרטוך. דער מענטש, וואָס האַלט די אָנגעצונדענע לאַמטערנע הייבט זי אויף ביז די אויגן און די רעגן-טראָפּנס פֿינקלען און גלאַנצן זיך פֿאַרבײַטראָגנדיק.

בריד איז געשטאָרבן.

אָטאָ זענען מיר איצט ווידער פֿאַרזאַמלט אין זאַלכל, ווו עס ווינט — פֿרײַנטשאַפֿט.

פּיער, זשאַק, ווילע יונגלעך, כ'וועל נישט פֿאַרגעסן אייערע פֿאַרבאָרגענע, דאַנקבאַרע שמייכלען, אין אַ שעה, וואָס אַ ריין מענטש פֿילט זי אָן מיט ווידערגעפֿיל. כ'וועל נישט פֿאַרגעסן!

מ'טיילט זופּן-פֿלייש און רייז; מ'דאַרף זיין שטאַרק אויסגעהונגערט, כּדי דאָס צו עסן. אָבער איינם קרייז פֿון לאָמפּ-שיין בליט אויף עפּעס אַ זיסקייט, וואָס דערמאַנט אַמאָליקע פֿרייד. דער מענטש נויטיקט זיך אַזוי אין פֿרייד, אַז ער באַמיט זיך צו שאַפֿן זי, אפֿילו אין גרעסטן אומגליק.

און אָטאָ — פּלוצלינג — דורך דער פּאָרע פון איבער די שיסלען דערזע, איך גאָר דייטלעך ברידס בליק.

בריד האָט נישט געהאַט קיין געוויינטלעכן בליק. דער איבערפלוס פון ליידן, אפשר די נאָענטקייט פון טויט, צוזאַמען מיט דער אינערלעכער רייכקייט פלעגן צוגעבן זיין בליק גלאַנץ, מילדקייט, און אַ מאָדנע מעלאַנכאָליע. דערנענטערסט זיך צו זיין געלעגער בייגסט זיך איין, און ברידס בליק שלאָגט אַנטקעגן, ווי אַ קרישטאָל־ריינער קוואַל.

אָבער בריד איז געשטאָרבן: מיר האָבן געזען זיינע אויגן, וואָס האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין גרויסע, ווייכע הייטלעך.

— ווּ זשע איז דער שפּרודלדיקער קוואַל? צי דען איז ער אויסגעשעפּט געוואָרן?

בריד לעבט שוין נישט. נישט ווילנדיק חזר איך איבער אין דער הייך: „בריד לעבט שוין נישט”.

צי האָב איך אין די פריינטלעכע נשמות געוועקט אַ צאַרטן אָפּקלאַנג? אַ פרומע שטילקייט ענטפערט אויף מיינע ווערטער. די עלטסטע פון די פּראָבלעמעס זעצט זיך צו, ווי אַ באַקאַנטעגאַסט, צו אונזער טיש. און שעפּטשעט געהיימנישפול יעדערן אין אויער אַריין: ווּ איז בריד? ווּ איז זיין בליק?

VI

אַ לאַמטערנע דערנענטערט זיך, מיניענדיק צווישן די יעגלינעס. ווער קומט עס אונז אָן אַנטקעגן?

פיליפּ דערקענט דעם סילועט פון הער יוליאַן. דאָס איז ער טאַקע אין זיין ליווריי פון אַ שווייצאַר, מיט דעמדאָזיקן נידערטרעכטיקן פרעכן פּנים פון אַ קנעכט. ער האַלט אין האַנט אַ שטאַל־לאַמטערן, וואָס וואַרפט פון אונטן אַרויף קאָמישע שאָטנס.

אויף זיינע געזיכטס-שטריכן; ס'איז קלאָר, אַז ער איז פול מיט רציחה דערפאַר, וואָס ער מוז מיטהעלפן.

מיט כעס טרייסלט ער די לאַמטערנע און ווייזט אונז אָן מיט אַ קאָפּ-באַוועגונג אויף דער פּראָצעסיע. צוויי מענטשן שלעפּן אויף טראַגעס אַ ריזיקן קערפּער פאַרוויקלט אין גראָבן לייוונט. די מידע מענטשן לייגן פּאָרזיכטיק אַוועק די טראַגעס אויף דער בלאָטע.

— ס'איז פּימאַ?

— יאָ, נאָר וואָס איז ער געשטאָרבן, גאָר רויק.

— וווהין טראָגט איר אים?

— ס'איז שוין אין ערגעץ קיין אָרט נישטאָ פאַרן געשטאָרבענעם. מיר וועלן אים אַריינטראָגן אין דער בית-עולם-קאַפּליצע. אָבער שווער איז ער!

— מיר וועלן אייך צוהעלפן.

צוזאַמען מיט פּיליפּן כאַפּ איך אָן די טראַגעס. יענע גייען אונז שווייגנדיק נאָך. דער קערפּער איז שווער, זייער שווער. אונזערע האָלץ-שיך גליטשן זיך איבער דער בלאָטע. מיר גייען פּאַמעלעך; דאָס צוגעאײַלטע אָטעמען זאָגט עדות וועגן אונזער אָנשטרענגונג.

ווי שווער ער איז! געהייסן האָט ער פּימאַ. ער איז געווען אַ ריז. געקומען איז ער צו אונז פון די בערג פון מיטל-פראַנקרייך, ווו ער האָט פאַרלאָזט אַ דאָרף, מיט כאַטעס, געדעקטע מיט געלע דאַכעווקעס, אַ דאָרף, וואָס האָט זיך פאַרבאַהאַלטן אין קוסטעס פון נאָדל-יאַגדעס, צווישן ווולקאַנישע שפּאַלטן. ער האָט פאַרלאָזט זיינע פעלדער, וואָס זענען פול מיט שטאַרקע ריחות, זיין ברייטן האָריזאָנט, וואָס איז איינגעראַמט אין בלוילעכע בערגלעך, און איז אַוועק אין דער מלחמה. און ווייל לויטן עלטער האָט פּימאַ זיך נישט געפּאַסט צום פּאָסטן פון אַ זעלנער, וואָס גייט אין שלאַכט, האָט ער געהאַלטן שמירה באַ די שיץ-גראָבנס און געאַרבעט אין קיך, דעמדאָזיקן באַרג-ריז האָבן געטראָפן קליינע קוילן, ער האָט אפילו נישט באַקומען קיין ווונד לויט דער מאָס פון זיין רי-

זיקן געשטאַלט. ברעקלעך אייזן, נישט מער. נאָך איין מאָל האָט דוד דערהרגעט גליתן...

צוויי טעג האָט געדויערט זיין גסיסה. מ'פלעגט פרעגן: „דאַרפסט עפעס?" ער פלעגט ענטפערן מיט בלייך-געוואָרענע ליפן: „ניין, אַ דאַנק". מ'פלעגט זיך באַאומרויקן: „ווי פילסטו זיך". און ער איז תמיד געווען צופרידן און פלעגט ענטפערן: „זייער גוט". ער איז געשטאָרבן מיט עפעס אַן איינגעהאַלטנקייט, מיט אַ באַשיידנקייט און זעלבסט-פאַרגעסנקייט, וועלכע וואָלטן געקענט אויסקויפן דעם עגאָיזם פון גאָר דער וועלט.

סאַראַ שווערער ער איז! ער איז געפאַלן אין דעם מאָמענט, ווען ער איז געווען פאַרנומען מיטן צוגרייטן זופ. ער איז נישט געשטאָרבן אין שלאַכט. ער האָט נישט אַרויסגערעדט קיין געשיכטלעכע ווערטער. ער איז געפאַלן אויף זיין פאָסטן — פון אַ קוכער...

דאָס איז נישט קיין העלד.

ביסט נישט קיין העלד, פימאַ!

ביסט נאָר אַ מאַרטירער. און מיר קערן זיך אום צו דער פראַנצויזישער ערד, וועלכע איז זאַט פון אומצאָליקע מאַרטירער.

די ביימער-שאָטנס שניידן דעם רוים ווי מיט קאָסעס.

די נאַכט אָטעמט מיט אַן עסיקן ריח פון קאַלטער פוילעניש. דער ווינט וואָיעט אויף פימאַס לוויה.

— ביטע, עפנט די טיר, הער יוליאַן.

דער שלימזל עפנט וואָרטשנדיק די טיר. מיר לייגן אַוועק די טראַגעס אויף די ברייטע פליטעס פון דער קאַפליצע-פאָדלאָגע.

רענאָ שפרייט זאָרגעוודיק פונאַנדער אויפן טויטן קערפער אַן אָפגעבלאַקעוועטע פאָן. פלוצים, ווי כדי צו באַערן דידאָזיקע מינוט, קומט צו פליען פון דער וועלדער-טיפעניש אַ ברוטאַלער אָפקלאַנג פון האַרמאַטן-שאָסן, רייסט זיך אַריין מיט אימפעט אינעווייניק אין דער קאַפליצע, קלאַפט אין די ציטערנדיקע וויטראַזשן. מיט אַ הונדערטמאָליקן זאַלפ וואָיעט די האַרמאַטן-מחנה — לכבוד פימאַן. און דאָרט, באַ יעדן שאָס פאַלן אַנדערע פימאַס אויף דער ערד — אויף זייערע פאָסטנס.

VII

מען האָט נישט געדאַרפט אויסלעשן אַלע לאָמפּן מיטאַמאָל, דאַן וואָלט אפשר דערצו נישט געקומען...

ס׳עקזיסטירט אַ געוויסער מין אָרגאַניזאַציע־מאַניע, וואָס איז אַ שונא פון דער אמתער אָרדנונג; זוכנדיק פאַר יעדן קעגנשטאַנד דעם פּאַסיקסטן אָרט, רופט אַרויס דידאָזיקע מאַניע פּונקט אַ פאַרקערטן פועל־יוצא, קיין שום קעגנשטאַנד פירט נישט אויס זיין ראָל, און אַלץ ווערט איבעריק און נישט צו דער צייט — ווי די מאַניע גופא. מ׳האָט נישט באַדאַרפט צוליב עפּעס אַ קאַפּריז — אויסלעשן היינט באַנאַכט אַלע לאָמפּן. די זאַלן פון אַלטן פּאַלאַץ זענען נישט אָנגעשטאָפּט מיט באַנוול, נאָר מיט מענטשן, וואָס באַזיצן אומרויִקע נשמות און צעווייטיקטע גופים.

די נאַכט האָט פּלוצים אַלץ מיטאַמאָל באַהערשט; אין דרויסן האָט דער שטורם, וואָס הערשט שטענדיק אין דידאָזיקע קאַנטן, געבושעוועט, ווי אַ שטייגנדיקער טייך.

דער יונגיטשקער ראָשע מיט זיין דעליקאַטן, דורך ליידן אויסגעאיידלטן פּראָפיל פון אַ הייליקן, האָט געטרוימט אין פליסיקן לאָמפּן־שיין, פאַרלייגנדיק די הענט אויף דער ברוסט.

ער האָט געטרוימט וועגן עפּעס אומדערגרייכבאַרעס און הימלישעס, ווייל די הייך שיקט אַמאָל גרויסמוטיק אַראָפּ אַזאַ הפסקה צווישן צוויי קאָשמאַרן. ער האָט אַזוי זיס געטרוימט, אַז ער האָט פאַרגעסן וועגן עקלהאַפטן ריח פון זיין אייגענעם קערפּער, דער שמייכל האָט אין די מויל־ווינקלען אויסגעגלעט יענע טיפע קנייטשן, וועלכע ס׳האָט אויסגעקריצט די וואָך גסיסה.

אָבער דאָ האָט מען אויסגעלאָשן אַלע לאָמפּן, דער שטורם האָט זיך געשטאַרקט, די שמועסן פון די קראַנקע האָבן אויפגעהערט, ווייל די פינסטערניש גיט נישט צו קיין חשק צו פּלוידערן.

ס'זענען דאָ ערטער, וווּ ס'קלײַבן זיך צונויף אויף אַ קורצער צײַט מענטשן, וועלכע ס'האָט געשווינט דאָס פּײַנטלעכע פֿײַער; זייערע ווונדן זענען נאָר לײַכטע דראַפּעס, וועלכע ברענגען זיי רום, כּמעט פֿרייד... אָבער דאָ אין דאָזיקן הויז קומען אויסשליסלעך די, וואָס זענען אָנגעגריפֿן צום שווערסטן, און וואַרטן דאָ אויף אַן ענדגילטיקן פּסק־דין פֿון גורל.

דער יונגער ראָשע האָט זיך אויפֿגעכאַפּט אין דער ווירקלעכקייט, וואָס איז פֿול געווען מיט חשק און יאוש. ער האָט נישט געהערט אַרום זיך גאָרנישט, אויסער דאָס צוגעאײַלטע אָטעמען פֿון די פֿאַרוווּנדעטע, און דעם שטורמישן אָטעם פֿון הימל, וואָס האָט זיי איבערגעשטיגן. ער האָט גלײַך דערפֿילט דעם גאַנצן ווייטיק אין צעפּליקטן בויך, ער האָט פֿעסטגעשטעלט דאָס פֿעלן פֿון זײַן פֿוס, און, ווען ער האָט דערפֿילט אַעיפּוש אין זאַל, האָט ער געוווּסט, אַז דאָס שטינקט אַזוי זײַן אייגענער קערפּער. ער האָט דאַן אַ טראַכט געטון וועגן דעם האַרציקן בריוו, וואָס ער האָט אינדערפֿרי באַקומען, וועגן די גלאַנציקע האָר פֿון זײַנע פֿיר שוועסטערס, ער האָט זיך דערמאַנט דאָסדאָזיקע גאַנצע גליק, וואָס איז צעשטערט, פֿאַרלוירן...

עס קומט צו לויפֿן רענאָ מיט הענט, אויסגעשטרעקטע אין דער פֿינצטערניש פֿון קאָרידאָר, וואָס איז פֿול מיט סכּנות.

קומט, קומט שנעל! ראָשע האָט זיך אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון בעט אויף דער פּאָדלאָגע...

אויפֿהייבנדיק הויך די ליכט, שטעל איך פֿעסט דעם טרויעריקן פֿאַקט. מ'דאַרף דעם אומגליקלעכן צוריק אַרײַנלייגן אין בעט, פֿאַרריכטן די באַנדאַזשן, אָפּוואַשן פֿון דער פּאָדלאָגע די שטינקענדיקע, פֿליסיקייט ראָשע דריקט צונויף די ליפּן. כ'בייג זיך אײַן איבער אים און כ'פֿרעג

— פֿאַרוואָס האָסטו דאָס געטון?

נישט ענדערנדיק דעם אויסדרוק פֿון פּנים, ענטפֿערט דער קראַנקער גאָר שטיל:

— כ'וויל שטאַרבן.

אַ הילפֿלאָזער, מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, פֿאַרלאָז איך דעם זאַל און כ'גיי צו מאָנען, וועלכער איז אַ גלח און אײַנצײַטיק אַ מוטיקער סאַניטאַר. כ'געפֿין אים אין עק זאַל באַם רייכערן אַ לולקע. נישט לאַנג האָט ער זיך דערוווּסט וועגן טויט פֿון ייִנגערן ברודער, וועלכער איז דערהרגעט געוואָרן אויף די פּאָזיציעס, און ער זוכט איינזאַמקייט.

— מאָנע, — ווענד איך זיך צו אים, — מיר דאַכט זיך, אַז ראָשע איז אַ גלויביקער; באַמיט זיך צו גיין צו אים, ער קען זיך נייטיקן אין אייך.

מאָנע לייגט אַוועק די לולקע און דערווייטערט זיך אויף די שפּיץ פֿינגער.

איך ווידער גיי אַרויס אויפֿן הויף. אפֿשר וועט מיר געלינגען אַן עצה צו געבן זיך מיט דער כוואַליע ביטערניש, וואָס פֿאַרגיסט מיך פֿאַרן פּנים פֿון דער דאָזיקער שטרענגער, רעגנדיקער נאַכט, אויף דעמדאָזיקן וועג, וואָס איז באַשאָטנט מיט טאָפּאָלן.

עס גייט פֿאַרביי אַ שעה, די אומרויִקייט ברענגט מיך צוריק אין זאַל אַריין. דאָס ליכט האַלט באַם אויסברענען און שיסט אַרויף מיט אַ הויך פֿלעמל. מאָנע לייענט עפּעס פֿון אַ קליין, אייַנגעבונדן ביכל. דער פּראָפֿיל פֿון פֿאַרוווּנדעטן טיילט זיך נאָך אַלץ אויס מיט דער זעלבער ווייטיקדיקער שטרענגקייט פֿון אַ הייליקן.

— צי איז ער איצט רויִקער? — פֿרעג איך.

דער גלח לאָזט אַראָפּ דאָס ביכל אויף די קני און ווענדט צו מיר זיינע שוואַרצע אויגן.

— יאָ, רויִקער. איז געשטאָרבן.

VIII

ווער האָט דאָס אונז געשילדערט דאָס גיהנום, ווי אַן אָרט פֿון האָפֿנונגסלאָזער פּיין און אייביקע יללות?

מיר דאַכט זיך, אַז אפילו אויפן סאַמע אָפּגרונט פון גיהנום זינגען די פּאַרמשפּטע, שפּאַסן און שפּילן אין קאָרטן. און כ׳מיין אַזוי דערפאַר, ווייל כ׳האָב געזען געשמידטע אין קייטן פון היץ און וווּנדן.

בלעראָ, וועלכער האָט אין שלאַכט פאַרלוירן אינגאַנצן איין האַנט, זינגט אונטער שטילערהייט:

אויב דו ווילסט מיך באַגליקן...

דערדאָזיקער נישט דרייסטער בלאָז מאַכט אויפפלאַקערן דאָס טליענדיקע פייער. הודבין, וועלכער האָט אַ צעשמעטערטע קני, אָבער וועלכער פילט זיך מער־ווייניקער רויק — אַזש ביז מאָרגן, כאַפּט אונטער מיט חשק דאָס לידל, זינגענדיק צום טאַקט:

מאַרגאַריטע, מאַרגאַריטע!

נאָכדעם חזרן ביידע צוזאַמען איבער:

אויב דו ווילסט מיך באַגליקן,
שענק מיר דיין האַרץ, מאַרגאַריטע.

כדי צו זינגען דעם לעצטן פערז, פאַראייניקן זיך צו די זינגערס מאַוויל און אפילו לעגראַ, בא וועלכן ביידע פיס זענען צעשמעטערט, און אויך דער אַלפּישער שיסער מיטן צעבראָכענעם שאַרבן.

פאַנשאַ, מיט דעם דורכגעשאָסענעם האַלז, קלאַפּט אויס דעם טאַקט מיטן פינגער, ווייל ס׳איז אים פאַרווערט צו רעדן.

דאָס אַלץ קומט פאָר גאַנץ שטיל, אָבער די פנימער ווערן ליכטיקער, וואַרימער, פונקט, ווי אַ פלעשל בראָנפן זאָל וואַנדערן פון מויל צו מויל.

מיטאַמאָל טוט זיך הודבין אַ קער צום שכן און לייגט פאָר:

— פאַנשאַ, ווילסט שפּילן אין „טויטן מאַניללֿ״?

אין „טויטן מאַניללֿ״ שפּילט מען זאַלבעצווייט; מ׳דאַרף זיך מיט דעם צופרידנשטעלן, ווייל קיינער פון די קראַנקע קען נישט אַראָפּגיין פון בעט און נענטערע באַציונגען קענען זיין נאָר צווישן צוויי שכנישע בעטן.

פאַנשאַ נעמט אָן דעם פאָרשלאַג מיט אַ קאָפּ־באַוועגונג.

פאַרוואָס זאָל מען נישט מאַכן אַ פאַרטיע אין „טויטן מאַנילל“? ס'איז דאָך אַ שטילער שפיל... פאַנשאַ רוקט איבער די שטול צווישן די בעטן און טאַסעוועט די קאָרטן.

די קאָרטן זענען אַזוי אָפגענוצט, אַזוי אָפגעריבן בײַ די קאַנטן, אַז זיי האָבן כמעט אַן אָוואַלע פאָרם. די פיגורן שמייכלען דורך אַ נעפל פון שמוץ; און בײַם צעטיילן די קאָרטן דאַרף מען בײַ יעדער קאָרט שטאַרק באַנעצן מיט שפײַעכץ דעם גראָבן פינגער, ווײַל אַ שיכט פעץ קלעפט צונויף די גאַנצע טאַלע קאָרטן אין איין שטיק, וואָס האָט אַ שאַרפן ריח.

און פונדעסטוועגן קען נאָך דאָסדאָזיקע אַלטוואַרג פאַרשאַפן אַ סך פאַרגעניגן.

פאַנשאַ האָט זיך אָנגעשפאַרט אויפן עלנבויגן. הודבין מוז בלײַבן ליגן אויפן רוקן צוליב זײַן קני. די קאָרטן האַלט ער צו מיט דער גאָמבע, און מיט דער רעכטער האַנט וואַרפט ער זיי ענערגיש אויפן שטול.

די שטול איז גאַנץ ווײַט, די קאָרטן זענען אַ ביסעלע שמוציק... דעריבער פרעגט אַמאָל הודבין זײַן שטומען פאַרטנער:

— וואָס איז דאָס?

פאַנשאַ נעמט אַ קאָרט און ווײַזט, אויסציִענדיק די האַנט.

הודבין שיסט אויס מיט אַ פריילעך געלעכטער.

איינע נאָך דער אַנדערער וואַרפט ער אַרויס אַלע זײַנע קאָרטן, אַלע קאָרטן פון „טויטן“:

— טרומף! טרומף! טרומף!

די חברים לאַכן אויך, כאָטש זיי זעען גאָרנישט.

פאַנשאַ איז אַ ביסל אויפגערעגט, אָבער ער קען זיך נישט אָפהאַלטן פון לאַכן אָן געריוש. אין אַ ווײַלע אַרום שלעפט ער אַרויס פון אונטער זײַן שטרויענעם קישן דעם פאַרשפילטן סו.

דערווײַל דערציילט עפעס מילע: ס'איז שטענדיק דיזעלבע געשיכטע, אָבער דאָך איז עס שטענדיק אינטערעסאַנט.

ערגעץ זינגט גאָר שטיל אונטער אַ קוים הערבאַרע שטים, אפשר לעגראַס.

אויב דו ווילסט מיך באַגליקן...

ווער רעדט עס דאָ וועגן גליק?

כ׳דערקען טענער פֿון לעבֿן, טענער מעכטיקע און איינגעעקשנטע. כ׳דערקען דײַן געשריי, אָ, נאַיווער, מענטשלעכער קערפֿער! נאָר דו דערוועגסט זיך צו רעדן וועגן גליק — צווישן פֿרימאָרגנדיקן און אָוונטיקן לײַדן, צווישן קרעכצן און גסיסה.

באמת, אפֿילו די פֿאַרמשפּטע אויפֿן אָפּגרונט פֿון גיהנום נעמען אָן די דורשט נאָך פֿרייד, פֿאַר דער פֿרייד גופֿא!

כ׳ווייס גאַנץ גוט: דאָ איז דאָ האָפֿנונג.

אָבער אין גיהנום איז זיכער אויך דאָ האָפֿנונג.

IX

אַמאָל איז דער טויט געווען אַ שרעקלעכער אומבאַקאַנטער, אַ מרה־שחורהדיקער גאַסט, וואָס גייט מיט שטילע טריט... היינט איז ער היימיש אין יעדן הויז.

דערמאָנט זיך נאָר יענע צייטן, ווען ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז דער מענטשלעכער קערפּער איז באַשאַפֿן צו גליק, ווען יעדער אָרגאַן זײַנער האָט געהאַט זײַן פֿונקציע און זײַן פֿרייד. איצט — רופֿט אַרויס יעדער קערפּער־טייל אַ געדאַנק וועגן דער סכנה, וועלכע ס׳דראָט איר, און וועגן די לײַדן, וועלכע ס׳אַנטשטייען אין איר.

אויסער דעם טיילט מען איר איין אַ ראָל אין דער שווערער דראַמע: די פֿיס טראָגן דעם מענטש צו דער שלאַכט; די הענט שטעלן אָן דעם האַרמאַט; דאָס אויג שפּירט אויס דעם שונא אָדער נעמט אים אויפֿן ציל.

אַמאָל האָט דער טויט נישט געהערט צום לעבֿן. מ׳האָט גערעדט וועגן אים מיט אומקלאָרע ווערטער. זײַן בילד איז געווען עפּעס פֿונקט אַזוי אומאָנגענעם, ווי נישט אָנשטענדיק, נישט פּאַסיק, ער איז געווען, ווי עפּעס, וואָס צעשטערט די פּלענער און פֿריידן

פון לעבן. זיין טעטיקייט פלעגט פאָרקומען הויפּטזעכלעך אין שאָטן, שטילקייט און אָפּגעזונדערטקייט. מ׳פלעגט אים פאַרשטעלן מיט סימבאָלן, מ׳פלעגט אָנזאָגן וועגן אים מיט מיפּולע, שעמעוודיקע אָנצוהערענישן.

היינט איז דער טויט אינטים פאַרבונדן מיטן לעבן. און אַזוי איז עס נישט דערפאַר, וואָס דער טויט פירט טעגלעך אויס אַ ריזיקע אַרבעט, וואָס ער קלויבט אויס די יינגסטע און געזונטסטע, וואָס ער האָט זיך אַנטוויקלט אין עפּעס אַ הייליקע אינסטיטוציע, ניין קודם כּל איז דאָס דערפאַר, וואָס ער איז געוואָרן צופיל וואַכנדיק, כּדי צו קענען — ווי אַמאָל — שטערן די אָרדנונג פון די לעבנס-דערשיינונגען; מיר עסן לעבן די בר-מננס, מיר שלאָפן צווישן די גוססדיקע, מיר לאַכן און זינגען אין דער געזעלשאַפט פון געשטאָרבענע.

גאָט מיינער, וואָס קען מען מאַכן? ס׳איז דאָך באַוווסט, אַז אַ מענטש קען נישט עקזיסטירן אָן עסן, טרינקען, שלאָפן, און אויך אָן געלעכטער און אָן אַ לידל.

פרעגט די אַלע, וואָס פירן דאָ אויס זייער שווערע און קרבנות-פולע פראַצע. זיי זענען מוטיק און מילד, און זיי פילן מיט די ליידן פון די מענטשן-ברידער; אָבער מ׳דאַרף דאָך עסן מיטאָגצייט, שלאָפן, אויב מ׳קען נאָר, אין די לאַנגע נעכט און פּרובירן אַמאָל זיך דערמאָנען דאָס לאַכן, ווען ס׳איז רויק אין זאַל, און דעם בר-מנן, וואָס איז היינט צוגעקומען — האָט מען אַרויסגעטראָגן.

דער טויט בלייבט אַ גרויסע זאַך, מיר זענען אָבער מיט אים אין צו אָפטע און נאָענטע באַציונגען. פונקט ווי אַ מלך, וואָס דערלויבט, מ׳זאָל אים זען באַם טואַלעט-טיש, בלייבט דער טויט נאָך אַלץ מעכטיק, אָבער ער איז צו אינטים און אַ ביסעלע נידערטרעכטיק.

מיט אַ וויילע צוריק איז געשטאָרבן לערוע. מ׳האָט אים צוגעמאַכט די אויגן-לעדלעך, אונטערגעבונדן די גאָמבע, נאָכדעם האָט מען אַרויסגעצויגן דאָס ליילעך, כּדי צו פאַרדעקן דעם בר-מנן, ביז ס׳וועלן אָנקומען דינער.

— דו עסט נישט? — ווענדט זיך מילע צו מאַווילן.

דער יונגיטשקער, נישט דרייסטער מאַוויל וואַקלט זיך:

— אדרבה, אָבער... עס שלינגט זיך מיר עפּעס נישט... אין אַ ווײלע אַרום גיט ער צו:

— כ׳האָב נישט ליב אַזוינע סצענעס.

מילע סקראָבעט רויק אויס זיין טעלער און זאָגט:

— אַמאָל פלעגט דאָס מיר אויך קאַליע מאַכן דעם אַפּעטיט, אפילו ביז צום ברעכן. אָבער איצט האָב איך זיך שוין צוגעוויינט.

פּושע שלינגט זיין קאַווע מיט עפּעס אַ פיבערהאַפטער גיריקייט.

— קוקנדיק אויף דעם, איז אַ מענטש צופרידן, וואָס ער איז אָפּגעקומען מיט אַן אָפּגעהאַקטן פוס.

— וואָס זאָל מען טון, מ׳דאַרף לעבן! — רעזיומירט מילע.

— אַ גרויסער כבוד...

דאָס האָט זיך אָנגערופן בעליאַר, ער איז פאַרוואונדעט אין דעם הינטערשטן טייל בויך, דאָך האָפן מיר, אַז מ׳וועט אים אויסהיילן. אָבער אין דער גאַנצער באַנעמונג זיינער שלאָגט דורך אַ גלייכגילטיקייט. בעליאַר רייכערט אַ סך, רעדט זעלטן. ער האָט נישט קיין שום סיבות צו זיין פאַריאושט און ער ווייסט זיכער, אַז ער וועט זיך אומקערן צו אַ נאָרמאַלער עקזיסטענץ. אָבער די אָפּטע באַרירונג מיטן טויט, וואָס גיט צו אַ ווערט דעם לעבן, רופט אויך אַמאָל אַרויס אַן עקל צום לעבן, און נאָך עפטער — אַ ווידערגעפיל.

X

דאָס גאַנצע פאָלק, צענדליקער פעלקער לערנען זיך אויס צו לעבן אין דער געזעלשאַפט פון טויט. די מענטשהייט האָט זיך אַריינגעריסן אין שטייג פון אַ ווילדער חיה און בלייבט דאָרט מיט אַ רויקער מוטיקייט פון [illegible] ר.

אָ, מענטשן פו[illegible] יעדן טאָג דערקען איך

אייך בעסער, און ווייל כ'האָב זיך צוגעקוקט צו אייערע פנימער אין די שעהן פון שרעקלעכסטע יסורים, האָב איך באַקומען אַ הייליקן גלויבן אין דער צוקונפט פון אייער ראַסע. און ווייל כ'האָב באַוואונדערט אייער רעזיגנאַציע, אייער איינגעבוירענע גוטסקייט און דידאָזיקע האָפנונג אייערע אויף אַ בעסערער צוקונפט, האָב איך אויך דעם מוט צו גלויבן אין דער מאָראַלישער צוקונפט פון דער וועלט.

אין דערדאָזיקער שעה, ווען דער נאַטירלעכסטער פון די אינסטינקטן לערנט די גאַנצע וועלט צו זיין אכזריותדיק, היט איר איין אויף אייערע בעטן פון פיין די שיינקייט און אומשולד פון בליק, וועלכע קויפט אַליין אויס דעם גרעסטן פאַרברעכן. אָ, מענטשן פון פראַנקרייך. אייער נאַיווע גרויסקייט פון גייסט באַפרייט די מענטשהייט פון די שווערסטע זינד און דערהייבט זי פון דער טיפסטער געפאַלנקייט.

מ'רעדט אַ סך וועגן דעם, ווי העלדיש איר טראָגט אַריבער די שלאַכט-שווערקייטן, ווי — אין בלאָטע און קעלט — וואַרט איר אויף דער שעה פון שרעקלעכן פליכט, ווי, שטעלנדיק זיך קעגן די אימהדיקע סכנות, גייט איר אַנטקעגן די שטערבלעכע קלעפ.

אָבער, אַז איר קומט אָן אַהער, וואַרטן נאָך אַנדערע יסורים אויף אייך; און איך ווייס— ווי איר קענט זיי אַריבערטראָגן.

די טויערן פון דאָזיקן שלאָס מאַכן זיך צו הינטער אייך און שטופן אייך אַריין אין אַ נייער עקזיסטענץ, אין וועלכער עס לויערט אויף אייך, אַזוי ווי אין יענער, אַ כסדרדיקע סכנה און אַן אומאויפהערלעכער קאַמף. כ'באַגלייט אייך אין דעמדאָזיקן קאַמף און כ'ווייס גוט, ווי אַזוי איר קענט אים פירן.

מיין אויפמערקזאַמקייט וועט נישט דורכלאָזן קיין איין קנייטש אויף אייערע פנימער, קיין איין ציטער פון אייערע צעריסענע לייבער, און איך פאַרשרייב דאָס אַלץ אַזוי, ווי איך פאַרצייכן אייערע פשוטע ווערטער, אייערע געשרייען, אייערע תפילה-זיפצן, אַזוי ווי איך פאַרצייכן דעם אויסדרוק פון אייערע פנימער אין דער פייערלעכער שעה פון באַרויקונג.

צו קיין איין וואָרט אייערן בלייב איך נישט גלייכגילטיק; די קלענסטע באַוועגונג איז ווערט, מ׳זאָל אויף איר לייגן אַכט. אַלץ געהערט צו דער געשיכטע.

ס׳איז דאָך נישט גענוג אָפּצוגעבן זיך איינגאַנצן דער שייַנער אַרבעט פון ברענגען הילף. עס קלעקט נישט דאָס פאַרטיפן אין די ווונדן דאָס לינדערנדיקע מעסער, אָדער דאָס געשיקטע איבערלייגן די ווונדן.

ס׳איז אויך נייטיק צו פאַראייביקן אין איר גאַנצן אמת און פשטות, גאָרנישט אָפּנעמענדיק פון איר, אייער געשיכטע פון מאַטרירער, די געשיכטע פון די מענטשן, וועלכע איר זענט אין ליידן.

ווען מ׳זאָל דאָס פאַרנאַכלעסיקן, וואָלט איר זיכער געזונט געוואָרן אָדער געשטאָרבן פונקט ווי אין קעגנפאַל; אָבער דאַן וואָלט לאיבוד געגאַנגען דאָס, וואָס איז צום דערהויבנסטן אין מאַיעסטעט פון אייער מיסיע; דאָס, וואָס איז צום שענסטן אין אייער מוטיקייט, וואָלט געבליבן פרוכטלאָז.

איך, פון מיין זייט, רוף די גאַנצע וועלט פון גוטע מענטשן, זיי זאָלן זיך פאַרנייגן פאַר אייך מיט יראת הכבוד, מיט אויפמערקזאַמקייט און מיט אַ האַרץ, וואָס פאַרגעסט גאָרנישט.

אָ, אַ בונד פון ריינע הערצער פאַרן העכסטן פרווו! אַ בונד פון ריינע הערצער, — כדי אונזער פאָלק זאָל זיך קענען און זיך באַוווּנדערן! אַ בונד פון ריינע הערצער — פאַר דער אויסלייזונג פון דער אומגליקלעכער וועלט.

סוף

Free Public Library, Newark, N.